

NA HET SCHANDAAL

Een verkennend pragma-dialectisch onderzoek naar
strategisch manoeuvreren in de politieke apologie

Aliesje Horsman

S0946885

Begeleider: prof. dr. T. van Haaften

Tweede lezer: prof. dr. H. te Velde

Universiteit Leiden

Master Neerlandistiek

Specialisatie: Taalbeheersing van het Nederlands – Het politieke debat: geschiedenis en
retorica

Masterscriptie 20 juli 2016

INHOUD

Samenvatting	6
1 Strategisch manoeuvreren in de politieke apologie – een introductie	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Verantwoording en opzet	9
2 Theoretisch kader	13
2.1 Inleiding	13
2.2 De pragma-dialectiek	13
2.2.1 Het ideaalmodel van een kritische discussie: fasen en regels	14
2.3 De notie strategisch manoeuvreren	16
2.3.1 Strategische doelen per fase	16
2.3.2 Aspecten van een strategische manoeuvre	17
2.4 Communicatieve actietypes: mogelijkheden en beperkingen voor strategisch manoeuvreren	20
2.5 Het herstellen van een reputatie	22
2.5.1 De imagoherstellende strategieën van Benoit	22
3 Strategisch manoeuvreren binnen de politieke apologie	26
3.1 Inleiding	26
3.2 De apologie als actietype	26
3.3 De politieke apologie binnen de pragma-dialectiek	27
3.4 Mogelijkheden voor strategisch manoeuvreren in de politieke apologie	30
4 Casussen	33
4.1 Inleiding	33
4.2 Casus 1: Matthijs Huizing	35
4.2.1 De achtergrond van het schandaal	35
4.2.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres	37
4.3 Casus 2: Onno Hoes	39

4.3.1 De achtergrond van het schandaal	39
4.3.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres	42
4.4 Casus 3 : Jack de Vries	46
4.2.1 De achtergrond van het schandaal	46
4.4.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres	47
4.5 Casus 4: Diederik Samsom	50
4.5.1 De achtergrond van het schandaal	50
4.5.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres	52
4.6 Casus 5: Hero Brinkman	53
4.6.1 De achtergrond van het schandaal	53
4.6.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres	55
4.7 Casus 6: Rob Oudkerk	58
4.7.1 De achtergrond van het schandaal	58
4.7.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres	61
4.8 Bevindingen	65
4.8.1 Inleiding	65
4.8.2 Bevindingen	65
5 Conclusie	67
Literatuur	71
Bijlage 1 Regels van de kritische discussie	78
Bijlage 2 Verantwoording Politieke Integriteitsindex	80
Bijlage 3 Schandalenlijst corpus	82
Bijlage 4 Persverklaring Onno Hoes bij zijn aftreden	84
Bijlage 5 Persverklaring Jack de Vries bij zijn aftreden	85
Bijlage 6 Reactie woordvoester Samsom over scheiding	86

Samenvatting

In deze scriptie is beschrijvend, exploratief onderzoek gedaan naar strategisch manoeuvreren in de politieke apologie. Het doel van het onderzoek is om de politieke apologie als actietype in kaart te brengen en op basis daarvan de mogelijkheden en beperkingen voor strategisch manoeuvreren te onderscheiden. De centrale vraagstelling is: ‘Op welke manier manoeuvreren Nederlandse politici strategisch in hun politieke apologie nadat zij in de media zijn beschuldigd van laakbaar gedrag op privéterrein?’ Opvallend in deze specifieke casussen is de aanwezigheid van zowel het politieke als het persoonlijke. Deze tweeslag zou weleens terug te zien zijn in deze verdedigingsredes. In deze scriptie wordt de werking van deze verdedigingsredes onderzocht. De verwachting is dat de verdedigingsredes de vorm hebben van een verontschuldiging, maar tegelijkertijd moet onthouden worden dat de politicus ook een politiek belang heeft bij het uitspreken van een verdediging.

Met behulp van de uitgebreide pragma-dialectische argumentatietheorie, waarin de notie strategisch manoeuvreren centraal staat, worden zes politieke apologieën geanalyseerd. Strategisch manoeuvreren verwijst naar het feit dat discussianten het verschil van mening niet alleen willen oplossen, maar ook willen winnen. Daarnaast wordt de politieke apologie geplaatst in het kader van de ‘image repair theory’. Deze retorische theorie biedt inzichten in strategieën waarmee sprekers een beschadigd imago kunnen herstellen. Elke strategische manoeuvre vindt plaats binnen een bepaald actietype. Gesteld is dat de politieke apologie zich anders gedraagt dan het actietype de ‘apology’ zoals Van Eemeren die heeft beschreven, dus is voorgesteld om de uitgebreide pragma-dialectiek aan te vullen met inzichten over het actietype de politieke apologie.

Uit het casuonderzoek blijkt dat de politici vooral gericht waren op het retorische doel om het verschil van mening te winnen. Ook lag de nadruk sterk op herstellen van de opgelopen imagoschade. Politici probeerden dit doel te behalen door de ernst van de situatie te verminderen, de verantwoordelijkheid te verschuiven of te ontduiken en in één geval om spijt te betuigen. Dat betekent niet dat dit retorische doel altijd werd gehaald. Het verkeerd gebruiken van de eigen autoriteit en ongeldige argumentatie zorgde in een aantal gevallen voor ontspoorde manoeuvres. Te vage en eufemistische termen stonden soms het dialectische doel in de weg.

Dit onderzoek is een toevoeging aan de theorie van de uitgebreide pragma-dialectiek, omdat voor het eerst een omschrijving is gemaakt van het actietype de politieke apologie. Het is aan te bevelen om het onderzochte corpus te verbreden en de definitie nog meer te specificeren, zodat de kwaliteit van het onderzoek verhoogd kan worden. Door een empirische component aan het onderzoek toe te voegen, zouden adviezen gegeven kunnen worden over de effectiefste wijze om strategisch te manoeuvreren in de politieke apologie.

1 Strategisch manoeuvreren in de politieke apologie – een introductie

1.1 Inleiding

Groot voorpaginanieuws in de kranten. Een politicus is onderwerp geworden van een schandaal. ‘Gaaf er eigenlijk nog wel eens een week voorbij zonder politieke affaires?’, vraagt onderzoeksjournalist Bart de Koning zich af in een artikel in *Vrij Nederland* over politieke affaires (2013). En dan? Wat gebeurt er na het schandaal? Het imago van de politicus heeft schade opgelopen. Schade die misschien niet meer te herstellen is. Of wel? De situatie vraagt om een publieke verdediging. De spreker zal daarbij voorzichtig moeten manoeuvreren met zijn woorden. Een te eerlijke reactie kan de schade misschien alleen vergroten. Liegen is geen optie, want feiten komen altijd boven water. Een strategische reactie is nodig, waarbij subtiel de halve waarheid overtuigend wordt verteld. Gelukkig biedt de taal uitkomst.

Strategisch manoeuvreren verwijst naar de pogingen van discussianten om een balans te vinden tussen het oplossen van een verschil van mening – hun dialectische doel – en het winnen van de discussie – hun retorische doel. Dit begrip werd door Van Eemeren en Houtlosser (2002a, 2006) geïntroduceerd in de pragma-dialectische argumentatietheorie. Wanneer dit manoeuvreren uit balans raakt, wordt gesproken van ‘ontsporingen’.

In deze scriptie wordt een publieke verdediging opgevat als een apologie. Een apologie is een specifiek soort gerechtelijk betoog, namelijk een verdedigingsrede (Braet 2007). De spreker wil met zijn apologie het publiek informeren over de wandaad waar hij of zij van beschuldigd wordt. Daarnaast heeft de spreker als doel om zijn gezichtsverlies te herstellen en daarmee zijn positie te redden. Deze specifieke rede wordt vaak gebruikt door personen met een publieke functie.

De apologie zoals ik die hier beschrijf hoeft overigens niet hetzelfde te zijn als een ‘apology’, de Engelse term voor een verontschuldiging. Een publieke verdedigingsrede lijkt vaak wel op een verontschuldiging, maar doet ook dienst als verdediging.

Een wethouder die aftreedt nadat hij is betrapt op rijden onder invloed, een minister die verantwoording moet afleggen omdat hij een relatie heeft met een ondergeschikte. Zomaar wat voorbeelden van gebeurtenissen in de privésfeer die politieke gevolgen kunnen hebben. Het centrale thema in deze scriptie betreft de vermenging van privé en publiek in de politiek. Specifiek wordt gekeken naar verdedigingsredes van politici die in opspraak kwamen nadat een privéaangelegenheid een publiek schandaal werd.

Daarbij wordt de volgende probleemstelling geformuleerd:

Op welke manier manoeuvreren Nederlandse politici strategisch in hun politieke apologie nadat zij in de media zijn beschuldigd van laakbaar gedrag op privéterrein?

Er wordt vaak gezegd dat we in een informele samenleving leven; we tutoyeren elkaar, kennen de vakantiefoto's van de achterbuurvrouw van een familielid en bespreken de naam van de baby van die bekende voetballer bij de koffieautomaat. Zelfs in de politiek kent dit informele zijn weerslag. Wie herinnert zich niet het 'doe eens normaal man' van Geert Wilders tegen Mark Rutte tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen van september 2011. Het informele en persoonlijke lijkt doorgedrongen te zijn in de politieke cultuur. Niet alleen wat betreft taalgebruik, maar ook privéaangelegenheden van politici blijven niet verborgen voor de burger. En zeker als een politicus in een schandaal verwickeld raakt, wordt hierover bericht.

Sinds 2013 houdt *Vrij Nederland* jaarlijks een lijst bij met politieke affaires vanaf 1983. Hierin worden integriteitsschandalen opgenomen van Nederlandse politici van allerlei aard; de Politieke Integriteitsindex (PI-Index). De focus ligt daarbij op integriteitsschendingen van openbaar bestuurders en hoe daarmee wordt omgegaan. Het onderzoek is een samenwerking tussen journalist Bart de Koning van *Vrij Nederland*, Leo Huberts, hoogleraar Bestuurskunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam en Muel Kaptein, hoogleraar Integriteit aan de Erasmus Universiteit.

Eén van de categorieën van de PI-Index betreft 'beschuldigingen van wangedrag in de vrije tijd'. In deze categorie komt de vermenging van privé en publiek in de politiek tot uiting. De schandalen gaan bijna altijd gepaard met een publieke verdediging of verontschuldiging van de politicus in kwestie. Politici verdedigen zich wel vaker, maar in deze categorie verdedigen zij niet alleen hun politieke figuur, maar ook hun privépersoon. In een verdedigingsrede kunnen privé en politiek niet los van elkaar worden gezien. Als een politicus zijn persoonlijke eigenschappen prijst in een dergelijke verdedigingsrede, verdedigt hij zichzelf tegelijkertijd ook als politicus.

De aanwezigheid van zowel het politieke als het persoonlijke zou weleens terug te zien zijn in deze verdedigingsredes. Deze bijzondere eigenschappen zijn waarschijnlijk te herkennen in de teksten van deze verdedigingsredes. In deze scriptie wordt de werking van deze verdedigingsredes onderzocht. De verwachting is dat de verdedigingsredes de vorm hebben van een verontschuldiging. Misschien heeft de politicus het vertrouwen van het publiek geschaad en probeert hij dit terug te winnen door berouw te tonen. Tegelijkertijd moet onthouden worden dat de politicus ook een politiek belang heeft bij het uitspreken van een verdediging. Hij is immers nog steeds in zijn 'rol' als politicus. Met andere woorden, hoeveel berouw een persoon ook lijkt te hebben, hij is nog steeds een speler die onderdeel uitmaakt van het politieke spel.

1.2 Verantwoording en opzet

De werking van deze politieke verdedigingsredes wordt onderzocht aan de hand van de pragma-dialectische argumentatietheorie (Van Eemeren en Grootendorst 1992, 2000, 2004) en de uitgebreide pragma-dialectische argumentatietheorie van Van Eemeren en Houtlosser (1999, 2002a, 2006) en Van Eemeren (2010). De pragma-dialectische argumentatietheorie benadert argumentatie als onderdeel van een expliciete of impliciete discussie waarin het oplossen van een verschil van mening centraal staat. Binnen deze theorie wordt ervan uitgegaan dat discussianten erop gericht zijn het verschil van mening op een *redelijke wijze* op te lossen. Het verloop van een verschil van mening is weergegeven in het 'ideaalmodel van de kritische discussie'. Dit ideaalmodel beschrijft vier discussiefasen: de confrontatiefase, de openingsfase, de argumentatiefase en de afsluitingsfase. Elke discussiefase draagt op zijn eigen manier bij aan het oplossen van het meningsverschil. Om tot een oplossing van het verschil van mening te komen, dienen de discussianten alle vier de fasen te doorlopen. Het ideaalmodel maakt het mogelijk om de ingenomen standpunten, de posities van de partijen, expliciete en verzwegen argumenten en de gebruikte argumentatieschema's te reconstrueren. Omdat de argumentatieve praktijk en het ideaalmodel lang niet altijd overeen zullen komen, dient het ideaalmodel ook als uitgangspunt voor de beoordeling van de argumentatieve zinnen die worden gemaakt. Het voordeel van deze theorie is dat het argumentatieve praktijken zowel normatief als descriptief benadert. Een normatieve benadering stelt een analysator in staat om de argumentatie te beoordelen, terwijl een descriptieve benadering het voordeel heeft om een tekst (in dit geval een apologie) als specifieke argumentatieve praktijk (actietype) te kunnen beschrijven. Deze theoretische benadering biedt een toereikende basis om een argumentatieve tekst goed te analyseren en beoordelen.

In deze scriptie wordt de tekst van een verdedigingsrede beschouwd als een discussie tussen de politicus en de aanklager (degene die de politicus ergens van beschuldigd). De discussie gaat over een verschil van mening die is ontstaan nadat de politicus ergens van is beschuldigd. De politicus zal zich verdedigen tegen deze beschuldiging en daarmee proberen het verschil van mening tussen hem en de aanklager op een redelijke wijze op te lossen. Voor een politicus is het daarbij van groot belang dat deze discussie een gunstige uitwerking heeft voor hem. Zoals gezegd is een politicus onderdeel van het politieke spel. Een negatieve uitwerking van de discussie zou er weleens voor kunnen zorgen dat de politicus wordt uitgesloten van deelname aan dit spel. Het is, met andere woorden, belangrijk voor de politicus om de discussie te winnen. De uitgebreide pragma-dialectische argumentatietheorie (2002a, 2006) voegt een retorische dimensie toe aan het ideaalmodel van de kritische

discussie. Met de toevoeging van deze retorische inzichten wordt recht gedaan aan het idee toe dat er in een discussie ook wordt gestreefd naar succes. In elke fase van de discussie, zo wordt gesteld in de uitgebreide pragma-dialectische argumentatietheorie, zal de discussiant proberen zijn argumentatieve zinnen zo *effectief* mogelijk uit te voeren terwijl hij de regels van de kritische discussie in acht zal nemen.

Van Eemeren geeft daarbij aan dat bij het analyseren en beoordelen van strategische manoeuvres het bepalen van het soort *actiotype* essentieel is. Pas wanneer de eigenschappen van het actiotype duidelijk in kaart zijn gebracht, zo stelt Van Eemeren (2010), kan beoordeeld worden welke argumentatieve zinnen geoorloofd zijn en welke niet. Per context verschillen de normen en conventies die gelden. Wat in de ene situatie als een redelijke bijdrage wordt gezien, hoeft dat binnen een ander actiotype niet te zijn. Van Eemeren geeft de verhouding tussen actiotypen en de contexten waarbinnen de actiotypen voorkomen weer in een schema (zie figuur 5). Dit schema is, zoals Van Eemeren zelf aangeeft (2010: 144) niet volledig en kan waar nodig worden uitgebreid.

Het ideaalmodel van de kritische discussie uit de pragma-dialectiek biedt de mogelijkheid om de teksten van de verdedigingsredes te reconstrueren en te analyseren. Op deze manier kan inzichtelijk worden gemaakt welke standpunten en argumenten worden opgenomen om het verschil van mening op te lossen. De uitgebreide pragma-dialectische theorie voegt een retorische dimensie aan het ideaalmodel toe, zodat kan worden geanalyseerd welke retorische middelen politici inzetten om het verschil van mening in hun eigen voordeel op te lossen.

Zoals gezegd is het voor een politicus niet alleen belangrijk om het verschil van mening over de beschuldigingen op een redelijke wijze op te lossen, maar speelt ook het belang mee om de discussie te winnen. Winst stelt mogelijk herstel van eerder opgelopen imagoschade in het vooruitzicht. Voor een politicus is het van groot belang om een positieve reputatie te hebben, omdat het bijdraagt aan de mate waarin het publiek de persoon geloofwaardig vindt. Reputatie speelt een belangrijke rol bij het overtuigingsproces. De ‘image repair theory’ van W.L. Benoit (2014) is gericht op het vormen van een boodschap die het beschadigde imago van een spreker herstelt. Voor een politicus is het belangrijk om een goede reputatie op te bouwen én te behouden. In de image repair theory worden verschillende strategieën beschreven die het herstellen van opgelopen imagoschade ten doel hebben. Deze retorische inzichten zal ik incorporeren in het onderzoek naar de manier waarop politici zich verdedigingen in de politieke apologie.

Naar mijn weten is er nog weinig onderzoek gedaan naar strategisch manoeuvreren in publieke verdedigingsredes. Het onderzoek dat bij mij bekend is, is dat van Van Eemeren en Houtlosser (2003) naar de retoriek in de apologie van Willem van Oranje. De apologie is

wel vaker onderzocht vanuit retorisch perspectief. In Amerikaanse onderzoeken ligt daarbij de nadruk op het herstellen van een beschadigd imago (Benoit 1997; 2014). Een Nederlandse bijdrage is de retorische analyse van de welbekende apologie van oud CDA-politicus Willem Aantjes (Braet 2007).

De belangrijkste bronnen voor dit onderzoek zijn de schandalen en bijbehorende verdedigingsredes die ik heb gekozen. De categorie ‘wangedrag in de vrije tijd’ uit de PI-Index vormde daarbij het uitgangspunt. Onder ‘wangedrag in de vrije tijd’ wordt strafbaar en niet-strafbaar gedrag verstaan dat niets met de officiële functie-uitoefening van de politicus te maken heeft, maar schadelijk kan zijn voor de politicus of voor het aanzien van de functie (Huberts 2005: 15). Aan deze definitie voeg ik toe dat het gaat om privéaffaires die plaatsvonden tijdens de politieke carrière van de politicus. De term van ‘wangedrag’ vind ik niet helemaal passend, omdat het in mijn optiek een te sterke veroordeling met zich meebrengt over het gedrag waarvan sprake is. De term ‘wangedrag’ drukt uit dat het gedrag slecht is. In deze scriptie is het niet van belang om te beoordelen of het gedrag goed of slecht is, maar gaat het erom dat het gedrag berispelijk is voor het imago van de politicus. De term wijzig ik daarom in het mildere ‘laakbaar gedrag’. Deze definitie leverde 16 schandalen op. De bijbehorende verdedigingsredes, of apologieën, heb ik gezocht in de vorm van persverklaringen. Een persverklaring is een veelgebruikt middel om publiekelijk op beschuldigingen te reageren en meningen van buitenstaanders te sturen. De politicus kan namelijk zelf bepalen op welke zaken wel of niet wordt ingegaan en hoe de standpunten en argumenten worden geformuleerd.

Een grondige pragma-dialectische analyse levert door zijn complexiteit al snel een groot aantal woorden op. Door de omvang van deze scriptie ben ik genoodzaakt mij te beperken. Ik heb mij daarom gericht op een analyse van zes casussen. Deze zes casussen zijn gekozen uit de lijst met 16 schandalen die de definitie van ‘laakbaar gedrag’ opleverde. Uit deze lijst zijn het de zes grootste casussen: voor de zaken was veel media-aandacht, vaak sleepte het schandaal enkele maanden of zelfs jaren voort en de betreffende casussen hadden de meeste impact op de betreffende politici. De andere casussen kregen beduidend minder media-aandacht.

De opbouw van deze scriptie is als volgt: in het volgende hoofdstuk wordt het theoretisch kader beschreven. Het theoretisch kader bestaat uit de uitgebreide pragma-dialectische argumentatietheorie van Van Eemeren (2010) en de retorische image repair theory van Benoit (2014). Dit kader biedt de mogelijkheid om de politieke apologie op te vatten als een discussie waarin de politicus probeert op redelijke en effectieve wijze het verschil van

mening op te lossen. De imagoherstellende strategieën maken inzichtelijk welke retorische middelen een spreker in kan zetten om de schade aan zijn imago te herstellen.

Daarna wordt dieper ingegaan op de politieke apologie. In hoofdstuk 3 wordt uiteengezet welke overeenkomsten en verschillen de politieke apologie heeft met de al bestaande actietypen. Daarbij doe ik een voorstel om het schema met genres en actietypen uit te breiden met het actietype de politieke apologie. Op basis van de beschrijving van de politieke apologie als actietype kunnen vervolgens de mogelijkheden en beperkingen voor strategisch manoeuvreren gegeven worden. Ik ga na welke keuzes er worden gemaakt uit de drie aspecten van strategisch manoeuvreren. De focus ligt daarbij op de keuzes in de confrontatie- en argumentatiefase, omdat in deze fasen het verschil van mening wordt gevormd en de basis wordt gelegd voor het verdere verloop van de discussie. De theorie over imago blijkt hierbij goed te incorporeren in de theorie over strategisch manoeuvreren. Deze inzichten breng ik vervolgens schematisch samen in een analysemodel. Dit analysemodel zal ik gebruiken bij het analyseren van de casussen.

In hoofdstuk 4 volgt de analyse van de zes casussen. Voorafgaand aan elke casus wordt de benodigde achtergrondinformatie gegeven om de casus te kunnen begrijpen. Na deze achtergrondinformatie wordt een reconstructie gegeven van de argumentatiestructuur van zowel de beschuldiging als de politieke apologie. Daarna volgt een analyse van de strategische manoeuvres in de confrontatiefase en argumentatiefase.

In hoofdstuk 5 kijk ik terug op het onderzoek, geef ik een antwoord op de probleemstelling en doe ik suggesties voor vervolgonderzoek.

2 Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Voor een goed begrip van het strategisch manoeuvreren zal in paragraaf 2.2 de pragma-dialectische benadering van argumentatie worden toegelicht. De uitbreiding op deze standaardtheorie – het strategisch manoeuvreren – wordt besproken in paragraaf 2.3. Daarna, in paragraaf 2.4, wordt duidelijk hoe bepalend de context van de taalhandeling is voor de mogelijkheden en beperkingen tot strategisch manoeuvreren. In paragraaf 2.5 wordt tot slot het begrip ‘imago’ besproken en wordt de image repair theory van Benoit geïntroduceerd.

2.2 De pragma-dialectiek

De standaardversie van de pragma-dialectiek zoals die midden jaren zeventig is ontwikkeld door Van Eemeren en Grootendorst is gebaseerd op een combinatie van pragmatische en dialectische inzichten over argumentatie. De studie naar taal in gebruik (‘pragmatiek’) wordt gecombineerd met de inzichten die de kunst van het discussiëren (‘dialectiek’) ons bieden (Wagemans 2009: 19). Vanuit de pragma-dialectische benadering bezien is argumentatie onderdeel van een expliciete of impliciete discussie die er idealiter op gericht is een verschil van mening op te lossen. Er is sprake van een verschil van mening wanneer een partij een standpunt inneemt (de protagonist) waar de andere partij (de antagonist) op zijn minst aan twijfelt. Er zijn vier typen verschil van mening te onderscheiden: niet-gemengd enkelvoudige, gemengd enkelvoudige, niet-gemengd meervoudige en gemengd meervoudige verschillen van mening. Het verschil tussen gemengd en niet-gemengd houdt in dat bij een gemengd verschil van mening twee standpunten worden ingenomen en bij een niet-gemengd verschil van mening maar één. Enkelvoudig en meervoudig wil zeggen dat er een standpunt wordt ingenomen ten opzichte van één en respectievelijk meerdere proposities.

De antagonist zal door het standpunt te toetsen, zijn twijfel al dan niet bevestigd zien. Sluit de protagonist zich aan bij de twijfel of trekt de antagonist de twijfel in, dan is het verschil van mening opgelost. Dit proces is vastgelegd in het ideaalmodel van de kritische discussie. Het ideaalmodel maakt het mogelijk om de ingenomen standpunten, de posities van de partijen, expliciete en verzwegen argumenten en de gebruikte argumentatieschema’s te reconstrueren. Omdat de argumentatieve praktijk en dit ideaalmodel lang niet altijd overeen zullen komen, dient het ideaalmodel ook als uitgangspunt voor de beoordeling van de argumentatieve zinnen die worden gemaakt. Een analysator neemt het ideaalmodel als standaard en vergelijkt dit met de argumentatieve praktijk. In dit pragma-dialectische ideaalmodel wordt gebruik gemaakt van verschillende fasen en regels. Dit zowel descriptieve als normatieve model maakt het mogelijk om argumentatieve teksten en discussies uit de praktijk te analyseren en evalueren.

2.2.1 Het ideaalmodel van een kritische discussie: fasen en regels

In een kritische discussie zal de protagonist (de verdediger van het ingenomen standpunt) proberen de antagonist (de partij met twijfel) te overtuigen van de aanvaardbaarheid van het standpunt waarop het verschil van mening betrekking heeft. Van Eemeren en Grootendorst onderscheiden daarbij vier stadia of discussiefasen:

1. De confrontatiefase
2. De openingsfase
3. De argumentatiefase
4. De afsluitingsfase.

Om tot een oplossing van het verschil van mening te komen, dienen de discussianten alle vier de fasen te doorlopen. In de praktijk zal dit proces niet altijd volledig expliciet gebeuren. Toch kan een verschil van mening pas op een redelijke wijze worden opgelost als alle stadia van de discussie op een verantwoorde wijze zijn behandeld (Van Eemeren 2010: 63). Dit houdt verband met de beoogde doelstellingen per discussiefase. Elke discussiefase draagt namelijk op zijn eigen manier bij aan het oplossen van het meningsverschil.

Een kritische discussie begint bij de confrontatiefase (1), de fase waarin het meningsverschil wordt vastgesteld en waarin door beide partijen posities worden ingenomen. Wanneer de antagonist twijfelt aan het standpunt, wordt er gesproken van een ongemengd verschil van mening. De antagonist hoeft deze twijfel niet te onderbouwen. Neemt de antagonist daarentegen een tegengesteld standpunt in ten opzichte van de propositie, dan spreken we van een ‘gemengd’ verschil van mening en dient hij of zij ook argumenten voor zijn standpunt aan te voeren (Van Eemeren & Snoeck Henkemans 2006: 20-21). Kortom, de discussianten stellen in de confrontatiefase de vorm en de inhoud van het verschil van mening vast.

De procedurele en materiële uitgangspunten die nodig zijn om de discussie vorm te geven, worden vastgesteld in de openingsfase (2). Bij het bepalen van materiële uitgangspunten onderzoeken discussianten of er gedeelde normen en waarden zijn. Ook gedeelde kennis valt hieronder. Is er genoeg overeenstemming om tot een vruchtbare discussie te komen? En aan welke procedures moeten de discussianten zich houden? De regels van de kritische discussie, de verdeling van rollen, het bepalen van de individuele bewijslast: de afspraken die hierover worden gemaakt, vallen onder het bepalen van procedurele uitgangspunten.

Het geraamte van de discussie is na deze twee fasen vastgesteld, wat nu volgt is de invulling; de verdediging van de standpunten in de argumentatiefase (3). In deze derde fase beargumenteert de protagonist zijn ingenomen standpunt. De antagonist toetst de

aanvaardbaarheid van de argumenten en geeft indien nodig tegenargumenten.¹ Doorstaan het standpunt en de argumenten de kritische vragen van de tegenstander? De uitkomst van de discussie zal vervolgens besproken worden in de vierde en laatste discussiefase: de afsluitingsfase (4). De discussianten bepalen of en in wiens voordeel het geschil is beslecht.

Om tot een oplossing van het verschil van mening te komen, moeten de discussianten zich bovendien houden aan de tien onderscheiden discussieregels.² De regels hebben betrekking op alle vier de discussiefasen en geven de grenzen voor de discussianten aan (Van Eemeren & Grootendorst 2004: 135). Houden de partijen zich aan deze regels, dan zullen zij een constructieve bijdrage leveren aan het doel van een kritische discussie. Worden één of meerdere regels geschonden dan staat dit de oplossing in de weg. Bij een schending van een discussieregel wordt wel gesproken van een ‘drogreden’ (Van Eemeren & Snoeck Henkemans 2006: 89 e.v.). De discussieregels zijn bovendien een graadmeter voor de redelijkheid van de argumentatie. Het schenden van een regel staat, zoals gezegd, het dialectische doel in de weg en wordt beschouwd als een onredelijke argumentatieve zet. Een analyticus kan met de discussieregels de redelijkheid van de argumentatie toetsen (Van Eemeren & Houtlosser 1999: 481).

De discussieregels geven de rechten en plichten aan van de discussianten op verschillende momenten in de discussie. In de ene fase gelden meer regels dan in de andere. In de confrontatiefase bijvoorbeeld, gelden twee regels: discussianten dienen zich te houden aan de Vrijheidsregel en de Standpuntregel. De discussianten mogen elkaar geen vrijheid afnemen door een standpunt bijvoorbeeld als taboe te verklaren. In het geval van de Standpuntregel is het niet toegestaan om de tegenstander een fictief standpunt in de schoenen te schuiven door bijvoorbeeld te verwijzen naar een opvatting van de groep waartoe de tegenstander behoort. In de argumentatiefase daarentegen gelden het meeste aantal regels, namelijk de Relevantieregel, de Verzwegen-argumentregel, de Uitgangspuntregel, de Geldigheidsregel en de Argumentatieschemaregel. Omdat de argumentatiefase de kern van de discussie bevat, is het logisch dat de twee partijen in deze fase het meest rekening dienen te houden met regels. Een overtreding van de Verzwegen-argumentregel is bijvoorbeeld aan de orde wanneer een protagonist ontkent gebonden te zijn aan een correct geëxpliciteerd verzwegen argument door de antagonist. Er wordt dan gesproken van de drogreden van ‘het loochenen van een verzwegen argument’ (Van Eemeren & Snoeck Henkemans (2006: 194). De Afsluitingsregel heeft betrekking op de laatste discussiefase. Deze regel wordt

¹ De antagonist voert alleen tegenargumenten aan als er sprake is van een gemengd verschil van mening.

² Van Eemeren en Grootendorst spreken in eerste instantie van vijftien discussieregels (2000: 138-161, 2004: 123-157), maar in later werk van tien (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2006: 89-114). In deze scriptie wordt uitgegaan van laatstgenoemde tien discussieregels.

bijvoorbeeld geschonden als de antagonist zijn of haar twijfel blijft volhouden, terwijl het standpunt afdoende is verdedigd.

2.3 De notie strategisch manoeuvreren

De huidige stand van zaken binnen het argumentatieonderzoek betreft een uitbreiding van de standaardversie van de pragma-dialectiek met de notie ‘strategisch manoeuvreren’. De theorie van strategisch manoeuvreren benadert argumentatie vanuit het idee dat ‘elke argumentatieve zet er in principe altijd op gericht is effectiviteit na te streven en redelijkheid te handhaven’ (Van Eemeren 2013: 10). Om het evenwicht hiertussen te behouden, is strategisch manoeuvreren een vereiste. Het handhaven van *redelijkheid*, ofwel de dialectische dimensie van de argumentatieve zet, houdt verband met de regels voor het voeren van een kritische discussie. In elke fase van de discussie zal de discussiant proberen zijn argumentatieve zinnen zo *effectief* mogelijk uit te voeren – het retorische doel – terwijl hij de regels van de kritische discussie in acht zal nemen. Hoewel het nastreven van deze beide doelen goed kan samengaan, kan de balans bij te grote discrepanties overhellen naar één kant (Van Eemeren en Houtlosser 2006:3). Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat een protagonist in de openingsfase stelt dat hij of zij persoonlijk instaat voor de juistheid van het standpunt. Dit is echter geen redelijke verdediging. De discussiant schendt hiermee de Verdedigingsplichtregel (regel 2): de regel die discussianten verplicht een standpunt te verdedigen. Wanneer met een argumentatieve zet een discussieregel wordt geschonden en de balans daardoor overhelst naar de kant van de effectiviteit, wordt een drogreden begaan. Anderzijds kan een discussiant zich ook teveel op het dialectische doel richten. Deze argumentatieve zinnen zijn dus niet effectief, maar passen wel binnen de regels van de kritische discussie. Er wordt dan gesproken van een retorische blunder. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een protagonist een argument tegen het eigen standpunt inbrengt, maar verzuimt dat argument vervolgens te weerleggen. Dit is op te vatten als een redelijke bijdrage aan een discussie, maar is niet effectief te noemen omdat de protagonist daarmee ongewild zijn eigen overtuigingspoging ondermijnt. Verkeerde argumentatieve zinnen staan het oplossen van een verschil van mening in de weg en worden daarom als ‘ontsporingen’ gezien (Van Eemeren 2010: 41). Waaruit de optimale balans voor een discussiant bestaat, wordt sterk bepaald door de context. Wat redelijk en wat effectief is, hangt mede af van de conventies en de doelen van de communicatieve actietypes waarbinnen de discussie plaatsvindt (Van Haaften 2012: 184).

2.3.1 Strategische doelen per fase

Voor elk van de vier fasen in het ideaalmodel kan, naast het dialectische doel, tevens een strategisch doel worden onderscheiden:

1. Confrontatiefase

- Dialectisch doel: duidelijkheid bereiken over de punten die ter discussie staan en de posities die de verschillende partijen innemen.
- Strategisch doel: de confrontatie retorisch buigen naar een definitie van het verschil van mening die de punten die ter discussie gesteld worden benadrukt en gunstig is voor de eigen positie.

2. Openingsfase

- Dialectisch doel: het vaststellen van een ondubbelzinnig vertrekpunt van intersubjectief aanvaarde procedurele en materiele uitgangspunten.
- Strategisch doel: met retorische middelen procedurele uitgangspunten vastleggen maken dat wordt uitgegaan van een gunstige verdeling van de bewijslast en van de meest wenselijke discussieregels en materiële uitgangspunten die nuttige concessies inhouden van de andere partij.

3. Argumentatiefase

- Dialectisch doel: uitgaande van het vertrekpunt dat in de openingsfase is bepaald, de houdbaarheid vaststellen van de standpunten die in de confrontatiefase het verschil van mening hebben bewerkstelligd.
- Strategisch doel: retorisch de meest overtuigende verdediging dan wel de meest effectieve aanval tot stand brengen.

4. Afsluitingsfase

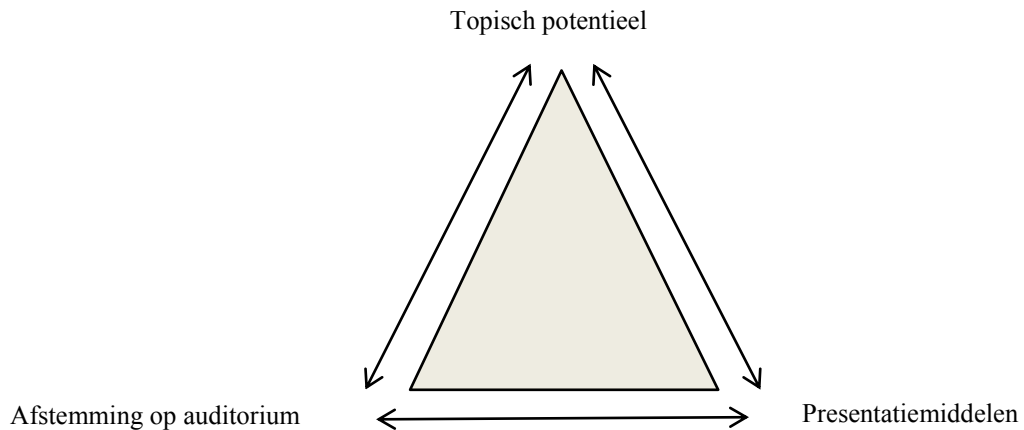
- Dialectisch doel: bepalen of en in wiens voordeel het verschil van mening is opgelost.
- Strategisch doel: retorisch een overwinning afdwingen voor de eigen positie door ofwel de conclusie te doen trekken dat de protagonist in het licht van de naar voren gebrachte kritiek zijn standpunt kan handhaven ofwel de conclusie dat de antagonist in het licht van de twijfel die met betrekking tot de naar voren gebrachte argumentatie is geuit zijn twijfel kan handhaven. (Van Eemeren en Houtlosser 2006: 2-3)

2.3.2 Aspecten van een strategische manoeuvre

Tot ontsporingen van manoeuvres hoeft het niet te komen, want aan het maken van een argumentatieve zet gaan een aantal keuzes vooraf. De discussiant zal een keuze maken uit het scala aan mogelijkheden binnen de discussiefasen en zal er daarbij op letten dat hij zijn boodschap zó presenteert dat het is afgestemd op de voorkeuren en standaarden van het publiek. Van Eemeren en Houtlosser (2002a) spreken van de drie aspecten van strategisch manoeuvreren:

1. De keuze uit het topisch potentieel
2. De afstemming op het publiek
3. De presentatiemiddelen.

De drie aspecten hangen zodanig met elkaar samen dat ook wel wordt gesproken van een ‘triangel van strategisch manoeuvreren’ (Van Eemeren 2010: 95). De aspecten komen niet los van elkaar voor en komen tot uiting in elke argumentatieve zet (Van Eemeren 2010: 94).

Figuur 1 'The strategic triangle' (Van Eemeren 2010: 95)

Het topisch potentieel van een discussiefase kan omschreven worden als de verzameling van mogelijke zinnen die in dat stadium relevant zijn voor het oplossingsproces. Per discussiefase zal de discussiant een afweging maken uit de mogelijke beschikbare toppen en de meest effectieve optie – binnen wat redelijk is – selecteren. Een voorbeeld: een protagonist kan er in de confrontatiefase voor kiezen het geschilpunt te presenteren als een enkelvoudig gemengd verschil van mening en opvattingen over andere kanten van de propositie buiten beschouwing laten.

Om effectief te kunnen zijn, is het van groot belang dat de argumentatieve zet is aangepast aan het publiek. Bij iedere overweging, over de keuze uit het topisch potentieel of de presentatie van woorden, heeft de spreker het publiek voor ogen. Een spreker dient daarom vooraf een inschatting te maken van de voorkeuren en opvattingen van het publiek, zodat de boodschap daarop kan aansluiten. Het aanpassen van de argumentatieve zinnen aan het auditorium wordt het tweede aspect van strategisch manoeuvreren genoemd.

Het auditorium kan bestaan uit één toehoorder, maar ook uit meerdere, verschillende toehoorders, die al dan niet aanwezig zijn. Dit publiek wordt bewust of onbewust toegesproken, maar speelt wel een rol in het beoordelen van de acceptatie van de argumentatieve zinnen (Van Eemeren 2010: 108-109). Een voorbeeld: de politicus die zich probeert te verdedigen bij een beschuldiging in de media, spreekt niet alleen tegen zijn of haar aanklager, maar ook tot het publiek dat indirect aanwezig is. Hij zal daarom vooral op

zoek gaan naar gemeenschappelijke uitgangspunten tussen zichzelf en het publiek. Wanneer het bijvoorbeeld een politicus van een christelijke partij betreft, zal diegene in zijn argumentatie verwijzen naar het gezinsideaal en samenzijn.

Het derde aspect van strategisch manoeuvreren betreft de keuze in presentatiemiddelen. Discussianten zoeken naar de best mogelijke presentatie van hun woorden voor het publiek. In de argumentatiefase kan de protagonist er bijvoorbeeld voor kiezen om de argumenten expliciet te presenteren als een opsomming, zodat het lijkt alsof er een enorme hoeveelheid argumenten zijn die het standpunt ondersteunen. In de afsluitingsfase kan de discussiant strategisch manoeuvreren door bijvoorbeeld heel nederig te doen over de winst van de discussie, zodat het publiek ook hier nog eens wordt overtuigd van het gelijk van de spreker.

In figuur 2 wordt een overzicht gegeven van de drie aspecten van het strategisch manoeuvreren binnen de retorische en dialectische dimensie in elk van de vier discussiefasen

	Dialectical dimension	Rhetorical dimension	Aspect of topical choice	Aspect of audience demand	Aspect of presentational choice
	Reasonable-ness	Effectiveness	Reasonable and effective topical selection	Reasonable and effective handling of audience demand	Reasonable and effective use of presentational devices
<i>Confrontation stage</i>	Reasonable definition of difference of opinion	Effective definition of opinion	Reasonable and effective choice of issues and critical responses	Reasonable and effective adjustment of issues and critical responses to audience	Reasonable and effective presentational design of issues and critical responses
<i>Opening stage</i>	Reasonable establishment of point of departure	Effective establishment of point of departure	Reasonable and effective choice of procedural and material starting points	Reasonable and effective adjustment of procedural and material starting points to audience	Reasonable and effective presentational design of procedural and material starting points
<i>Argumentation stage</i>	Reasonable development of lines of attack and defense	Effective development of lines of attack and defense	Reasonable and effective choice of arguments and criticisms	Reasonable and effective adjustment of arguments and criticisms to audience	Reasonable and effective presentational design of arguments and criticisms

<i>Concluding stage</i>	Reasonable statement of results	Effective statement of results	Reasonable and effective choice of conclusion regarding the results	Reasonable and effective adjustment of conclusion regarding the results to audience	Reasonable and effective design of presentation conclusion regarding the results
-------------------------	---------------------------------	--------------------------------	---	---	--

Figuur 2. Herdrukt van “Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse. Extending the pragma-dialectical theory of argumentation”, door Eemeren, F.H., 2010, p.97, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

In het schema is te zien dat de drie aspecten van strategisch manoeuvreren in elke discussiefase naar voren komen. Ook is duidelijk te zien dat elke discussiefase – en daarbij ook elk aspect – een retorische en dialectische dimensie kent. Een argumentatieve zet kan alleen een strategische manoeuvre zijn als de drie aspecten per discussiefase weer goed overwogen worden (Van Eemeren 2010: 93-94). In het geval van een apologie zal de discussiant in de confrontatiefase de twijfel voor het publiek weg willen nemen door een helder standpunt te formuleren (dialectisch doel) en daarbij dat standpunt kiezen dat zijn kans op winst zal vergroten (retorisch doel). De discussiant zal zijn standpunt dan ook op zo’n manier willen formuleren (aspect presentationele middelen) dat de presentatie beide doelen dient.

2.4 Communicatieve actietypes: mogelijkheden en beperkingen voor strategisch manoeuvreren

In argumentatieve situaties zijn er, vaak impliciete, conventies die aangeven wat toelaatbaar is en wat niet. Binnen de argumentatietheorie wordt gesproken van ‘communicatieve actietypen’ wanneer het gaat over een ‘afgebakende’ communicatieve praktijk met eigen regels en conventies. (Van Eemeren 2010: 139). Per context verschillen de normen en conventies die gelden. Bovendien zijn de contexten in meer of mindere mate geïnstitutionaliseerd. In een gerechtelijke context bijvoorbeeld zijn de regels in meerdere mate geïnstitutionaliseerd dan in een parlementair debat.

Het betreffende actietype geeft de achtergrond aan waarbinnen wordt gediscussieerd en daarmee de mogelijkheden én beperkingen voor strategische manoeuvreren. Wat in de ene situatie als een redelijke bijdrage wordt gezien, hoeft dat binnen een ander actietype niet te zijn. In argumentatieve praktijken moeten deelnemers dus niet alleen acht slaan op de regels van het ideaalmodel van de kritische discussie, maar dienen zij zich ook te houden aan de contextafhankelijke eigenschappen die het actietype met zich meebrengt. Ook bij de analyse en beoordeling van strategische manoeuvres is het bepalen van het soort actietype essentieel. Pas wanneer de eigenschappen van het actietype duidelijk in kaart zijn gebracht,

zo stelt Van Eemeren (2010), kan beoordeeld worden welke argumentatieve zinnen geoorloofd zijn en welke niet.

Van Eemeren (2010) onderscheidt naast actietypen ook communicatieve domeinen, genres en concrete taaluitingen, respectievelijk ‘communicative activity types’, ‘domains of communicative activity’, ‘genres of communicative activity’ en ‘concrete speech events’ (zie figuur 3). In de meest rechter kolom met ‘concrete speech events’ worden specifieke taaluitingen genoemd, zoals het televisiedebat tussen Nixon en Kennedy in 1960. Sommige van dit soort specifieke taaluitingen zijn zo sterk geïnstitutionaliseerd dat ze in een bepaalde gemeenschap in een bepaalde vorm als zodanig worden herkend. Dit zijn de ‘communicative activity types’ die zojuist besproken werden: de ‘afgebakende’ communicatieve praktijk met eigen regels en conventies. Sommige van die actietypen worden op een overeenkomstige wijze gebruikt en kunnen daarom volgens Van Eemeren gezamenlijk onder worden gebracht in ‘genres of communicative activity’. Deze genres zijn weer onderdeel van een grotere context; het ‘domain of communicative activity’ of in het Nederlands ‘domein’. Binnen het domein van de politieke communicatie bijvoorbeeld kunnen actietypen onderscheiden worden aan het overeenkomstige genre ‘deliberation’. Het parlementaire debat is bijvoorbeeld een communicatieve actietype dat het genre ‘deliberation’ deelt met andere actietypen binnen het domein van de politieke communicatie. Van Eemeren heeft een schema opgesteld waarin hij enkele voorbeelden van de verschillende actietypen, genres en domeinen geeft en laat zien hoe deze zich tot elkaar verhouden (zie figuur 3).

Domains of communicative activity	Genres of communicative activity	Communicative activity types	Concrete speech events
legal communication	Adjudication	- court proceedings - arbitration - summoning	Defense pleading at O.J. Simpson’s murder trial
political communication	Deliberation	- presidential debate - general debate in parliament - Prime Minister’s Question Time	1960 Nixon-Kennedy television debate
problem-solving communication	Mediation	- custody mediation - counseling - informal Intervention	Mediated talks between Richard and Tammy about custody Vanessa
diplomatic communication	Negotiation	- peace talks - trade treaty - diplomatic memorandum	Israeli-Palestinian exchanges at Camp David
medical communication	Consultation	- doctor’s consult - prescription - health rubric	Bart’s February 13 visit to his doctor
scholarly communication	Disputation	- book review - scientific paper - conference presentation	Dr. Apt’s critique of the <i>Controversy and Confrontation</i> volume
commercial communication	Promotion	- advertorial - sales talk - classified ad	Shell’s newspaper message about its role in Nigeria
interpersonal communication	Communion	- chat - love letter	Dima’s talk with Corina about how they

Figuur 3. 'Examples of speech events representing communicative activity types implementing genres of communicative activity instrumental in certain communicative domains'. Herdrukt van "Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse. Extending the pragma-dialectical theory of argumentation", door Eemeren, F.H., 2010, p.143, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Het schema is, zoals Van Eemeren zelf aangeeft (2010: 144) niet volledig en is vooral een weergave van een aantal algemene conventionele communicatieve praktijken. Het parlementaire debat is bijvoorbeeld onder het genre 'deliberation' ingedeeld en onderdeel van communicatieve domein 'political communication'. Het wil niet zeggen dat er binnen de politieke communicatie alleen ruimte is voor deliberatie. Wanneer er bijvoorbeeld onderhandeld wordt over een wetsvoorstel, zou dit ook onderdeel kunnen zijn van politieke communicatie. Met andere woorden, in de praktijk zal overlap tussen genres en domeinen voorkomen en daarmee dient men dan ook rekening te houden bij de analyse van een communicatieve praktijk.

2.5 Het herstellen van een reputatie

2.5.1 De imagoherstellende strategieën van Benoit

Een dominante theorie binnen de communicatiewetenschappen op het gebied van imagoherstel is de image repair theory van W.L. Benoit.³ In *Accounts, excuses, and apologies* (2014) introduceert Benoit deze theorie die sprekers in crisissituaties helpt een passende boodschap te formuleren die van positieve invloed is op het beschadigde imago. Aan de basis van zijn theorie staan inzichten uit de theorie over de apologie (Rosenfield 1968; Burke 1970; Ware en Linkugel 1973 en Ruyan 1982) en de verdedigingslijnies uit de statusleer.⁴

Het imago van een spreker definieert Benoit (1997: 251) als 'the perception of a person (or group or organization) held by the audience, shaped by the words and the actions of that person, as well as the discourse and behavior of other relevant actors.' Het doen en laten van een persoon, zijn uitspraken en gedrag vormen het beeld dat het publiek van een spreker heeft, ook wel zijn reputatie.

³ In eerste instantie verscheen de theorie in 1995 onder de naam 'image restoration theory', maar in de herziene editie van 2014 wijzigt Benoit dit in 'image repair theory': 'I decided to change the name (...) because I thought the former might imply that persuasive defense ought to be able to completely restore the image. Although it is possible that image repair might be completely successful, fully dissipating all bad feelings, a persuasive defense often only partially succeeds, *repairing* the damaged image.' (Benoit, 2014: 12)

⁴ De statusleer van Hermagoras van Temnos is één van de oudste adviezen uit de klassieke retorica. en vormt de basis voor veel later ontwikkelde theorieën die zich richten op het herstellen van een reputatie. De kern van deze statusleer zijn de vier verdedigingslijnies, ofwel staseis, die de spreker kan kiezen voor de inhoud van zijn of haar rede. De eerste linie is de daad ontkennen (status coniecturalis), gevolgd door de daad toegeven, maar anders omschrijven (status definitionis), daarna volgt de derde linie die voorschrijft de toegegeven daad te rechtvaardigen of zich ervoor verontschuldigen, door zich te beroepen op verzachtende omstandigheden (status qualitatit) en tot slot kan een spreker een beroep doen op een procedurefout (status translationis).

Negatieve berichtgeving kan dit beeld vervormen. Voor een politicus is het van groot belang om een positieve reputatie te hebben, omdat het bijdraagt aan de mate waarin het publiek de persoon geloofwaardig vindt. Reputatie speelt een belangrijke rol bij het overtuigingsproces. Benoit verwijst hier naar het begrip *ethos* uit de klassieke retorica: een goed man wordt geloofwaardiger bevonden dan iemand die bekend staat om zijn slechte gedrag (2014: 19). Voor een spreker is het daarom belangrijk om een goede reputatie op te bouwen én te behouden. En wanneer deze dan beschadigd wordt, ligt het in de lijn der verwachting dat diegene de schade zal willen herstellen. In hoeverre de spreker zijn imago weet te herstellen is afhankelijk van het publiek: zij bepalen of de poging is gelukt.

De spreker heeft verschillende mogelijkheden om zijn doel te bereiken. Benoit ontwikkelde hiervoor de ‘image repair strategies’ (Benoit 1995). In figuur 4 zijn deze strategieën schematisch weergegeven:

<i>General strategy</i>	<i>Tactic</i>	<i>Example</i>
Denial	Simple denial	I did not embezzle money.
	Shift blame	Steve took your wallet, not me.
Evade responsibility	Provocation	I insulted you but only after you criticized me.
	Defeasibility	I was late because traffic delayed me.
	Accident	Our collision was an accident.
	Good intentions	I didn't tell you because I hoped to fix the problem first.
Reducing the offensiveness	Bolstering	Think of all the times I helped you.
	Minimization	I broke your vase, but it was not an expensive one.
	Differentiation	I borrowed your laptop with-out asking; I didn't steal it.
	Transcendence	Searching travelers at the airport is an inconvenience, but it protects against terrorism.
	Attack accuser	Joe says I embezzled money, but he is a chronic liar.
	Compensation	Because the waiter spilled a drink on your clothes, we'll give you desert for free.
Corrective action		Because the waiter spilled a drink on your suit, we'll have it dry cleaned.

Mortification

I'm so sorry I offended you. I regret hurting your feelings and I apologize.

Figuur 4. Herdrukt van "Accounts, Excuses, and Apologies, Second Edition : Image Repair Theory and Research" door Benoit, W.L., 2014, p. 28, New York, Albany: Sunny Press.

De eerste strategie (*denial*) kan worden opgedeeld in twee subcategorieën, namelijk *simple denial* en *shifting the blame*. In het geval van de simpele ontkenning kan de tegenwerping altijd de vraag zijn wie het dan wel gedaan heeft. Een effectievere strategie, volgens Benoit, is daarom om de schuld meteen naar een ander te verschuiven (Benoit, 2014: 22).

Als het voor de spreker geen optie is om de daad te ontkennen, kan hij of zij ervoor kiezen om de verantwoordelijkheid te ontwijken (*evade responsibility*). Er zijn volgens Benoit vier mogelijkheden om dit te doen. De eerste mogelijkheid (*provocation*) is dat de spreker de misdaad kan omschrijven als een reactie op een andere misdaad. Niet de spreker zou daarom terecht moeten staan, maar de provocateur. Ook kan hij of zij de misdaad nietig verklaren door de wijzen op het ontbreken van informatie of controle over belangrijke factoren in de situatie (*defeasibility*). De spreker zou dan niet volledig verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor de daden. Een derde optie om verantwoordelijkheid te ontduiken, is de daad omschrijven als een ongeluk (*accident*), de spreker had dan geen controle over de situatie. De spreker die zijn publiek wijst op zijn goede intenties, kiest voor de vierde optie (*good intentions*).

De derde strategie (*reducing offensiveness*) deelt Benoit op in de zes subcategorieën *bolstering*, *minimization*, *differentiation*, *transcendence*, *attacking the accuser* en *compensation*. Met deze strategie wil de spreker de negatieve gedachten van het publiek wegnemen, door de daad anders te omschrijven en de waardering van het publiek voor de spreker toe te laten nemen. Bij de eerste subcategorie (*bolstering*) draait het niet om de daad, maar om de spreker. De spreker zal zijn boodschap vormgeven door zijn of haar goede eigenschappen of behaalde resultaten te noemen, zodat het publiek weer affectie krijgt voor de spreker. Ook kunnen gedeelde normen en waarden genoemd worden om de spreker positief te positioneren. De tweede subcategorie, *minimization*, wil zeggen dat de spreker de negatieve kant van de daad zal proberen te minimaliseren. Hij of zij zal het publiek bijvoorbeeld vertellen dat de daad niet zo erg is als het lijkt.

In het geval van de derde subcategorie (*differentiation*) zal de spreker proberen de daad te onderscheiden van andere algemene, en vaak ergere, zaken. Een voorbeeld hiervan is om 'stelen' te omschrijven als 'lenen zonder te vragen' (Benoit, 2014: 24-25). Ten vierde kan de spreker kiezen voor *transcendence*: de daad in een andere context plaatsen. Benoit erop dat het simpel wijzigen van de context of het frame ook bij deze strategie past (Benoit, 2014: 25). In de vijfde subcategorie (*attack accuser*) gaat de spreker in de tegenaanval richting zijn aanklagers. De spreker zal dit zorgvuldig moeten aanpakken; het zou kunnen

slagen wanneer de spreker het geloofwaardig overbrengt en hij de aanvaller ook onderdeel maakt van de daad. De spreker doet de situatie dan voorkomen alsof beiden (aanvaller en spreker) slachtoffer zijn geworden van een derde partij. Ook heeft deze strategie kans van slagen als de spreker de aandacht van het publiek weet af te leiden van de daad die centraal staat.

In de laatste subcategorie biedt de spreker het slachtoffer iets aan (*compensation*). Dit kan in de vorm van service of producten, zoals de gratis koffie en thee die de NS aanbiedt bij een treinstoring. Wanneer het slachtoffer geld toegestopt krijgt ter compensatie, is er sprake van omkoping.

De volgende strategie (*corrective action*) lijkt op de subcategorie compensatie. Bij een *corrective action* probeert de spreker de ontstane schade op te lossen en herhaling in de toekomst voorkomen. Dit in tegenstelling tot de subcategorie die alleen een dienst of product ter compensatie aanbiedt en het probleem niet daadwerkelijk oplost.

Bij het begrip *mortification*, de laatste categorie van Benoit's image repair strategies, kiest de spreker ervoor om schuld te bekennen en om vergiffenis te vragen. Opvallend aan deze laatste strategie is dat de spreker hiervoor het eerst zijn excuses aanbiedt. Tegelijkertijd is deze strategie zeer ambigu, omdat er geen universele definitie is voor het aanbieden van excuses (Benoit, 2014: 26). Wat moet een excuus bijvoorbeeld bevatten? Is dat het toegeven van schuld, het uiten van spijt of het tonen van berouw? En wat bedoelt iemand wanneer hij zijn excuses aanbiedt? Deze ambiguïteit geeft de spreker veel ruimte voor strategisch manoeuvreren en is daarom een interessant strategie om op te letten in de apologieën.

3 Strategisch manoeuvreren binnen de politieke apologie

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is de theorie van het strategisch manoeuvreren uitgelegd. Bij het analyseren en beoordelen van strategische manoeuvres is het bepalen van het soort actiotype essentieel. In dit hoofdstuk wordt de politieke apologie als actiotype in het eerder besproken schema van Van Eemeren (figuur 5) opgenomen. In paragraaf 3.2 wordt eerst een algemene definitie gegeven van de apologie. Vervolgens wordt bekeken hoe het actiotype de ‘apology’ zich gedraagt in de argumentatietheorie van Van Eemeren. In paragraaf 3.3 wordt naar voren gebracht dat de politieke apologie zich anders gedraagt dan de ‘apology’ zoals Van Eemeren die heeft beschreven. De term ‘politieke apologie’ verwijst naar de verdedigingsrede die wordt gegeven nadat een privéaangelegenheid een publiek schandaal is geworden. De eigenschappen van het actiotype de politieke apologie vertonen overeenkomsten met actiotypen uit verschillende domeinen, zoals het juridische en promotionele domein. Vervolgens wordt betoogd dat de strategische manoeuvres het beste te analyseren zijn als de politieke apologie in het politieke domein wordt ondergebracht. Tot slot wordt in paragraaf 3.4 een analysemodel gepresenteerd waarin wordt beschreven op welke manieren een politicus strategisch kan manoeuvreren in de politieke apologie.

3.2 De apologie als actiotype

De term apologie (oorspronkelijk ‘apologia’) is afgeleid van het Griekse woord voor ‘een verhaal’. In een apologie verweert iemand zich schriftelijk of mondeling tegen bepaalde geuite beschuldigingen. Omdat het verweer bestaat uit argumenten, kan de apologie worden beschouwd als een argumentatieve praktijk, ofwel een actiotype. Ieder actiotype kent zijn eigen doelen, regels en conventies (Van Eemeren 2010: 144).

De Amerikaanse retorici Ware en Linkugel definiëren de apologie als volgt: ‘A public speech of self-defense that is a response to an attack upon a person’s character, upon his worth as a human being that does seem to demand a direct response’ (Ware en Linkugel 1973: 274). De apologie kenmerkt zich dus door (1) het publieke karakter, (2) als antwoord op een aanval op het karakter van iemand en (3) het korte tijdsbestek dat tussen de beschuldiging en de reactie inzit.

(1) Het publieke karakter

Een apologie is een publieke verdediging, vaak in de vorm van een publieke speech of een openbare persverklaring. Het doel is om veel mensen te bereiken.

(2) Defensief antwoord op beschuldiging

- a) Het karakter van de apologie is defensief: de spreker heeft als doel om zich te verdedigen tegen de gedane beschuldigingen. De beschuldigingen zijn negatief voor de reputatie van de politicus en dus zullen er argumenten worden gegeven om deze reputatie te beschermen of schade hieraan te beperken.
- b) Tegelijkertijd kan een apologie ook een aanvallend karakter hebben. De aanval is dan gericht aan de aanklager. Een apologie zoals die voorkwam in de klassieke oudheid was voor de spreker een laatste kans op vergeving. Na het uitspreken van de tekst maakte de jury het vonnis bekend: blijven leven of niet blijven leven. Met het ontbreken van zulk soort urgentie, kan een spreker ervoor kiezen een strategische aanval op de aanklager te plaatsen.
- c) Een hedendaagse apologie kent een duaal motief: een succesvolle apologie kan niet alleen voor een hersteld *ethos* zorgen, maar mogelijk ook een verbeterd beeld van de beschuldigde partij neerzetten (Downey 1993: 54). Het is daarom ook een strategisch middel om de eigen kwaliteiten nog eens te promoten.
- d) Een verontschuldiging kan onderdeel zijn van de apologie, maar is dit niet altijd. Vaker gaat het erom dat de beschuldigde zijn onschuld bewijst of, als dat niet mogelijk is, de rechter of jury overtuigt van zijn beweegredenen voor de daad.

(3) Kort tijdsbestek

Doorgaans wordt er snel gereageerd op beschuldigingen. Dit om het schandaal snel de baas te zijn en mogelijke andere beschuldigingen voor te zijn.

Zoals gezegd komt de politieke apologie in de vorm van een verdedigingsrede die wordt gegeven wanneer een privéaangelegenheid een publiek schandaal wordt niet voor als actietype in het schema van Van Eemeren. Daarentegen spreekt Van Eemeren wel van het actietype ‘apology’. Dit actietype bevindt zich binnen het genre ‘communion’. Overeenkomstige actietypen binnen dit genre zijn de ‘love letter’ en de ‘chat’. Deze argumentatieve praktijken komen voor in het domein van de ‘interpersonal communication’. Dit wil zeggen dat er sprake is van omgang tussen twee mensen. In de ‘apology’ worden door een persoon excuses aangeboden aan een ander. De persverklaring zoals bestudeerd in dit onderzoek is een verdedigingsrede (‘apologia’ zoals beschreven in de vorige paragraaf).

3.3 De politieke apologie binnen de pragma-dialectiek

Publieke verdedigingen komen het meest voor in het domein van de juridische communicatie. Binnen dit domein vallen taalhandelingen onder het genre ‘adjudication’. ‘Adjudication’ wordt hier gebruikt in de zin van ‘beslissen’: het geschil wordt niet opgelost

door de partijen zelf, maar door een andere, derde partij (Van Eemeren en Houtlosser 2006:4). Deze derde partij betreft gewoonlijk een rechter. De twee discussiërende partijen zullen hun rol daarop aanpassen: zij proberen niet elkaar te overtuigen, maar de beslissende partij (Van Eemeren en Houtlosser 2006). In de politieke apologie is er ook sprake van drie partijen, namelijk de aanklager die de beschuldigingen uit, de beschuldigde partij die zich verdedigt en het publiek die de beslissende rol op zich neemt. Alhoewel het publiek een ander gezag heeft dan een rechter (het publiek heeft niet het gezag om een vonnis uit te spreken), kan een negatieve beoordeling van het publiek (en de media die daarop inspelen) verstrekende gevolgen hebben voor de politicus.

Toch kan het dat de politieke apologie op het eerste gezicht niet lijkt op een verdedigingsrede. Eerder lijkt het alsof een politicus het publiek nader wil informeren over de zaak en zijn kant van het verhaal wil vertellen. Het taalgebruik in de politieke apologie valt de omschrijven als informeel en eenvouding. Wat ook opvalt is dat veel van de woorden en formuleringen een positieve betekenis hebben of positieve associaties met zich meedragen. Hiermee proberen politici een positieve indruk van de situatie achter te laten bij het publiek en hopen zij daarmee de negatieve gevoelens weg te halen. Door het positieve taalgebruik zou het publiek op het verkeerde been gezet kunnen worden. Daar komt bij dat de politicus zijn goede kwaliteiten ook onder de aandacht van het publiek wil brengen. De nadruk op goede kwaliteiten en het positieve taalgebruik doen sterk denken aan een ‘verkooppraatje’ zoals dat voorkomt binnen het domein van de commerciële communicatie. Actietypen binnen het commerciële domein zijn onder te brengen in het genre ‘promotion’. Binnen het commerciële domein wordt vaak informeel taalgebruik gehanteerd en de sterke kwaliteiten van het onderwerp belicht, met als doel een product of dienst aan te raden (en uiteindelijk te kopen). De apologie lijkt zich in dat opzicht ‘voor te doen’ als een ander tekstgenre, bijvoorbeeld als een promotietekst. Dit zou opgevat kunnen worden als een strategische manoeuvre. Wanneer het publiek daadwerkelijk misleid wordt door dit actietype is er zelfs sprake van een ontsporing. Ik vraag me af of het zover komt, omdat de verdedigende aard van de tekst nooit volledig gecamoufleerd kan worden.

De naam politieke apologie doet logischerwijs vermoeden dat er sprake is van een politieke context. Actietypen binnen het domein van de politieke communicatie hebben als gemeenschappelijk institutioneel doel het in stand houden van een democratische politieke cultuur door middel van deliberatie: ‘The general institutional point, for instance, that a great deal of the communicative activity types in the political domain have in common is arguably preserving a democratic political culture by means of deliberation.’ (Van Eemeren, 2010: 140). Onderdeel daarvan is ‘deliberation’, wat inhoudt dat een spreker debatteert met een (impliciete) tegenstander over een propositie met het doel het publiek voor zijn of haar kant te winnen (Van Eemeren, 2010: 142, voetnoot 25). Een politieke apologie vertoont sterke

overeenkomsten: er wordt een discussie gevoerd over een propositie (de beschuldiging), waarbij de politicus in kwestie het publiek voor zich probeert te winnen. Alhoewel een politieke apologie niet wordt voorgedragen in het parlement, zijn er veel overeenkomsten te zien tussen de politieke apologie en andere actietypen binnen het politieke domein. Wat betreft informele regels zoals de manier van spreken, de gedragsregels voor de politicus en de vorm vertoont een politieke apologie meer overeenkomsten met communicatie binnen het politieke domeinen dan met het juridische en promotionele domein.

Kortom, de overeenkomsten met zowel het deliberatieve, juridische als promotionele genre, maken dat de politieke apologie niet binnen één genre van communicatieve activiteit te plaatsen is. Eerder haalde ik Van Eemeren al aan die stelde dat zijn schema (zie figuur 2) ter illustratie dient en dat uitbreidingen mogelijk zijn: ‘Not only could it be extended by mentioning more communicative activity types, but also by mentioning communicative activity types making use of still other genres of communicative activity’ (Van Eemeren, 2010: 144). De apologie is hier een duidelijk voorbeeld van. Ondanks de overlap met de communicatie binnen het juridische en promotionele domein, zou ik de apologie in willen delen in het domein van de politieke communicatie binnen het genre ‘deliberation’. Met als toelichting dat het tekstgenre overlapt heeft met argumentatieve teksten binnen de genres ‘adjudication’ en ‘promotion’. Hieronder in figuur 5 heb ik het pragma-dialectische model van Van Eemeren uitgebreid met de politieke apologie. De politieke apologie heb ik als actietype toegevoegd binnen het domein van de politieke communicatie (zie schema). Het genre ‘deliberation’ heb ik aangevuld met de genres ‘adjudication’ en ‘promotion’, omdat de communicatie binnen het actietype de politieke apologie kenmerken vertoont van deze genres.

Domains of communicative activity	Genres of communicative activity	Communicative activity types	Concrete speech events
legal communication	Adjudication	- court proceedings - arbitration - summoning	Defense pleading at O.J. Simpson’s murder trial
political communication	Deliberation Adjudication Promotion	- Political apology - presidential debate - general debate in parliament - Prime Minister’s Question Time	1960 Nixon-Kennedy television debate
problem-solving communication	Mediation	- custody mediation - counseling - informal intervention	Mediated talks between Richard and Tammy about custody Vanessa
diplomatic communication	Negotiation	- peace talks - trade treaty - diplomatic memorandum	Israeli-Palestinian exchanges at Camp David
medical communication	Consultation	- doctor’s consult - prescription - health rubric	Bart’s February 13 visit to his doctor
scholarly communication	Disputation	- book review - scientific paper	Dr. Apt’s critique of the <i>Controversy and</i>

		- conference presentation	<i>Confrontation</i> volume
commercial communication	Promotion	- advertorial - sales talk - classified ad	Shell's newspaper message about its role in Nigeria
interpersonal communication	Communion	- chat - love letter - apology	Dima's talk with Corina about how they spent the weekend

Figuur 5 Uitgebreide versie van 'Examples of speech events representing communicative activity types implementing genres of communicative activity instrumental in certain communicative domains' (Van Eemeren 2010: 143).

3.4 Mogelijkheden voor strategisch manoeuvreren in de politieke apologie

In de voorgaande paragraaf is de politieke apologie omschreven als actietype binnen de pragma-dialectiek. In deze paragraaf wordt beschreven hoe strategisch manoeuvreren plaatsvindt binnen de politieke apologie. Dit wordt gedaan voor de confrontatie- en de argumentatiefase aan de hand van de drie aspecten van het strategisch manoeuvreren; te weten het topisch potentieel, de aanpassing aan het publiek en de presentatiemiddelen.

Confrontatiefase

In deze fase wordt de basis gelegd voor het verloop van de discussie: de punten die ter discussie staan worden vastgesteld en de discussianten nemen hun posities in. De politicus zal balanceren tussen het doel om het standpunt zo waarheidsgetrouw weer te geven (dialectisch doel) en hierbij rekening houden met het feit dat hij de discussie wil winnen en het misschien niet altijd verstandig is om de hele waarheid te vertellen (retorisch doel). Een impliciet doel van de spreker kan zijn om de schade aan zijn imago te herstellen en zijn ethos te versterken. Mogelijk doet hij dat door te kiezen voor bepaalde verdedigingsstrategieën. De inzichten van Benoit over het herstellen van een imago zal ik hier incorporeren in de theorie van het strategisch manoeuvreren. De mogelijkheden en beperkingen om binnen deze fase strategisch te manoeuvreren worden beschreven aan de hand van de drie aspecten van het strategisch manoeuvreren:

Topisch potentieel

De discussiant maakt een keuze uit het aanbod van standpunten. Uit de imagoherstellende strategie kiest hij mogelijkwerwijs de strategieën die het beste aansluiten bij zijn doel. De discussie speelt zich niet in één moment af, maar in verschillende teksten (de beschuldiging en de verdedigingsrede). Dit kan een beperking vormen, omdat de politicus alleen kan anticiperen op mogelijke kritiek van de lezer. Een voordeel is dat de tegenstander de discussie niet kan storen.

Aanpassing aan auditorium

De discussiant zoekt naar gemeenschappelijk gedeelde (achter)grondinformatie of feitenkennis om met het publiek te delen. De politicus is daarbij gebonden aan partijopvattingen. Voor het innemen van een standpunt kan dit een beperking vormen. Een tweede beperking vormt het feit dat de spreker een politicus is. Als publiek persoon is een politicus gebonden aan bepaalde verwachtingen van het publiek (bijvoorbeeld wat betreft gedrag). Bij het innemen van een standpunt dient de politicus hier rekening mee te houden.

Presentatiemiddelen

De discussiant zal gunstige formuleringen kiezen voor de definitie van het verschil van mening. Omdat het vaak voorkomt dat een persverklaring beperkt is in omvang, zal de politicus zijn woorden zorgvuldig moeten kiezen. Tegelijkertijd biedt dit een mogelijkheid voor strategisch manoeuvreren, omdat een politicus niet te lang kan uitwijden over een punt.

Argumentatiefase

In de argumentatiefase wordt het standpunt uit de confrontatiefase verdedigd. De politicus zal argumenten moeten geven die de twijfel over het laakbare gedrag wegnemen (dialectisch doel), maar er ook voor zorgen dat deze argumentatie bijdraagt aan het overtuigen van het publiek (retorisch doel). Daarbij zal hij er ook rekening mee moeten houden dat zijn verdedigingsstrategie en/of lijn van aanval gunstig is voor de imagoschade die hij heeft opgelopen (zijn impliciete doel). De mogelijkheden en beperkingen voor het manoeuvreren worden wederom weergegeven aan de hand van de drie aspecten:

Topisch potentieel

De discussiant kiest voor een passend argumentatieschema bij de ingezette imagoherstellende strategie. De discussiant kan alleen anticiperen op mogelijke kritische vragen van zijn tegenstander en publiek, maar kan dit niet controleren. Dit kan ook voordelig zijn, omdat het voor de tegenstander niet mogelijk is om te reageren op de argumentatie. Ook kan de discussiant ervoor kiezen om een aanval tegen de aanklager in te zetten.

Aanpassing aan auditorium

Ook in deze fase worden sprekers beperkt bij het opvoeren van argumenten, omdat deze enigszins moeten aansluiten bij de partijbeginselen en dus ook zullen moeten aansluiten bij de opvattingen die het publiek bij de partij heeft. Dit biedt ook mogelijkheden voor strategisch manoeuvreren: een discussiant kan ervoor kiezen om een argument te presenteren als informatie die gemeenschappelijk door publiek en spreker wordt gedeeld. Hetzelfde geldt voor de beperking én mogelijkheden aangaande de voorbeeldfunctie van de politicus.

Presentatiemiddelen

Ook wat betreft argumentatie zal de discussiant zijn woorden zorgvuldig kiezen. Een tweede beperking houdt verband met het institutionele doel dat het actietype met zich meebrengt. De spreker zal het publiek niet alleen willen informeren over de beschuldigingen; hij zal daarentegen ook een positieve indruk van zichzelf achter willen laten. De beperking betreft vooral dit laatste doel. De politicus zal namelijk willen voorkomen dat er teveel nadruk wordt gelegd op zijn persoonlijke doel, namelijk het herstellen van de opgelopen imagoschade. Tegelijkertijd zal hij de argumentatie wel zo sterk mogelijk presenteren dat het gewenste doel wordt bereikt.

Deze overwegingen voor de spreker zijn bijeengebracht in een analysemodel voor het actietype de politieke apologie (figuur 6). De casussen zijn onderzocht met behulp van dit model. Per casus zal de beschuldiging gereconstrueerd worden en vervolgens de argumentatiestructuur worden uitgeschreven. Op deze manier kunnen het standpunt, de verdedigingsstrategie en de argumenten worden gereconstrueerd. Vervolgens wordt er met behulp van het analysemodel bekeken op welke manier er strategisch gemanoeuvreed wordt.

	Confrontatiefase	Argumentatiefase
<p>Dialectisch doel:</p> <p>Retorisch doel</p>	<p>Niet-gemengd enkelvoudig verschil van mening over de schuld van de politicus.</p> <p><i>Twijfel wegnemen over de punten die ter discussie staan.</i></p> <p><i>Het verschil van mening op gunstige wijze voor de eigen positie definiëren</i></p> <p><u>Topisch potentieel</u> Keuze voor standpunt en imagoherstellende strategie.</p> <p><u>Aanpassing aan het publiek</u> Overeenkomsten met publiek zoeken.</p> <p><u>Presentatiemiddelen</u> Standpunt kort en bondig, maar helder en allesomvattend formuleren.</p>	<p>De politicus verdedigt expliciet het standpunt ‘ik ben onschuldig’ of ‘ik ben schuldig, maar daar zijn redenen voor’.</p> <p><i>Openheid van zaken geven over de punten die ter discussie staan.</i></p> <p><i>Verdediging of aanval inzetten die imagoschade beperkt en waar mogelijk herstelt.</i></p> <p><u>Topisch potentieel</u> Keuze voor imagoherstellende strategie doorzetten. Aanval- of verdedigingslijn kiezen die redelijk en effectief is.</p> <p><u>Aanpassing aan het publiek</u> Wijzen op gemeenschappelijk gedeelde informatie in argumentatie.</p> <p><u>Presentatiemiddelen</u> Woorden en formuleringen positief weergeven. Genoeg informatie geven voor positieve indruk van spreker, maar ook niet teveel.</p>

Figuur 6 Analysemodel van het actietype de politieke apologie

4 Casussen

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van zes geselecteerde casussen geïllustreerd hoe, op basis van de theoretische beschrijving in voorgaande hoofdstukken, politici strategisch manoeuvreren in een politieke apologie. Voor een goed begrip van de casussen zal voorafgaand aan elke analyse kort wat achtergrondinformatie worden gegeven. Daarna wordt beschreven welke dialectische en retorische doelen de politicus in zowel de confrontatie- als de argumentatiefase voor ogen heeft gehad. Van een politicus die argumentatie naar voren brengt mag immers geacht worden dat hij of zij er in principe op gericht is het verschil van mening over de beschuldigingen tot een oplossing te brengen (dialectisch doel), maar er bovendien op uit is om dit verschil van mening in zijn voordeel op te lossen en de opgelopen imagoschade te herstellen (retorisch doel). Van belang voor dit onderzoek is op welke manier de politicus dit retorisch doel probeert te behalen; met andere woorden in hoeverre en op welke manier de politicus ingaat op de beschuldigingen en daarmee de manier waarop hij of zij zijn imago positief probeert te beïnvloeden.

Om dit te kunnen analyseren heb ik per casus de argumentatiestructuur van de beschuldiging en de politieke apologie gereconstrueerd in een analytisch overzicht. Hiermee wordt de relatie verhelderd tussen de standpunten en argumenten die het betoog vormen. Dit analytisch overzicht vormt het uitgangspunt voor de kritische beoordeling van de argumentatieve zetten in de tekst. De strategische manoeuvres zullen systematisch geanalyseerd worden aan de hand van de drie aspecten van strategisch manoeuvreren. Daarna geef ik een duiding van de effecten van deze retorische middelen op het imago van de politicus. Deze effecten vergelijk ik met de effecten van de imagoherstellende strategieën zoals beschreven in paragraaf 2.5.

Het casusmateriaal

Op basis van de PI-Index van *Vrij Nederland* is in deze scriptie een corpus aangelegd van casussen waarin privé en publiek in de politiek met elkaar vermengd raakten. Het corpus is gebaseerd op zowel de politieke integriteitsindex van 2015 die op 27 januari 2016 verscheen op de website van *Vrij Nederland* als die van 2014 die op 11 maart 2015 verscheen. Laatstgenoemde geeft een overzicht van alle affaires sinds 1980 tot aan 2014. Met de integriteitsindex van 2015 erbij genomen, geeft het een overzicht van alle affaires in de periode 1980 tot aan januari 2016. Dit leverde een lijst op van 427 affaires sinds 1980. Alhoewel de ‘Politieke Integriteits-index’ niet uitputtend is, geeft deze door de omvang en de jaarlijkse aanvulling een goed beeld van de integriteitsschendingen in de Nederlandse politiek.

Mijn corpus betreft alleen affaires die kunnen worden gedefinieerd als ‘beschuldigingen van laakbaar gedrag in de vrije tijd’. De definitie daarvan is gedeeltelijk ontleend aan de categorie ‘wangedrag in de vrije tijd’ van Vrij Nederland. Aan deze definitie heb ik toegevoegd dat het gaat om privéaangelegenheden die onderwerp werden van een publiek schandaal. Bij laakbaar gedrag is te denken aan zaken die zijn voorgekomen in de privésfeer, die op het eerste gezicht niet relevant lijken voor het publieke leven en die bovenal geen politiek doel dienen. Een echtscheiding is hier een voorbeeld van: het zou iedereen kunnen overkomen en heeft geen politieke consequenties. Waarom kan dit dan toch schadelijk zijn voor een politicus?

Ten eerste kan het schadelijk zijn voor de politicus in kwestie, omdat het gedrag niet strookt met eerder gedane uitspraken. Onderzoek wijst uit dat inconsistentie van negatieve invloed is op de reputatie van de politicus: een politicus die zijn eigen daden niet kan verantwoorden, wordt door het publiek ongeloofwaardig bevonden en verliest mogelijk stemmen (Andone, 2012; Bovens & Schillemans, 2011). Ten tweede kan wangedrag botsen met bepaalde normen en waarden waaraan de partij hecht. Een voorbeeld daarvan is een wethouder van de SGP die op zondag een winkel bezoekt, terwijl de zondagsrust één van de speerpunten van de SGP.

Voor het aanzien van de functie in het algemeen kan wangedrag schadelijk zijn, omdat daarmee de neutrale voorbeeldfunctie van politici in het gedrang komt. Meer nog dan in andere publieke functies, verwacht men van politici dat zij een voorbeeld zijn voor de samenleving. In de representatieve democratie waarin wij leven, kiest de burger de politicus die zijn of haar belangen in het parlement zal vertegenwoordigen en de burger verwacht dan ook dat de politicus meent waar hij voor staat. Misschien verwacht de burger daarmee zelfs iets te zeggen te hebben over het leven van de vertegenwoordiger? Maar geldt dat dan ook voor het privéleven van de politicus?

Deze definitie leverde in totaal 16 schandalen op uit de PI-Index van 427 affaires. Omwille van de omvang van de scriptie zijn uit deze lijst zes casussen gekozen voor de analyse. Dat zijn de casussen Matthijs Huizing (VVD), Onno Hoes (VVD), Jack de Vries (CDA), Diederik Samsom (PvdA), Hero Brinkman (PVV) en Rob Oudkerk (PvdA). Uit de opgestelde lijst zijn dit de zes grootste casussen: voor de zaken was veel media-aandacht, vaak sleepte het schandaal enkele maanden of zelfs jaren voort en de betreffende casussen hadden de meeste impact op de betreffende politici. De andere casussen kregen beduidend minder media-aandacht. Voor het volledige overzicht van het corpus zie bijlage 3.

Vanwege de imagoschade die een politicus kan oplopen bij het uitkomen van een schandaal, is het zaak om daar zo snel mogelijk op te reageren. De schandalen gaan dan ook vaak

gepaard met publieke verdedigingsredes ofwel apologieën. Een veelgebruikte manier om in korte tijd een groot publiek te bereiken en mogelijk te beïnvloeden, is door het geven van een persverklaring. Via de krantenbank LexisNexis, landelijke websites van de politieke partijen, websites van gemeenten, en Gedeputeerde Staten, landelijke nieuwssites en de website van de Rijksoverheid is gezocht naar officiële persverklaringen. In vier van de zes casussen had de politieke apologie de vorm van een officiële persverklaring, te weten casus Matthijs Huizing, Onno Hoes, Jack de Vries en Hero Brinkman. Diederik Samsom en Rob Oudkerk kozen voor een andere vorm: Samsom bevestigde het nieuws aan een journalist van *NRC Handelsblad* die er vervolgens een krantenbericht van maakte en Oudkerk gaf een interview aan *Het Parool*.

4.2 Casus 1: Matthijs Huizing

4.2.1 De achtergrond van het schandaal

Op 6 december 2013 laat Matthijs Huizing van de VVD via een brief aan de Kamervoorzitter weten dat hij terugtreedt als Kamerlid. De VVD'er houdt in eerste instantie de reden van zijn plotselinge vertrek voor zichzelf:

- (1) Tot mijn spijt moet ik u melden dat ik om mij moverende redenen heb besloten mij terug te trekken als lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Ik heb de voorzitter dan ook gevraagd mijn lidmaatschap per direct te beëindigen. (VVD, 2013, Verklaring Matthijs Huizing, par. 2)

Voor de media en twitterend en bloggend Nederland reden om te speculeren over zijn vertrek. *NRC Handelsblad* meldt op haar website dat het 'zeer ongebruikelijk' is om geen toelichting te geven, waarop Laemers (2013) op weblog Sargasso reageert met 'dit riekt naar schandaal'.⁵ Op *Twitter* verschijnen berichten als: 'Matthijs Huizing is plotseling vertrokken uit Den Haag. Is hij na zijn werkbezoek aan Endemol ingeloot in Utopia?' en 'Zal ongetwijfeld aan mij liggen, maar in de Tweede Kamer viel Matthijs Huizing niet op. En dan zo'n vreemd vertrek. Wat zegt Halbe Zijlstra?'⁶ Ook is er veel onvrede over zijn summier verklaring: 'Het kan toch niet zo zijn dat je gekozen bent en zonder opgaaf van redenen je kiezers laat stikken. VVD democratie?' en 'Sterkte, maar laat nu eens wat meer weten. Je hoeft geen details te geven, maar VVD staat voor openheid, dit is te weinig.' De volgende

⁵ Sargasso is een Nederlands weblog bestaande uit journalisten en burgers die als vrijwilligers zijn aangesloten bij deze *community*.

⁶ Op *Twitter* is gezocht naar berichten op 6 en 7 december over Huizing via de hashtag #Matthijshuizing en door middel van @Matthijshuizing. Geraadpleegd via: <https://twitter.com/search?q=%23Matthijshuizing&src=typd> en <https://twitter.com/search?q=%40Matthijshuizing&src=typd>, 3-5-2016.

dag is het aftreden van Huizing voorpagina-nieuws in *de Telegraaf* (2013). Bovendien wordt Huizing in het artikel beschuldigd van iets waar andere bronnen nog niet over schreven: ‘Aan het Binnenhof klinkt dat het opstappende Kamerlid onlangs tegen de lamp is gelopen bij een alcoholcontrole’ (Telegraaf, 2013, ‘Weer VVD’er uit de Kamer).

Ook vanuit de eigen partij komt nu kritiek. Opiniewebsite *The Post Online* citeert een Tweet van Frans Weisglas (Paternotte, 2013). Daarin roept Weisglas Huizing op om opheldering te geven: ‘Volksvertegenwoordiger zou tenminste aanduiding van reden vertrek moeten geven, ook bij onverhoopt persoonlijke reden. @Matthijshuizing #VVD.’ De volgende dag komt Huizing alsnog met een toelichting. Uit deze persverklaring, die onder meer verschijnt op de website van de VVD, blijkt inderdaad dat Huizing recentelijk door de politie is aangehouden terwijl hij met een te hoog alcoholpromillage achter het stuur zat (2).

(2) Omwille van mijn gezin en directe omgeving heb ik er gisteren voor gekozen de reden van mijn vertrek uit de Kamer niet nader toe te lichten. Gezien de aanhoudende speculaties heb ik besloten dat alsnog te doen. Recent ben ik aangehouden met een alcoholpromillage dat zich boven de toegestane hoeveelheid bevond. Aangezien ik de VVD-lijn onderschrijf dat juist volksvertegenwoordigers van onbesproken gedrag moeten zijn, is dit voor mij aanleiding geweest mijn Kamerlidmaatschap neer te leggen.

Ik heb de afgelopen drie jaar mijn werk als lid van de Tweede Kamer met buitengewoon veel plezier en naar eer en geweten gedaan. Deze noodzakelijke stap valt mij en mijn gezin daarom zwaar. (VVD, 2013, Update 07-12-2013 14:27, par. 3 en 4)

Laatstgenoemde persverklaring (2) zal het uitgangspunt zijn van de analyse. De reden daarvoor is dat Huizing in persverklaring (2) zowel op de beschuldiging dat hij de reden van zijn vertrek verzweg en op de beschuldiging van *de Telegraaf* ingaat. De persverklaring van de dag ervoor (1) is geen verdediging en dient alleen ter verduidelijking van de context.

Het dialectisch doel van de confrontatiefase is de twijfel aangaande de beschuldigingen en het doelbewuste verzwijgen ervan weg te nemen. Het retorische doel, het nastreven van succes, zal Huizing mogelijk proberen te bereiken door de schade aan zijn imago weg te nemen. In deze casus is winst afhankelijk van het vertrouwen dat het publiek in de politicus heeft. Huizing zal proberen dit vertrouwen terug te winnen door het verschil van mening dusdanig formuleren dat hij als politicus in een positiever daglicht komt te staan. In de argumentatiefase zal Huizing proberen de standpunten die zijn aangevoerd in de confrontatiefase te ondersteunen met houdbare argumentatie. Strategische manoeuvres zullen erop gericht zijn een effectieve verdediging dan wel overtuigende aanval te voeren.

4.2.2 *Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres*

Reconstructie beschuldiging:

(1. Huizing vertoont laakbaar gedrag)

1.1 Hij is opgestapt zonder reden op te geven

1.2 Hij is kortgeleden tegen de lamp gelopen bij een alcoholcontrole

Reconstructie argumentatiestructuur apologie:

1. Ik heb er gisteren voor gekozen de reden van mijn vertrek uit de Kamer niet nader toe te lichten.

1.2 Omwille van mijn gezin en directe omgeving

2. Ik heb besloten dat alsnog te doen

2.1 Gezien de aanhoudende speculaties

3. Ik leg mijn Kamerlidmaatschap neer.

3.1a Ik ben niet van onbesproken gedrag.

3.1a.1 Ik beken dat ik recent ben aangehouden met een alcoholpromillage dat zich boven de toegestane hoeveelheid bevond.

3.1b Ik onderschrijf de VVD-lijn dat als iemand volksvertegenwoordiger is, hij dan van onbesproken gedrag moet zijn.

4. Deze noodzakelijke stap valt mij en mijn gezin daarom zwaar.

4.1 Ik heb de afgelopen drie jaar mijn werk als lid van de Tweede Kamer met buitengewoon veel plezier en naar eer en geweten gedaan.

Huizing verdedigt zich tegen beide beschuldigingen door deze allebei toe te geven. Uit het hen ter beschikking staande topisch potentieel kiezen de auteurs ervoor om op de eerste beschuldiging te reageren door een standpunt (1) in te nemen, terwijl de verdediging van de tweede beschuldiging wordt gedaan in de vorm van een onderschikkend argument (3.1a.1) bij het nevenschikkende argument (3.1a) dat het standpunt 'ik heb besloten dat alsnog te doen' ondersteunt.

Het standpunt (1) wordt ondersteund met het argument (1.2) waarin Huizing aangeeft dat zijn gezin en directe omgeving de reden van zijn zwijgen waren. Het lijkt alsof Huizing de lezer erop wil wijzen dat hij goede intenties had, namelijk zijn voornemen om zijn gezin te beschermen bij zijn aftreden. Deze lezing heeft een positief effect op het imago van Huizing: het benadrukt zijn sterke kanten (beschermen van anderen). Dit effect vertoont gelijkenis met de imagoherstellende strategie *good intentions* waarbij een spreker een positief beeld van zichzelf probeert te presenteren door de lezer te wijzen op de goede intenties die hij of zij voor ogen had.

Het tweede standpunt wordt ondersteund met het onderschikkende argument (2.1). Met dit argument wordt geanticipeerd op mogelijke twijfel van de lezers ten aanzien van Huizing's besluit om alsnog een reactie te geven.

Het derde standpunt wordt ondersteund met twee nevenschikkende argumenten (3.1a en 3.1b). Nevenschikkende argumentatie bestaat uit twee of meer argumenten die afzonderlijk niet gezien kunnen worden als een afdoende en zelfstandige verdediging van een standpunt, maar gezamenlijk wel (Plug 2000: 60). Het argument dat Huizing niet van onbesproken gedrag is (3.1a), is pas een houdbaar argument bij het standpunt door de verduidelijking in argument 3.1b. Daarin wordt door Huizing gerefereerd aan een belangrijk punt, namelijk de VVD-lijn. Enige tijd voor het Huizing-schandaal werd op het VVD-partijcongres in mei 2013 besloten dat het integriteitsbeleid zou worden aangescherpt (de Volkskrant, 2013). Op dit congres werd een permanente commissie aangesteld die zich met dit soort kwesties zou gaan bezighouden en waarop werd besloten dat VVD-bestuurders voortaan een integriteitsverklaring moeten ondertekenen, aldus de Volkskrant (2013). Deze subtiele verwijzing naar de VVD-lijn lijkt daarom specifiek gericht te zijn aan VVD-leden. Het lijkt alsof Huizing zich nog een laatste maal wil presenteren als goed VVD'er door te benadrukken dat hij de VVD-lijn naleeft.

Aan de presentatie van de argumenten valt de keuze voor 'onbesproken gedrag' op. Het is niet helemaal duidelijk of de auteurs hiermee verwijzen naar de aanhouding of in het algemeen naar gedrag waarover wordt gesproken. Voor de hand ligt te denken dat het om de eerste betekenis gaat, maar de auteurs laten dit in het midden. Het effect van deze woorden is dat de aandacht wordt afgeleid van de specifieke 'wandaad' (rijden onder invloed) door het te benoemen in algemene term (onbesproken gedrag). Er is een imagoherstellende strategie die als doel heeft de aandacht te verschuiven van de negatieve actie naar iets positief. Dit is de strategie *compensation*. Een spreker probeert daarbij de negatieve actie te compenseren met een positieve actie, zodat de lezer mogelijk de positieve actie blijft herinneren en de negatieve actie naar de achtergrond verdwijnt. Het is mogelijk dat Huizing ditzelfde effect probeert te bewerkstelligen door zijn negatieve actie te compenseren met het neerleggen van zijn Kamerlidmaatschap.

De reconstructie van de argumentatiestructuur van deze apologie toont ons bovendien een interessant aspect dat in de oorspronkelijke tekst niet zo opvalt. Dat is namelijk de plaatsing van de reactie op de tweede beschuldiging (3.1a.1). Door deze reactie (die als het ware een belangrijke bekentenis is) weer te geven als onderschikkend argument bij het nevenschikkende argument 'ik ben niet van onbesproken gedrag' (3.1a), wordt het argument sterk naar de achtergrond geplaatst. Het effect hiervan is dat het argument minder van belang lijkt te zijn dan de andere standpunten en argumenten in het betoog.

Ook de presentatie van argument 3.1a.1 valt op. De formulering ‘boven de toegestane hoeveelheid’ laat in het midden hoeveel Huizing er precies boven zat. De informatie over het alcoholpromillage blijft hierdoor oppervlakkig. Is dit toevallig of heeft Huizing iets te verbergen? Een bericht op de website van *Omroep West* (2013) een maand later vertelt ons dat Huizing een promillage had van ‘bijna tweemaal de toegestane hoeveelheid’. Bovendien levert nader onderzoek van *Omroep West* (2013) op dat Huizing al twee keer eerder is aangehouden met teveel drank op achter het stuur. Hiervoor trof Huizing toentertijd een schikking en is het niet tot een veroordeling gekomen. Met deze informatie in het achterhoofd, dekt de formulering van argument 3.1a.1 niet volledig de lading. Het leidt er eerder toe dat de ernst van de zaak wat wordt afgezwakt voor de lezer.

Een overeenkomstig effect wordt bereikt met de strategie *minimalization* waarbij een spreker zijn imagoschade probeert te herstellen door de zaak minder ernstig voor te stellen dan de lezer op basis van de beschuldigingen dacht. Zowel de keuze voor de vorm van onderschikkend argument als de plek in het betoog en de gekozen presentatie zouden in mijn optiek aan kunnen sluiten op dit effect.

Hiermee lijkt de zaak verdedigd, toch wordt in het laatste standpunt (4) ook nog het persoonlijke uitgelicht. De persoonlijke details (‘mij en mijn gezin’, ‘valt zwaar’) dienen om empathie op te wekken bij de lezers. Ook in het argument (4.1) valt de nadruk op persoonlijke gevoelens op: Huizing vertelt hier hoe prettig hij zijn werk heeft ervaren. De zin ‘naar eer en geweten’ duidt bovendien op betrouwbaarheid en verantwoordelijkheid. Ook heeft het de connotatie dat iemand heeft gehandeld naar wat volgens hem moreel juist is. Dit wekt de suggestie dat Huizing ook nu nog volledig achter zijn gedrag staat. Het lijkt alsof Huizing zijn positieve karaktereigenschappen tot slot nog wil benadrukken. De originele tekst toont ons daarbij een aspect die in de argumentatiestructuur niet aan het licht wordt gebracht. Dat is namelijk de witregel die voorafgaat aan het standpunt (4) en het argument (4.1). Je zou je kunnen afvragen waarom deze witregel hier is geplaatst. Deze witregel heeft hetzelfde effect als een pauze bij mondeling taalgebruik: doordat de zinnen apart staan van de rest van de tekst, krijgen zij meer nadruk. De lezer wordt daardoor nog een laatste maal gewezen op de goede eigenschappen van Huizing.

4.3 Casus 2: Onno Hoes

4.3.1 De achtergrond van het schandaal

Onno Hoes (VVD) kwam tijdens zijn burgemeesterschap van Maastricht twee keer in opspraak. Op 3 december 2013 vertoonde het SBS-programma *Show Laat* een foto van

Onno Hoes waarop hij een jongeman zoent. De foto was gemaakt in de lobby van een hotel in Maastricht. De gemeenteraad reageerde afkeurend op de foto, maar vond niet dat het voorval politieke gevolgen moest hebben voor Hoes. Alhoewel iemand ‘24 uur per dag burgemeester is’, beschouwde het CDA dit wel als een ‘privéaangelegenheid’, aldus CDA-raadslid Vivianne Heijnen in een reactie aan *de Volkskrant* (2013). De kanttekening die de gemeenteraad daarbij wel maakt is dat, mochten er in de toekomst affaires naar boven komen, dit consequenties zal hebben voor Hoes.

Zijn toenmalige echtgenoot, tv-presentator en theaterproducent Albert Verlinde, las een dag later hun gezamenlijke verklaring voor in het tv-programma *RTL Boulevard* (3):

- (3) We zijn al 22 jaar samen en in de loop van de tijd zijn onze agenda's steeds voller en onze verantwoordelijkheden steeds zwaarder geworden. Zeker de afgelopen drie jaar met twee vaste woonplekken is het goed onderhouden van de relatie niet eenvoudig geweest.

Toch hebben we steeds gezocht naar mogelijkheden om elkaar vast te houden en elkaar niet te verliezen. We willen graag onze relatie goed houden met respect voor de vrijheid die we beiden hebben om ook individueel invulling aan onze levens te geven.

Dat gaat met ups en downs en is niet altijd gemakkelijk. Met het oog daarop hadden we onlangs besloten om elkaar niet alleen ieder weekend, zoals te doen gebruikelijk, maar ook doordeweeks vaker te zien in Maastricht of Cromvoirt. Om daarmee te proberen om meer samen te doen en verwijdering tegen te gaan.

Daarom is het buitengewoon onhandig en gezien de functie ongepast, dat Onno, hoewel in zijn vrije tijd en in een emotioneel, onbewaakt moment, zich in het openbaar zo heeft gedragen als vorige week woensdag het geval was.

Albert wist dat er een afspraak was en heeft geen probleem met de ontstane situatie en ziet ook geen reden om de ingeslagen weg niet samen met Onno te continueren. Wij zijn twee volwassen mensen en het is aan ons om hierover na te denken. (Verklaring Albert Verlinde en Onno Hoes, 2013)

Na deze affaire is het even stil rondom Hoes. In oktober 2014 kondigt het stel aan te scheiden. Kort daarop, in december van dat jaar, wordt Hoes onderwerp van een tweede schandaal. Het tv-programma PowNews zendt beelden uit van een privéafpraak van de burgemeester. De beelden zijn met een verborgen camera gemaakt, door de jongen met wie Hoes de afspraak heeft. Ook verschijnen op internet chatberichten en foto's van de ambtelijke agenda van Hoes aan deze twintigjarige jongen uit Almere. De uitgezonden

beelden zijn voor Hoes aanleiding om op 10 december zijn ontslag in te dienen als burgemeester.⁷

Nadien daagt Hoes PowNews voor de rechter. Hij doet aangifte wegens schending van privacy en smaad en laster. Een openbaar bestuurder mag niet, zo zegt Hoes tegen *de Volkskrant* (2015), ‘vogelvrij worden verklaard’. Hij doelt hiermee op het privéleven van iemand in een publieke functie dat, volgens hem, beschermd moet worden. De rechter stelde Hoes in het gelijk en vroeg beide partijen om tot een schikking te komen. Op 23 april 2016 lieten de advocaten van Hoes en PowNed weten dat dit niet is gelukt. De rechter zal dus alsnog een uitspraak moeten doen in deze zaak.

De persverklaring van december 2013 (3) is een eerste verdediging tegen de beschuldigingen aan het adres van Hoes en zal daarom het uitgangspunt zijn van de analyse. In een aantal opzichten verschilt deze casus van de andere casussen in deze scriptie. Een eerste aspect is dat de politieke apologie een gezamenlijke verklaring is van twee personen én niet wordt voorgelezen door Hoes zelf, maar door de, laten we zeggen, ‘onschuldige partij’. Een tweede aspect, dat nauw samenhangt met het voorgaande aspect, is dat zowel Hoes als Verlinde een publieke functie hebben. Beide mannen hebben dus belang bij het uitspreken van deze politieke apologie. In een analyse van deze tekst zouden de strategische keuzes niet alleen gezien moeten worden in het licht van het beschadigde imago van Hoes, maar wegen de woorden net zo goed mee voor Verlinde. In deze scriptie richt me echter alleen op de werking van de tekst voor het imago van Hoes. Dit, omdat ik me in deze scriptie richt op publieke figuren met een politieke functie. Het belang van Verlinde in deze casus laat ik buiten beschouwing. De casus verschilt daarnaast van de andere casussen, omdat hier sprake is van een homoseksuele relatie ,waar de politici in de andere vier casussen een heteroseksuele relatie hebben. Het verschil met de andere casussen is, in mijn optiek, dat een relatie tussen twee mannen anders wordt ‘geframed’ dan een relatie tussen een man en een vrouw.⁸ De zin ‘we willen graag onze relatie goed houden met respect voor de vrijheid die we beiden hebben om ook individueel invulling aan onze levens te geven’ duidt op dit frame. Deze zin lijkt te verwijzen naar een bepaald stereotype beeld of gedeelde opvatting, namelijk dat in een relatie tussen twee mannen andere normen en waarden gelden dan in een relatie tussen een man en een vrouw. Op dit aspect zal ik in de analyse nog terugkomen.

⁷ Achteraf, zo maakt *de Volkskrant* bekend, was het de gemeenteraad die Hoes tot aftreden dwong: ‘Voor de buitenwereld werd de schijn opgehouden dat Hoes woensdag uit eigen beweging zijn functie neerlegde, maar achter de schermen liet een meerderheid van de fracties weten geen vertrouwen meer in hem te hebben’ (Graaf en Stoffelen, 2014). De gemeenteraad hield dus weldegelijk woord toen zij uitsprak dat toekomstige affaires consequenties zou hebben voor de burgemeester. De volledige persverklaring van 10 december 2014 is te lezen in de bijlage.

⁸ Frames zijn ‘mediapakketjes’. Deze pakketjes bestaan uit bepaalde metaforen, zinsneden, visuele beelden, lexicale keuzes of een selectie van bronnen, *graphics*, stereotypen, dramatische karakters die een gezamenlijk beeld vormen waaraan het frame kan worden herkend (Van Gorp 2005, 486-487, 503-504).

Hoes zal zich in zijn politieke apologie willen verdedigen tegen de beschuldigingen uit de media. De beschuldigingen hebben betrekking op het (mogelijke) vreemdgaan, maar ook op het feit dat Hoes werd gefotografeerd in een publieke ruimte en hij dus eigenlijk in functie was. Het beeld dat in de kranten werd geschetst, is dat van een onverantwoordelijke burgemeester die zijn echtgenoot bedriegt en daarbij lak heeft aan zijn voorbeeldfunctie. Het impliciete standpunt is als volgt te reconstrueren: Onno Hoes is een slechte burgemeester, want hij bedriegt zijn echtgenoot en hij houdt bovendien geen rekening met zijn voorbeeldfunctie.

Het dialectisch doel van Hoes in deze fase is om de twijfel over de twee beschuldigingen weg te nemen. Hoes zal, waar mogelijk, de beschuldigingen op een redelijke wijze proberen te weerleggen. Daarbij zal hij rekening houden met zijn retorische doel dat erop is gericht om de discussie een richting op te sturen die de kans op winst voor hem vergroot. Daarbij zal hij vooral de ontstane beeldvorming een gunstige richting op willen sturen. Het beeld van ‘promiscue burgemeester’ zal plaats moeten maken voor een imago dat beter past bij zijn functie.

4.3.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres

Reconstructie beschuldiging:

(1. Hoes is een slechte burgemeester.)

1.1 Hij bedriegt zijn echtgenoot.

1.2 Hij houdt geen rekening met zijn voorbeeldfunctie.

Reconstructie argumentatiestructuur apologie:

(1. Hoes is geen slechte burgemeester.)

(1.1 Hij bedriegt zijn echtgenoot niet.)

1.1.1a Albert wist dat er een afspraak was.

1.1.1b Albert heeft geen probleem met de ontstane situatie.

1.1.1c Albert ziet ook geen reden om de ingeslagen weg niet samen met Onno te continueren.

1.1.1c.1a Wij zijn twee volwassen mensen en het is aan ons om hierover na te denken.

1.1.1c.1b We willen graag onze relatie goed houden met respect voor de vrijheid die we beiden hebben om ook individueel invulling aan onze levens te geven.

2. Daarom is het buitengewoon onhandig en gezien de functie ongepast, dat Onno, hoewel in zijn vrije tijd en in een emotioneel, onbewaakt moment, zich in het openbaar zo heeft gedragen als vorige week woensdag het geval was.

2.1 Om daarmee te proberen om meer samen te doen en verwijdering tegen te gaan.

Wat allereerst opvalt aan de reconstructie is dat de argumentatie strak in elkaar zit. Uit de argumentatiestructuur valt op te maken dat het grootste gedeelte van de argumenten betrekking heeft op het impliciete standpunt ‘Hoes is geen slechte burgemeester’ (1). Het belangrijkste argument dat voor dit standpunt wordt gegeven is het impliciete argument dat Hoes zijn echtgenoot niet heeft bedrogen (1.1). Ten aanzien van beschuldiging (1.1) wordt dus nergens in de tekst een expliciet standpunt ingenomen. Het impliciete standpunt (1) en het bijbehorende argument (1.1) kunnen gereconstrueerd worden uit de drie nevenschikkende argumenten (1.1.1a, 1.1.1b en 1.1.1c) die ter ondersteuning van (1.1) worden gegeven. De topische keuze voor nevenschikkende argumentatie heeft tot effect dat de drie argumenten afzonderlijk het standpunt niet afdoende verdedigen, maar elkaar gezamenlijk versterken.

Een aantal aspecten van de tekst wijzen er bovendien op dat de tekst is gericht aan een specifiek publiek. Het gebruik van hun voornamen, het noemen van de periode dat ze samen zijn en de woorden ‘Maastricht’ en ‘Cromvoirt’ wekken haast een soort vertrouwelijke sfeer op. Alsof de lezer niet luistert naar een tv-presentator (en indirect politicus), maar naar de buurman of buurvrouw die zijn relatieperikelen deelt. Het effect van deze persoonlijke insteek (verwijzingen naar zaken die alleen bepaalde ‘insiders’ kunnen weten) is tegelijkertijd dat daarmee de ernst van de zaak wordt verzwakt. Ook de woordkeuze van ‘afpraak’ en ‘geen probleem’ dragen sterk bij aan dit effect. Het lijkt alsof het stel de lezer ervan wil overtuigen dat er eigenlijk niets aan de hand is.

Laatstgenoemde ‘niets aan de hand’-frame wordt bovendien in stand gehouden door het gebruik van weinig concrete woorden als ‘afpraak’ (in 1.1.1a), ‘individuele invulling’ (in 1.1.1c.1b) en de zin ‘het is aan ons om hierover na te denken’. De gekozen woorden zijn dubbelzinnig en kunnen op meerdere manieren opgevat worden. Het gedeelte ‘het is aan ons om hierover na te denken’ klinkt aan de ene kant heel vijandig en aan de andere kant is het vrij nietszeggend. De lezer zou het vijandig op kunnen vatten door de tekst te interpreteren als ‘het is aan ons, dus bemoei je er niet mee’. Aan de andere kant zou je je als lezer kunnen afvragen wat er precies mee bedoeld wordt; de zin wekt niet per se vertrouwen. Datzelfde geldt voor de genoemde afspraak. Want, wordt hier verwezen naar de afspraak van Hoes en de jongeman waar Verlinde vanaf weet (het ‘vreemdgaan’) of op de afspraak tussen Hoes en Verlinde over de ‘individuele invulling’ die zij beiden aan hun leven geven? Met andere woorden: wist Verlinde dat Hoes hem bedroog of wist Verlinde dat zij allebei de vrijheid

hadden om hun levens naar eigen smaak in te vullen? Het verschil lijkt minimaal, maar heeft toch twee andere lezingen tot effect. Ook bij de zinsnede ‘individueel invulling’ zijn vele interpretaties mogelijk.

Uit deze voorbeelden blijkt dat bepaalde retorische formuleringskeuzes (dubbelzinnigheid) niet altijd goed aansluiten op het dialectische doel (twijfel wegnemen) dat er voor ogen was. Het effect zou kunnen zijn dat de lezer hierdoor niet oppikt dat de boodschap is dat er niets aan de hand is. Hierdoor zou er sprake kunnen zijn van een retorische blunder. Door het gebruik van retorische middelen wordt namelijk voorbij gegaan aan het retorische doel van effectief zijn.

Eveneens opvallend is het wisselende perspectief in de tekst: zowel het ‘wij-perspectief’ als beide voornamen worden gebruikt. De originele tekst toont het volgende: in de eerste drie alinea’s wordt gesproken vanuit een ‘wij-perspectief’. In de vierde alinea wordt de daadwerkelijke schuld bekend (standpunt 2) en wordt daarbij ‘Onno’ gebruikt in plaats van het ‘wij-perspectief’. In de laatste alinea worden dan weer ‘Albert’ en ‘Onno’ gebruikt, om vervolgens de apologie af te sluiten met de zin: ‘*wij* zijn twee volwassen mensen en het is aan *ons* om hierover na te denken (cursivering AH) (Verklaring Albert Verlinde en Onno Hoes, 2013).’ Het gebruik van deze verschillende perspectieven heeft een retorisch effect dat nauw lijkt aan te sluiten op de strekking van de argumentatie, namelijk dat er op privégebied niets aan de hand is. Dit sluit aan bij zowel de toepassing van nevenschikking als retorische middelen die worden ingezet.

Een overeenkomstig effect heeft de strategie *minimization*. Met deze strategie wordt geprobeerd om imagoschade te herstellen door de zaken minder erg voor te stellen dan het in eerste instantie lijkt. Door in eufemistische termen te spreken over de afspraak, het gekozen perspectief en de aanpassing van de boodschap op het publiek heeft het voorval haast een positief effect op het imago van Hoes. Bovendien suggereren de verwijzingen naar ‘de individuele invulling’ van de relatie en ‘de vrijheid’ en daarmee de manier waarop het stel hun relatie *framed* dat beschuldiging niet terecht is. Er is met andere woorden geen sprake van schuld, omdat de beschuldiging van het bedrog niet op het stel van toepassing is. Dit effect vertoont overeenkomsten met de imagoherstellende strategie *transcendence*. Een spreker probeert door de daad in een andere frame te plaatsen de ernst ervan te verminderen en daarmee de visie van het publiek op de daad te beïnvloeden. In dat opzicht zou de lezer het idee moeten krijgen dat er van vreemdgaan geen sprake kan zijn, omdat Hoes en Verlinde andere waarden hechten aan een relatie (een open relatie).

In (2) wordt een standpunt ingenomen ten aanzien van de beschuldiging dat Hoes geen rekening hield met zijn voorbeeldfunctie. Immers, wanneer je in een hotelloobby in je eigen

gemeente gaat zitten, bestaat de kans dat je gefotografeerd wordt. Dit standpunt wordt ondersteund met het onderschikkende argument (2.1) waarin Hoes beargumenteert dat het voorval ‘onhandig’ was, omdat het stel er juist aan ging werken om vaker bij elkaar te zijn. Opvallend is dat argument (2.1) alleen betrekking heeft op het gedeelte van het standpunt waarin het gedrag van Hoes wordt bestempeld als ‘onhandig’. De connotatie die dat woord met zich meebrengt is vrij mild. Het woord ‘onhandig’ zou je kunnen gebruiken in een situatie waarin iemand een glas omver stoot. De handeling is dan onhandig (want het levert bijvoorbeeld een natte broek op), maar het woord drukt niet uit dat het gedrag wordt afgekeurd. Een vergelijkbaar effect zou het gebruik van het woord ‘onhandig’ in deze apologie kunnen hebben: wat gebeurd is, is niet handig (het levert media-aandacht op), maar het gedrag zelf wordt niet afgekeurd.

Zowel de strategie *accident* als *good intentions* hebben tot doel om de imagoschade van een spreker te herstellen door het voorval een andere omschrijving te geven. In het geval van *accident* zou een spreker geen invloed hebben gehad op het gedrag en in het geval van *good intentions* wordt benadrukt dat de spreker in ieder geval goede bedoelingen had. Door de ‘afpraak’ die bij Hoes en Verlinde bekend was, is het onwaarschijnlijk om te denken dat Hoes het voorval wil af zou willen doen als een ongeluk. Eerder zou de keuze voor ‘onhandig gedrag’ erop kunnen wijzen dat Hoes er geen slechte bedoelingen mee had. Eveneens zou dit aansluiten op de lezing dat het gebeurde minder erg is dan hoe de media het heeft voorgesteld.

In de bijzin ‘gezien de functie ongepast’ wordt eigenlijk pas voor het eerst op beschuldiging (1.2) ingegaan. Uit het topisch potentieel is ervoor gekozen deze verdediging te formuleren in de vorm van een bijzin. De verdediging wordt eigenlijk vrijwel meteen afgezwakt door het woord ‘hoewel’ dat erop volgt. Het woord ‘hoewel’ drukt namelijk een afzwakking uit van hetgeen daarvoor is gezegd. Dat wil zeggen dat er impliciet een afgezwakte positie wordt ingenomen voor het voorgaande standpunt dat het gedrag gezien de functie ongepast was. Deze afgezwakte positie heeft te maken met de omstandigheden waarin Hoes zich bevond, namelijk in een ‘emotioneel, onbewaakt moment’. Als lezer kun je afvragen wat er precies bedoeld wordt met ‘emotioneel, onbewaakt moment’? Een ‘onbewaakt moment’ wil zeggen dat het een moment is ‘zonder toezicht’. Dit zou kunnen betekenen dat het een moment betreft waarin er niemand op je let. Alsof het een verboden terrein is waar niemand iets over mag zeggen. Aan de andere kant zou je dit als lezer ook kunnen interpreteren als een moment waarin je zélf niet goed hebt opgelet. Deze verschillende lezingen hebben beiden een ander effect op het imago van Hoes. In het eerste geval zou dit kunnen worden opgevat als een verwijt aan de media: omdat het een ‘emotioneel, onbewaakt moment’ was, had de media hier niet over mogen schrijven. Hiermee lijkt gesuggereerd te worden dat er voorafgaande aan de discussie tussen beide

partijen over dit punt overeenkomst is bereikt. Het effect hiervan is dat het lijkt alsof de media een regel schenden waarover zij met Hoes (en Verlinde) een afspraak hadden. Uit de tekst wordt echter niet duidelijk of er daadwerkelijk een afspraak gemaakt is over dit punt.

Dit verwijt lijkt op het effect dat de imagoherstellende strategie *attack accuser* probeert te bereiken. Een spreker probeert dan de aandacht van zijn eigen daden af te leiden door te wijzen op fouten of misstappen die de aanklager heeft gemaakt.

In het geval van de tweede lezing klinkt een negatievere beoordeling van het gedrag van Hoes door: omdat hij niet goed heeft opgelet, wordt het voorval uitgemeten in de pers. Deze lezing zou mogelijkterwijs een onbedoeld negatief effect voor het imago van Hoes op kunnen leveren. De dubbelzinnige woordkeuze zou dan voorbij gaan aan het retorische doel om effectief te zijn; de spreker begaat een retorische blunder.

Tot slot een opmerking over de manier waarop het tweede standpunt is aangepast aan de opvattingen van het publiek. De zinsnede ‘als vorige week woensdag het geval was’ wijst er op dat de tekst is gericht aan een specifiek publiek. Van dit publiek wordt verwacht dat zij al enige voorkennis hebben, aangezien er niet nader wordt toegelicht wat er in de week ervoor precies gebeurd is. Deze specifieke verwijzing sluit aan op de eerder genoemde vertrouwelijke sfeer die Hoes probeert te creëren.

4.4 Casus 3 : Jack de Vries

4.2.1 De achtergrond van het schandaal

Op 11 mei 2010 bevestigt het ministerie van Defensie het bericht dat demissionair staatssecretaris Jack de Vries zijn intrek heeft genomen in een kazerne in Den Haag. ‘Omdat de woningen van politici goed beveiligd worden, kan er voor De Vries binnen korte termijn niet een nieuwe woning worden geregeld’, zo meldt *de Volkskrant* op haar website (2010). Volgens berichten van *RTL Boulevard* (2010) is de staatssecretaris door zijn vrouw het huis uitgezet, vanwege een buitenechtelijke affaire met zijn adjudant. Over de reden van de plotselinge verhuizing wil de woordvoerder van De Vries op dat moment niets zeggen. Later op de dag komt De Vries zelf met een verklaring (4):

- (4) In reactie op de berichten in de media zou ik kort willen aangeven dat er inderdaad al enige tijd sprake is van problemen in mijn privésituatie en dat ik al enkele weken uit huis ben. Dat dit nu op deze wijze naar buiten is gekomen betreurt ik, vooral voor mijn gezin en naaste omgeving. Ik erken dat de oorzaak is gelegen in een relatie op de werkvloer. Om die reden is al eerder besloten deze werkverhouding te beëindigen. Ik wil de komende tijd gebruiken om te zoeken naar een goede oplossing voor onze privésituatie. Ik hoop dat dit wordt

gerespecteerd. Om die reden zal ik een stap terug doen in mijn media- en campagneactiviteiten. Wel zal ik mijn werk als demissionair staatssecretaris voortzetten. (Jack de Vries erkent relatie op werkvloer, 2010)

Daarop volgt een storm aan media-aandacht. Vanuit allerlei hoeken klinkt kritiek op de buitenechtelijke relatie van de staatssecretaris. Bovendien laait de discussie over het wroeten in privélevens van politici weer op. Want, in hoeverre mag het persoonlijke politiek worden? Enerzijds klinkt in opiniestukken het geluid dat journalisten soms te ver gaan in hun berichtgeving over privélevens van politici; anderzijds was het De Vries zelf die het persoonlijke juist in de politiek wilde brengen (Weijts, 2010). Ook profileerde De Vries, zo schrijft Van der Lubben (2010) in *Trouw*, zich als ‘famieliman van het CDA’ en riep hij op *Twitter* het beeld op van ‘geduldige en liefhebbende vader’. Maakt dit het nieuws rond zijn buitenechtelijke relatie dan relevant? Effect heeft de mediastorm rond zijn eerste persverklaring wel, want enkele dagen daarna kondigt De Vries aan dat hij alsnog aftreedt.

Het dialectisch doel van de confrontatiefase in deze politieke apologie is erop gericht om duidelijkheid te bereiken over de punten die ter discussie staan. De Vries zal dus een antwoord proberen te geven op de beschuldigingen die aan hem zijn gericht. Het strategisch manoeuvreren van De Vries zal er in deze fase op gericht zijn om antwoorden retorisch toe te buigen naar een definitie van het verschil van mening die de schade aan zijn imago zal inperken. Het dialectisch doel van de argumentatiefase zal erop gericht zijn om de houdbaarheid vast te stellen van de standpunten die De Vries in de confrontatiefase heeft aangevoerd. De Vries zal strategisch manoeuvreren om retorisch zijn standpunten overtuigend te verdedigen en/of ervoor kiezen om de aanklager effectief aan te vallen.

4.4.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres

Reconstructie beschuldiging:

(1.’ De Vries vertoont laakbaar gedrag.)

1.1a Hij heeft een buitenechtelijke relatie.

1.1b Zijn minnares is een ondergeschikte van hem.

Reconstructie argumentatiestructuur apologie:

1. In reactie op de berichten in de media zou ik kort willen aangeven dat er inderdaad al enige tijd sprake is van problemen in mijn privésituatie en dat ik al enkele weken uit huis ben.

2. Eerder is al besloten deze werkverhouding te beëindigen.

2.1 Ik erken dat de oorzaak is gelegen in een relatie op de werkvloer.

3. Dat dit nu op deze wijze naar buiten is gekomen betreurt ik, vooral voor mijn gezin en naaste omgeving.

4. Ik zal een stap terug doen in mijn media- en campagneactiviteiten en ik hoop dat dit gerespecteerd wordt.

4.1 Ik wil de komende tijd gebruiken om te zoeken naar een goede oplossing voor onze privésituatie.

In standpunt 1 maakt De Vries gebruik van retorische middelen om het verschil van mening gunstig te definiëren. De keuze voor de woorden ‘in reactie op berichten in de media’ verwijst naar de beschuldigingen zoals geformuleerd in 1.1a en 1.1b, maar dan strategisch verpakt. Het effect is dat lezers die niet op de hoogte zijn van deze eerdere berichten er ook niet in die termen mee geconfronteerd worden. Met deze eufemistische termen wordt het daadwerkelijke laakbare gedrag dus strategisch verhuld. Hieruit blijkt de strategische keuze voor het verzwijgen van discussiepunten die ongunstig kunnen zijn voor het imago van De Vries.

Bovendien wordt met de woordkeuze van ‘problemen in mijn privésituatie’ in het midden gelaten wat er precies is gebeurd en wie verantwoordelijk is. Hetzelfde geldt voor ‘enkele weken uit huis’: er wordt niet duidelijk gemaakt of dit een eigen keuze was of op verzoek (of bevel) van zijn vrouw. Het gevolg is dat het punt dat ter discussie staat (de buitenechtelijke relatie) retorisch sterk wordt geminimaliseerd; uit deze tekst is op te maken dat De Vries problemen heeft in zijn thuissituatie, maar nergens blijkt dat er sprake is van een buitenechtelijke relatie. Het effect van deze woordkeuze is gunstiger voor de positie van De Vries dan de formulering van de beschuldiging. Dit effect komt sterk overeen met het effect van de strategie *minimization* waarbij een spreker de schade aan zijn imago probeert te verminderen door de daad in minder krachtige termen te omschrijven.

. Standpunt 2 is een strategische weerlegging van beschuldiging 1.2. Het feit dat de minnares een ondergeschikte was van De Vries, was een punt waarop veel kritiek kwam vanuit de hoek van Defensie. De strekking van de kritiek was dat een buitenechtelijke relatie tot daaraan toe was, maar dat het feit dat de vrouw een ondergeschikte was pas echt een misstap was. Het standpunt lijkt dan ook specifiek gericht aan dit publiek. De Vries zegt namelijk dat de werkverhouding is beëindigd. De vrouw is dus, met andere woorden, geen ondergeschikte meer van De Vries. Dit zegt overigens niets over het beëindigen van de relatie in het algemeen. Het effect is dat de aandacht van de discussie wordt verschoven van het punt dat er sprake is (of was) van een buitenechtelijke relatie, naar de discussie over het punt of zij een ondergeschikte was of niet.

In argument 2.1 wordt de oorzaak van het probleem aangekaart. Uit de tekst wordt echter niet helemaal duidelijk op welk probleem De Vries doelt. Wanneer we kijken naar de

originele tekst lijkt het alsof ermee wordt bedoeld dat de relatie op de werkvloer de oorzaak was van de problemen in de privésituatie en de verhuizing van De Vries. De reconstructie van de argumentatiestructuur toont ons daarentegen dat argument 2.1 een onderschikkend argument is bij standpunt 2. Met onderschikkende argumentatie wordt geanticipeerd op mogelijke twijfel van de lezer over het ingenomen standpunt. Het argument is dus een reactie op de twijfel die kan ontstaan bij het feit dat de werkverhouding is beëindigd. Deze redenatie is als volgt te reconstrueren: de oorzaak van het beëindigen van de relatie is gelegen in de relatie op de werkvloer. Vanuit deze opvatting bezien wordt er dus niets gezegd over de oorzaak van de problemen in de privésituatie en de verhuizing. Ook met deze verdediging wordt de aandacht strategisch verschoven naar een ander punt. Uit dit voorbeeld blijkt dat de wijze waarop een propositie wordt weergegeven (keuze uit het topisch potentieel voor onderschikkende argumentatie) van invloed kan zijn op de effectiviteit van een verdediging.

Ook het gebruik van de passieve vorm in zowel standpunt 2 als argument 2.1 dragen bij aan het effect van het verschuiven van de aandacht. De formulering ‘is besloten’ en ‘is gekozen’ duidt op een passief. Hiermee wordt vermeden te zeggen wie verantwoordelijk is voor het besluit en de keuze. De Vries ontwijkt met deze formuleringen expliciet te zeggen of hij daar zelf een aandeel in had. Het effect is dat zijn verantwoordelijkheid hiermee naar de achtergrond wordt geschoven.

Zowel in standpunt 2 als argument 2.1 wordt strategisch gemanoeuvreed door de aandacht van het negatieve gedrag (de buitenechtelijke relatie) te verschuiven naar iets anders met een positievere connotatie (geen relatie (meer) met adjudant, geen oorzaak van problemen thuis, niemand verantwoordelijk). Het effect van deze manoeuvre is positief voor het imago van De Vries: de situatie lijkt minder ernstig dan gedacht. Dit komt overeen met de eerder aangehaalde imagoherstellende strategie *minimization*; het verminderen van de ernst van de situatie en daarmee samenhangend het verminderen van de negatieve gevoelens van het publiek bij de situatie.

In het derde standpunt geeft De Vries aan dat hij het ‘betreurt’ dat de zaak ‘op deze wijze’ naar buiten is gekomen. Het gebruik van de formulering ‘op deze wijze’ heeft een strategisch effect: door de inversie wordt de nadruk gelegd op ‘deze wijze’ en minder op het ‘betreuren’. ‘Op deze wijze’ verwijst naar de media (onder andere *De Telegraaf*) die het nieuws naar buiten brachten. De Vries lijkt dus eerder te betreuren dat de media het nieuws naar buiten brachten dan te betreuren dát het nieuws naar buiten werd gebracht. De aandacht wordt daarmee verschoven naar de rol die de media speelde in deze affaire en minder op de rol die De Vries er zelf in had. De confrontatie wordt door middel van de presentatie van het standpunt verschoven naar een gunstig uitgangspunt voor De Vries. Enige gelijkenis vertoont de strategie *attack accuser* waarbij een spreker de aandacht van de zaak (of van de eigen fouten) probeert af te leiden door de lezer te wijzen op fouten van de tegenstander.

In 4 neemt De Vries een standpunt in ten opzichte van zijn toekomst. Het is waarschijnlijk dat De Vries daarmee inspeelt op de mogelijke vraag van het publiek over zijn vervolgstappen. Als publiek figuur heeft een politicus enige verantwoordelijkheid om hier duidelijkheid over te geven. De Vries laat weten ‘een stap terug te doen in zijn media- en campagneactiviteiten’ en ondersteunt dit met het argument dat hij dat doet ‘om te zoeken naar een goede oplossing voor onze privésituatie’. Het is waarschijnlijk dat De Vries niet precies bekend wil maken wat er gaat gebeuren op privégebied, eventueel ook om negatievere beeldvorming te voorkomen.⁹ Door de gekozen formulering wordt de lezer op de hoogte gesteld van de toekomstplannen, maar blijft er onbesproken wat er precies gaat gebeuren. Door de hoop uit te spreken dat zijn keuze wordt gerespecteerd, kapt hij de mogelijkheid voor verdere vragen erover ook af. Het lijkt alsof De Vries zijn laakbare gedrag wil compenseren door een stap terug te doen uit de publiciteit. Eerder gaf hij al aan dat zijn omgeving last ondervond van de media-aandacht, dus deze beslissing zou daar een direct gevolg van kunnen zijn. Het effect van deze beslissing vertoont overeenkomsten met de effecten van de strategie *corrective action*. Het laakbare gedrag wordt dan gecompenseerd met een actie die een positief effect heeft op het imago van de spreker.

4.5 Casus 4: Diederik Samsom

4.5.1 De achtergrond van het schandaal

Op 19 augustus 2013 verschijnt er een artikel in *NRC Handelsblad* met de titel ‘Diederik Samsom en zijn vrouw gaan scheiden’. Eén van de eerste zaken die opvallen, is het feit dat de PvdA-fractievoorzitter het nieuws zelf bekendmaakt.¹⁰ Anders dan in de voorgaande drie casussen reageert Samsom hier niet op eerdere beschuldigingen door een persverklaring te geven, maar bevestigt hij het nieuws aan een *NRC Handelsblad*. Hieronder volgt het nieuwsbericht (5):

- (5) Diederik Samsom gaat scheiden. Dat heeft de PvdA-leider bekendgemaakt. „Het leven loopt helaas niet altijd zoals verwacht. Dit is een heel ingrijpende en verdrietige wending.” Gewoonlijk wordt weinig aandacht besteed aan het privéleven van politici, maar Samsom betrok als eerste zijn gezin in woord en beeld bij zijn verkiezingscampagne. In een veelbesproken campagnefilmje toonde hij flitsen uit het leven met zijn vrouw Tineke,

⁹ *RTL Boulevard* (2015) meldt dat De Vries inderdaad is gescheiden en in maart 2015 samen met zijn tweede vrouw een dochter heeft gekregen.

¹⁰ Op de website van *NRC Handelsblad* (Stokmans, 2013) wordt echter geschreven dat Samsom het nieuws ‘bevestigt’. Een reconstructie van NRC-ombudsman Sjoerd de Jong later die week (Jong, de, 2013) leert ons dat de journalist die het nieuws naar buiten bracht, bezig was met een boek over Samsom. Tijdens zijn onderzoek stuitte hij op geruchten over een scheiding, legde dit aan Samsom voor en die bevestigde het gerucht vervolgens.

dochter Benthe (12) en zoon Fane (7). Hij sprak vaak over de handicap van zijn dochter, om te benadrukken dat hij de zorgen van mensen over de teloorgang van sociale voorzieningen begreep. De reden om zijn kinderen te betrekken bij zijn politiek, was dat zij nou eenmaal het meeste over hem zeiden als politicus, legde Samsom uit. Hun toekomst, vertelde hij, was zijn belangrijkste reden om politiek te bedrijven. Dat verandert niet, zegt hij nu: „Mijn kinderen zijn mijn inspiratiebron. Dat blijft zo.” Samsom en zijn vrouw blijven de zorg verdelen. Hij blijft in buurt van zijn familie wonen. (Stokmans, 2013, Diederik Samsom en zijn vrouw gaan scheiden)

Het bekendmaken van de scheiding kan gezien worden als een verdediging die vooruitloopt op beschuldigingen die te verwachten zijn. Dit heeft ermee te maken dat de scheiding onderdeel is van een grotere discussie. Deze grotere discussie heeft alles te maken met het campagnefilmje van de PvdA in de aanloop naar de verkiezingen van 2012. Het filmje is zeer persoonlijk: het toont beelden van Samsom, zijn vrouw en kinderen en op de achtergrond is de stem van Samsom te horen die onder andere vertelt over zijn motieven om de politiek in te gaan en over zijn gehandicapte dochter waar hij voor strijdt. De prominente plaats die Samsom zijn gezin in het campagnefilmje gaf, kwam hem toentertijd op veel kritiek te staan. Hij kreeg het verwijt zijn gezin politiek te maken.

Toen was daar het bericht van zijn echtscheiding. Online en in veel kranten werd gediscussieerd over de nieuwswaardigheid van het bericht. Was dit iets waar kranten als *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant* en *Trouw* over moesten berichten of hoorde het thuis in de meer sensatiebeluste kranten en tijdschriften? *NRC Handelsblad*, die met de primeur kwam, kwam met een uitgebreide toelichting ((‘Een “ps” bij het verhaal van huisman Samsom’, 24 augustus 2013). Ruwweg gezien was de argumentatie: het nieuws is relevant, want Samsom had eerder zelf zijn gezin onderdeel gemaakt van de ‘publieke ruimte’. Een citaat uit het stuk: ‘Een politicus die uit electorale overwegingen een verhaal spint rond zijn gezin, kan verwachten dat de krant melding maakt van een wending in de plot.’ *De Volkskrant* en *Trouw* volgden deze argumentatie en plaatsen een toelichting bij het nieuwsbericht.

In de andere casussen hebben we gezien dat politici ingaan op het waarom van bepaald gedrag. Er wordt geprobeerd het ‘laakbare gedrag’ te rechtvaardigen door motieven en verklaringen voor het gedrag onder de aandacht te brengen. In de casus Samsom is het niet alleen de scheiding die gerechtvaardigd moet worden, maar ook het feit dat Samsom zelf zijn gezin politiek relevant heeft gemaakt. De vraag die bij veel media (en het publiek) oprijst is of Samsom er goed aan heeft gedaan zijn gezin zo prominent in beeld te laten komen? Doorgaand op deze gedachte is hetgeen Samsom moet zien te verdedigen de impliciete vraag of hij een goede vader is. Met dit in ons achterhoofd is de verklaring in *NRC Handelsblad* als politieke apologie te analyseren.

Het dialectisch doel van de confrontatiefase zal erop gericht zijn duidelijkheid te verschaffen over de echtscheiding. Daar komt bij dat zijn imago schade heeft opgelopen. Het beeld van ‘famieliman’ zal nu een andere betekenis hebben. Het retorisch doel in de confrontatiefase zal er daarom op gericht zijn het verschil van mening op zo’n manier te presenteren dat dit gunstig is voor het imago van Samsom. In de argumentatiefase zal Samsom het gekozen standpunt moeten voorzien van een aanvaardbare verdediging (dialectisch doel). Het strategisch doel zal erop gericht zijn een effectieve verdediging of aanval in te zetten die erop gericht is om de discussie te winnen. Dit zal inhouden dat Samsom zijn imago zo moet omvormen dat het het publiek zal overtuigen.

4.5.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres

Reconstructie beschuldiging:

(1. Samsom is een slechte politicus en vader.)

1.1 Samsom maakt zijn privéleven politiek.

Reconstructie argumentatiestructuur apologie:

1. Ik maak bekend dat ik ga scheiden.

1.1 Het leven loopt helaas niet altijd zoals verwacht.

(2. Ik ben een goede vader.)

2.1 De belangrijkste reden om politiek te bedrijven zijn mijn kinderen (hun toekomst).

2.1.1 Zij zijn mijn grootste inspiratiebron.

Standpunt (1) bevat eigenlijk twee beweringen, namelijk de bewering ‘ik ga scheiden’ en ‘ik maak het bekend’. Het effect van de keuze voor deze formulering is dat het lijkt alsof Samsom er zelf voor heeft gekozen het nieuws publiekelijk bekend te maken. De kans was groot dat het nieuws hoe dan ook uit zou komen, maar door het nu zelf bekend te maken, is Samsom de geruchten voor. Dit geeft ook aan dat het bericht is aangepast aan het publiek. Door het nieuws zelf bekend te maken, lijkt het alsof hij deze persoonlijke informatie direct met zijn kiezers deelt. Al eerder deelde hij persoonlijke informatie met zijn kiezers (het filmpje) en nu dus weer.

Het standpunt wordt ondersteund met het argument dat ‘het leven helaas niet altijd loopt zoals verwacht’. Zowel het woord ‘helaas’ als ‘verwacht’ heeft de connotatie van zaken waar de spreker geen invloed op heeft gehad. Het effect van deze woordkeuze is dat Samsom daarmee zijn verantwoordelijkheid probeert te ontduiken. Deze strategische

manoeuvre heeft een positief effect op het imago van Samsom, ook hij is immers ‘slachtoffer’ van deze levensloop. Dit effect komt overeen met het effect van de strategie *defeasibility*: bij het inzetten van deze strategie pleit de beschuldigde partij pleit dat onmacht heeft geleid tot de ongewenste actie. In het geval van Samsom zou de onverwachte wending in zijn leven hebben geleid tot een scheiding.

Het tweede standpunt en de bijbehorende argumentatie hebben betrekking op de vaderrol van Samsom. Het impliciete standpunt ‘ik ben een goede vader’ wordt verdedigd met twee onderschikkende argumenten. De gekozen formulering van het standpunt zorgt ervoor dat Samsom positieve eigenschappen aan kan voeren als verdediging. Opvallend is dat Samsom de argumentatie voor het feit dat hij een goede vader is, koppelt aan zijn rol als politicus. Politiek en gezin komen hier wederom samen: zijn motivatie om de politiek in te gaan, is zijn gezin (zijn kinderen). Deze argumentatie sluit aan bij de manier waarop Samsom zichzelf eerder presenteerde, namelijk als familieman. De strekking van de boodschap lijkt impliciet te zijn: er verandert wat in mijn privéleven, maar dit verandert niets aan mijn kwaliteiten als politicus. Hiermee wordt de betrouwbaarheid van Samsom als politicus benadrukt.

De imagoherstellende strategieën *bolstering* en *good intentions* vertonen gelijkenis met de manier waarop Samsom zijn beschadigde imago probeert te herstellen. De eerstgenoemde strategie heeft tot doel om positieve eigenschappen van een spreker te benadrukken, zodat die compenseren voor de nadelige gevolgen van de ongewenste actie. Samsom benadrukt dat zijn kinderen zijn drijfveer zijn (positieve eigenschap), zodat wordt gecompenseerd voor het feit dat hij zijn gezin inzet voor politieke doeleinden (negatieve gevolgen van de actie). De tweede strategie – *good intentions* – kan als volgt worden gebruikt: een spreker probeert de ernst van de situatie te verminderen door het publiek erop te wijzen dat de actie naar eigen zeggen met de beste bedoelingen is ondernomen. Samsom wijst er in de persverklaring op dat hij politiek bedrijft (en daarbij zijn gezin inzet) voor de toekomst van zijn kinderen (goede intenties).

4.6 Casus 5: Hero Brinkman

4.6.1 De achtergrond van het schandaal

Op 24 september 2009 verschijnen er berichten in de media over PVV-Kamerlid Hero Brinkman en een incident in perscentrum Nieuwspoort. *De Volkskrant* (2009) meldt dat Brinkman is ‘berispt’ door de voorzitter van het perscentrum, omdat hij zich de nacht ervoor zou hebben misdragen. De barmedewerker van Nieuwspoort zou de zwaar beschonken

Brinkman hebben geweigerd te bedienen, waarna Brinkman ‘met geweld zou hebben geprobeerd achter de bar te komen’, zo schrijft *de Volkskrant* (2009). Ook gaat het gerucht dat Brinkman de barmedewerker zou hebben geslagen. *De Telegraaf* (2009) opent diezelfde dag namelijk met de kop: ‘PVV’er tuijt barman af’. En ook *Nu.nl* (2009) schrijft over een ‘klap in het gezicht van de barman’. Later op de dag komt Brinkman zelf met een verklaring (5)¹¹:

- (6) Ik heb enorme spijt van het feit dat ik me dinsdagnacht in Nieuwspoord in dronken toestand heb misdragen. Daarom heb ik excuses aangeboden aan de barmedewerker van Nieuwspoord die zich door mijn gedrag geïntimideerd heeft gevoeld. Ik hecht er wel aan te benadrukken dat ik hem niet geslagen heb. Ik erken een drankprobleem te hebben en ga er hard aan werken om dit snel tot het verleden te laten behoren. (Burema, 2009, Hero Brinkman (PVV) beukt barman Nieuwspoord)

Brinkman voerde deze verdediging met succes: PVV-leider Geert Wilders vergaf het Brinkman en hij mocht aanblijven als Kamerlid. Van Nieuwspoord-voorzitter ontving Brinkman een berisping, maar hij bleef welkom in de sociëteit (Redactie *Nu.nl*, 2009).

In deze politieke apologie verdedigt Brinkman zich tegen de beschuldigingen van *de Volkskrant*, *De Telegraaf* en *Nu.nl*. Deze media beschuldigen Brinkman ervan dat hij zich heeft misdragen in Nieuwspoord en dat hij een barmedewerker heeft geslagen. Bovendien melden alle drie de media dat er drank in het spel was, waardoor de suggestie wordt gewekt dat Brinkman een drankprobleem heeft. De beschuldigingen zijn te reconstrueren als argumenten bij het impliciete standpunt dat Brinkman zich niet kan beheersen en daardoor een slecht politicus is (zie reconstructie beschuldiging). De schade van deze negatieve beeldvorming op zijn imago zal Brinkman moeten zien te herstellen. Het dialectische doel van de confrontatiefase in deze politieke apologie is om ervoor te zorgen dat er duidelijkheid wordt bereikt over de punten die ter discussie staan: in dit geval de beschuldigingen van het wangedrag in Nieuwspoord. Het strategisch manoeuvreren van Brinkman zal erop gericht zijn om die punten te benadrukken die ervoor zorgen dat hij een gunstige positie heeft in de discussie en die gunstig zijn voor zijn imago. In de argumentatiefase zal Brinkman pogen de in de confrontatie bepaalde standpunten te ondersteunen met houdbare argumentatie. Hij zal daarbij strategisch manoeuvreren om retorisch de meest overtuigende verdediging te voeren voor het feit dat hij wel een goed politicus is.

¹¹ De verklaring verscheen in eerste instantie op de website van de PVV, maar is daar nu niet meer op terug te vinden. Op de website van *GeenStijl* (2009) en het weblog *Sargasso* (2009) is de officiële persverklaring nog wel te lezen.

4.6.2 *Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres*

Reconstructie beschuldiging:

- (1. Brinkman is een slecht politicus.)
 - (1.1 Hij kan zich niet beheersen.)
 - 1.1.1a Hij heeft zich misdragen in Nieuwspoort.
 - 1.1.1 Hij heeft een barmedewerker geslagen.
 - (1.1.1b Hij heeft een drankprobleem.)

Reconstructie argumentatiestructuur apologie:

- (1. Ik ben een goed politicus.)
 - (1.1 Ik kan mij wel beheersen.)
 - 1.1.1a Ik heb enorme spijt van het feit dat ik me dinsdagnacht in Nieuwspoort in dronken toestand heb misdragen en daarom heb ik excuses aangeboden aan de barmedewerker van Nieuwspoort die zich door mijn gedrag geïntimideerd heeft gevoeld.
 - 1.1.1b Ik hecht er wel aan te benadrukken dat ik hem niet geslagen heb.
- 2. Ik erken een drankprobleem te hebben en ga er hard aan werken om dit snel tot het verleden te laten behoren.

De reconstructie van de argumentatiestructuur toont ons allereerst dat de twee nevenschikkende argumenten 1.1.1a en 1.1.1b het impliciete standpunt ondersteunen dat Brinkman zich wel kan beheersen (1.1). Dit argument is een onderschikkend argument bij het impliciete standpunt 'ik ben een goed politicus' (1). In dit standpunt (1) wordt gebruik gemaakt van retorische middelen om een gunstige definitie te geven voor het verschil van mening. Door de keuze voor 'goed politicus' wordt de discussie namelijk gestuurd in een richting waarin Brinkman argumenten kan aanvoeren die aantonen dat hij een goed politicus is, in plaats van dat hij moet verdedigen dat hij geen slecht politicus is. Hetzelfde geldt voor het onderschikkende argument waarin wordt gesteld dat Brinkman zich wél kan beheersen. De argumenten hiervoor zijn (a) omdat hij spijt heeft en zijn excuses heeft aangeboden en (b) omdat hij de barman niet heeft geslagen. De argumenten zijn aangepast aan de verwachtingen van het publiek, omdat zij zeer waarschijnlijk willen horen dat Brinkman spijt heeft en/of dat de beschuldigingen niet waar zijn. Het bijvoeglijk naamwoord 'enorme' in 1.1.1a heeft tot effect dat het de spijtbetuiging van Brinkman versterkt. Het argument komt over als een verontschuldiging voor zijn gedrag, maar dat is niet wat er staat. In wezen spreekt Brinkman uit dat hij spijt heeft 'dat hij zich in dronken toestand heeft misdragen'. Hij geeft hiermee enkel aan dat hij berouw toont voor zijn gedrag, maar biedt het publiek geen excuses aan. Strategisch is ook de manier waarop de excuses aan de barman zijn

geformuleerd. Opvallend is dat Brinkman geen excuses maakt voor zijn gedrag, maar voor het feit dat de barman zich ‘door dit gedrag geïntimideerd’ voelde. Hiermee lijkt hij eigenlijk te zeggen dat het de schuld van de barman is dat hij zich zo voelde en dat Brinkman dat vervelend voor hem vindt. Brinkman manoeuvreert strategisch door zijn argument aan te passen aan de verwachting van het publiek (het tonen van berouw en een verontschuldiging), maar gebruikt hiervoor bewoordingen die gunstig zijn voor zijn imago. Dit effect komt overeen met de strategie *mortification*. Een spreker kiest er dan voor om schuld te bekennen (Brinkman die de misdraging bekent) en om vergiffenis te vragen (Brinkman die zijn excuses aanbiedt).

In argument 1.1.1b wordt de beschuldiging simpelweg weerlegd door te ontkennen dat het voorval heeft plaatsgevonden. Het gevolg is dat er een situatie wordt gecreëerd waarin het Brinkmans’s woord is tegen het woord van de barmedewerker. De lezer staat nu zelf voor de keuze wie te geloven. In het gunstige geval gelooft de lezer in de onschuld van Brinkman. Met de strategie *simple denial* probeert een spreker dit effect ook te bewerkstelligen: door een zaak te ontkennen, probeert een spreker zijn publiek ervan te overtuigen dat hij of zij onschuldig is. Deze strategie hoeft niet altijd effectief te zijn, omdat een tegenwerping altijd de vraag kan zijn wie er dan schuldig is. Hetzelfde geldt enigszins voor Brinkman in deze situatie: zonder feitelijke bewijzen zal niet duidelijk worden wie er schuldig is.

Je zou je als lezer overigens kunnen afvragen of het feit dat Brinkman spijt heeft en zijn excuses heeft aangeboden (1.1.1a) een aanvaardbare verdediging is bij het standpunt (1.1). Het feit dat Brinkman spijt heeft van zijn gedrag neemt niet weg dat het wel is gebeurd. Dat Brinkman zich weldegelijk kan beheersen blijkt daarom eerder uit argument 1.1.1b waarin hij benadrukt dat hij de barmedewerker niet heeft geslagen. Een niet-aanvaardbare verdediging bij een standpunt houdt in dat er een non-argument wordt gegeven voor het standpunt of dat het argument geen betrekking heeft op het standpunt. Volgens de dialectische discussieregels is dit niet toegestaan en schendt een spreker daarmee de Standpuntregel. Argument 1.1.1a heeft inderdaad weinig van toepassing op standpunt 1 en daarmee lijkt Brinkman de Standpuntregel te overtreden. De manoeuvre helt hier over naar de retorische kant: er wordt niet meer voldaan aan het dialectische doel, omdat de spreker een drogreden begaat.

Het tweede standpunt is een complex standpunt te noemen, omdat het bestaat uit twee aparte beweringen. Brinkman geeft allereerst zijn drankprobleem toe en spreekt vervolgens een belofte uit voor de toekomst. Opvallend is dat Brinkman een standpunt inneemt over zijn drankprobleem. De media beschuldigden hem daar niet expliciet van, dus Brinkman had er ook voor kunnen kiezen om over het onderwerp te zwijgen. De keuze om er toch een standpunt over in te nemen zorgt er wel voor dat Brinkman er nu nog zelf voor kan

kiezen op welke manier hij dit verschil van mening definieert. Mogelijk wordt hier ingespeeld op verwachtingen van het publiek: niets ondermijnt de betrouwbaarheid meer van een politicus dan het gerucht dat hij of zij een drankprobleem heeft. De keuze voor het woord ‘erkennen’ heeft tot effect dat Brinkman de lezer duidelijk maakt dat hij zijn probleem toegeeft en het ook onder ogen ziet. In het tweede gedeelte van het standpunt wordt een gunstige draai aan de bekentenis gegeven. Brinkman geeft toe dat hij een drankprobleem heeft, maar geeft daarbij aan dat hij er ‘hard’ aan gaat werken om dit ‘snel’ tot het verleden te laten behoren.

De gekozen woorden ‘hard’ en ‘snel’ hebben enerzijds een positieve connotatie: de bijvoeglijke naamwoorden versterken de uitspraak. Anderzijds wordt niet nader gespecificeerd wat Brinkman precies bedoelt. Brinkman manoeuvreert strategisch door zijn standpunt aan te passen aan de verwachtingen van het publiek (erkennen van probleem en belofte op beterschap) en door hiervoor een gunstige formulering te kiezen (‘hard werken’ en ‘snel’). Alhoewel de bekentenis van het drankprobleem op zichzelf vrij ernstig is, hoeft het geen negatief effect te hebben op het imago van Brinkman. Het kan namelijk ook dat de bekentenis het negatieve gedrag (misdragingen in Nieuwspoot) in een ander perspectief plaatst. Mogelijk heeft dit tot gevolg dat het publiek het drankprobleem als negatief gaat ervaren en niet de misdragingen. Het drankprobleem zou dan, met andere woorden, een excuus zijn voor zijn gedrag in Nieuwspoot. Dit is ook wat een spreker probeert te bewerkstelligen wanneer hij of zij de strategie *differentiation* gebruikt. Een spreker probeert de schade aan zijn imago dan in te perken door de negatieve actie in een grotere context te plaatsen en daarmee de ernst van de zaak te verminderen.

Vervolgens doet Brinkman een belofte voor de toekomst. Het effect van deze keuze kan vergeleken worden met de strategie *corrective action*. Een spreker erkent dan zijn fouten, maar probeert zijn imago te herstellen door zelf met mogelijke manieren tot herstellen te komen. Brinkman voert de belofte om te gaan werken aan zijn probleem dan op als hersteltechniek.

Twee jaar later doet Brinkman een opmerkelijke uitspraak over dit schandaal. In een interview met het SGP-jongerenblad *In Contact* ontkent hij dat hij ooit een drankprobleem zou hebben gehad. Hij zou dit ‘hebben geveinsd, omdat hij toen in opspraak kwam nadat hij een barmedewerker had geslagen in Nieuwspoot’ (Haakman, 2011). Vervolgens Twitert hij hierover: ‘Ik moest niet liegen van Geert. Er is een verschil tussen soms teveel drinken en het zijn van een notoire alcoholist’ (Brinkman, 2011). Zoals Brinkman hier zelf beschrijft, kan een bepaalde formuleringskeuze verschillende effecten op de lezer hebben.

4.7 Casus 6: Rob Oudkerk

4.7.1 De achtergrond van het schandaal

Op 10 januari 2004 verschijnt in *Het Parool* een column van Heleen van Royen waarin zij een boekje opendoet over de uitpattingen in het privéleven van wethouder Rob Oudkerk.¹² Zij schrijft daarin dat Oudkerk haar na afloop van het *Groot Dictee der Nederlandse Taal* heeft verteld dat hij van pornografie houdt, weleens cocaïne gebruikt en prostituees bezoekt (Berends, 2004). De column brengt een storm van media-aandacht teweeg en er ontvouwen zich vervolgens ook nieuwe schandalen. Zo blijkt dat Oudkerk inderdaad door burgemeester Cohen op de vingers is getikt voor het surfen naar seksites op de gemeentecomputer en dat hij prostituees heeft bezocht op de omstreden tippelzone aan de Theemsweg (Beusekamp, 2004). Deze laatstgenoemde beschuldiging zorgde ervoor dat zijn positie onhoudbaar werd. Zijn fractie zegde op 19 januari in een extra ingelaste raadsvergadering het vertrouwen in hem op en dit noodzaakte Oudkerk om af te treden (Vermaak, 2004).

Op 17 januari geeft Oudkerk voor het eerst een uitgebreide reactie op de beschuldigingen uit de columns van Van Royen. Hij doet dit in een gesprek met de hoofdredacteur van *Het Parool*, Erik van Gruijthuijsen (7):

- (7) Na een week zwijgen spreekt wethouder Rob Oudkerk over de affaire die zijn naam draagt. Hij moet wel, nu zijn dossiers op straat liggen. “Ik ben beschadigd, dat lijkt me duidelijk.”
Erik van Gruijthuijsen

Ik ben natuurlijk een ontzettende stomkop geweest, een naïeveling. Mensen, veel mensen, zeggen al heel lang dat ik te openhartig ben.

Ik neem het Heleen van Royen niet kwalijk. Het was mijn schuld, niet van degene die het heeft opgeschreven. Het gesprek vond plaats in een lawaaiige kroeg, en ik kan me voorstellen dat ze het zo heeft begrepen. De onderwerpen die zijn beschreven, zijn inderdaad besproken. Geen misverstand daarover. Ik heb haar zeker niet willen aanmoedigen om er een column over te schrijven en ik was daar eerlijk gezegd geschokt over.

Wat ze schreef over het gebruik van cocaïne, is echter pertinent onwaar. Ik heb gezegd dat ik rond Oud en Nieuw op feesten kom waar flink wordt gesnoven. En toen zei ik: wat is het toch raar dat ik daar geen snuif zou mogen nemen, terwijl ik me wel klem mag zuipen. Dat is, kennelijk, verkeerd begrepen.

¹² De column van Van Royen is niet meer online beschikbaar, wel citeren meerdere krantenstukken uit deze column. Als bronnen gebruik ik daarom krantenberichten uit *Het Parool*, *de Volkskrant* en *De Telegraaf*.

Natuurlijk had ik beter meteen kunnen melden dat burgemeester Cohen me op de vingers heeft getikt voor het feit dat ik met een gemeentecomputer op seksites surf. Maar ik was geschokt door die column, net als de getuige die erbij was. Ik wist gewoon niet hoe ik moest reageren en toen heb ik gezegd dat het, formeel, niet de Commissie Integriteit was die me corrigeerde, zoals er stond.

Maar ik ben inderdaad op de vingers getikt, en heb daarna wel anderhalf uur gesproken met een lid van de Commissie Integriteit, op mijn verzoek. Ik begreep namelijk niet dat het kijken naar pornosites gelijkgesteld wordt met het kijken naar racistische sites. Dat gesprek heeft wel iets met me gedaan, ik heb daar meer begrip voor gekregen.

Trouwens: laat niet de indruk ontstaan dat ik elke avond op pornosites surf. Zes van de zeven avonden ben ik daar veel te moe voor. Mijn privéleven is nu van iedereen, kennelijk, en daar heb ik het wel erg moeilijk mee.

Door deze zaak ga ik een grens over waar ik nooit overheen heb willen gaan. Ik moet nu praten over mijn privéleven, terwijl ik dat nooit heb willen doen. Maar ik heb, na een week zwijgen, geen keus. Vertrouwelijke dossiers en privacygevoelige informatie liggen op straat en daar ben ik verbaasd over. Verbijsterd. Het is strafbaar als overheidsfunctionarissen hun ambtsgeheim schenden.

Maanden na een, volkomen terechte, bekeuring verschijnt in De Telegraaf ineens het bericht dat ik bij die bekeuring volgens de politie heb staan schelden en tieren. En wat de politie zegt is waar, dat heb ik ook altijd gevonden.

Maar dit is niet waar. Geen sprake van. Cohen heeft me dat ook in een brief laten weten: in het rapport dat is opgemaakt, is geen gewag gemaakt van tieren of schelden. Er is niets gebeurd, maar het bericht haalt in Nederland 156 keer de publiciteit. Mijn ontkenning, en wat Cohen daar over zegt, haalt daarentegen niet de publiciteit. Tegen de beeldvorming dat hier sprake is van een reeks incidenten, kan ik niet vechten.

Ik wil blijven als wethouder, geen twijfel. Daarvoor zijn twee belangrijke redenen. De eerste is dat mijn vrouw weet van mijn privéleven. De columns waren voor haar geen nieuws. Ze voelt de publicatie wel als een publieke vernedering. Als ik haar zou kunnen helpen door af treden, zou ik dat doen.

De tweede reden: ik ben in Amsterdam gekozen door 50.000 mensen en die verwachten iets van mij. Op het gebied van werk, onderwijs en integratie. Ik begrijp heel goed dat er mensen zijn die het laakbaar vinden wat ik heb gedaan. Ik zal het vertrouwen van die mensen terug moeten winnen. Niet met woorden maar met daden.

De gemeenteraad verdient een compliment, omdat hij in de vergadering van woensdag het principiële onderscheid wist te behouden tussen publiek en privé. Burgemeester Cohen was streng voor me. Zeker. Maar hij steunde me ook, net als de andere leden van het college. Je kunt streng zijn en tegelijkertijd iemand steunen.

Zoals er mensen zijn die geen woorden hebben voor mijn gedrag, zo heb ik geen woorden voor het feit dat dit op straat ligt. Het is, lijkt mij, nogmaals, privé. Ik heb niks strafbaars gedaan, en ik ben ook niet chantabel geweest. Nooit.

Na die dreigementen, in maart 2000, ben ik ontzettend goed ondersteund door de politie, die heel professioneel te werk is gegaan. Ze namen de dreigementen serieus. Ik ben, na telefonische bedreigingen, op vakantie in Lille bij een tankstation tegen een muurtje gereden, omdat mijn remmen niet bleken te werken. Wat denk je dat dat met je doet? Natuurlijk dachten wij aan doorgesneden remleidingen. Wij waren in paniek.

Het was een angstaanjagende periode, vooral omdat ik niet wist waarom ik werd bedreigd. Ik ben in de periode na de moord op Fortuyn ook bedreigd. Toen wist ik wat het was. Nu niet. Nog steeds niet.

Ik kan me voorstellen dat mensen het laakbaar vinden wat ik heb gedaan. Dat is hun oordeel. Wie zonder zonden is, werpe de eerste steen. Negentig procent van de mannen bezoekt pornosites. Wat ik deed, heeft naar mijn opvatting geen invloed op mijn politieke geschiktheid. Wel op mijn politieke functioneren. Ik ben beschadigd, dat lijkt me duidelijk.

Het heeft niet zo veel zin om dingen te beloven. Ik moet nu resultaten laten zien. En ik neem me voor dit soort stomiteiten niet meer te begaan. (Gruijthuijsen, 2004, Ik ben nooit chantabel geweest, zegt Oudkerk)

In tegenstelling tot de andere casussen is het betoog van Oudkerk vrij lang. Ik behandel uitsluitend dat gedeelte van de tekst met een argumentatieve lading (de tekst zoals gereconstrueerd in de argumentatiestructuur in paragraaf 4.7.2). De tekst zonder argumentatieve lading laat ik dus buiten beschouwing.

In de confrontatiefase van deze politieke apologie zal het dialectisch doel erop gericht zijn overeenstemming te bereiken over de punten die ter discussie staan. Het imago van Oudkerk heeft een goede dreun gehad en de vraag is of deze schade nog te herstellen is. Het strategisch manoeuvreren zal erop gericht zijn retorische middelen in te zetten die de confrontatie een richting op kunnen sturen die gunstig is voor zijn imago. Vervolgens zal in

de argumentatiefase de confrontatie verder worden uitgewerkt. Oudkerk zal zich zowel richten op het dialectisch doel van deze fase door vast te stellen of de standpunten die in de confrontatiefase zijn bepaald houdbaar zijn als op het retorisch doel door strategisch te manoeuvreren met een effectieve verdediging of overtuigende aanval op de aanklager.

4.7.2 Reconstructie argumentatiestructuur en analyse van strategische manoeuvres

Reconstructie beschuldiging:

(1. Oudkerk is een slecht politicus.)

1.1 Hij surft naar pornosites op de gemeentecomputer.

1.2 Hij gebruikt weleens cocaïne.

1.3 Hij bezoekt prostituees op de Theemsweg.

Reconstructie argumentatiestructuur apologie:

1. Ik wil blijven als wethouder, geen twijfel.

(1.1. Ik ben geen slecht politicus.)

1.1.1 Ik heb niks strafbaars gedaan.

1.1.2 Ik ben ook nooit chantabel geweest.

1.1.3 Wat ik deed, heeft naar mijn opvatting geen invloed op mijn politieke geschiktheid.

1.1.4 Het is echter pertinent onwaar wat ze schreef over het gebruik van cocaïne.

1.1.5 Ik ben inderdaad op de vingers getikt, en heb daarna wel anderhalf uur gesproken met een lid van de Commissie Integriteit, op mijn verzoek.

1.2 Mijn vrouw weet van mijn privéleven.

1.3 Ik ben in Amsterdam gekozen door 50.000 mensen en die verwachten iets van mij.

(2. Deze informatie had nooit uit mogen lekken.)

2.1 Ik ben natuurlijk een ontzettende stomkop geweest, een naïeveling.

2.1.1 Door deze zaak ga ik een grens over waar ik nooit overheen heb willen gaan.

(2.1.1.1a Ik had het niet moeten vertellen.)

(2.2 Ze had het nooit mogen opschrijven.)

2.2.2a Het gesprek vond plaats in een lawaaige kroeg, en ik kan me voorstellen dat ze het zo [als informatie voor in een column] heeft begrepen.

Uit de reconstructie is op te maken dat er wordt ingegaan op twee van de drie beschuldigingen van Van Royen, namelijk op de beschuldiging van het cocaïnegebruik (1.1.4) en het bekijken van pornografische websites (1.1.5). Over het bezoek aan prostituees wordt niets gezegd. Misschien hoopte Oudkerk door dit onbesproken te laten dat de storm over dat onderwerp over zou waaien. Erg ongunstig voor zijn imago is daarom de tweede column van Van Royen die ook die dag in *Het Parool* verschijnt. Zij schrijft daarin dat zij (en de politie) bewijs hebben dat Oudkerk op zeer omstreden tippelzones in Den Haag en Amsterdam is gesignaleerd (Beusekamp, 2004). Met deze feiten lijkt het bijna onzinnig om de imagoschade nog ongedaan te maken. Hieronder analyseer ik op welke manier Oudkerk daartoe een poging doet.

Het eerste standpunt in Oudkerk's betoog luidt dat hij wil blijven als wethouder. De keuze voor dit standpunt stuurt de confrontatie een bepaalde richting op. Oudkerk kiest er namelijk voor om in zijn betoog te verdedigen *waarom* hij wil blijven als wethouder in plaats van te betogen *of* de beschuldigingen die tegen hem zijn gedaan wel of niet terecht zijn. Het standpunt wordt ondersteund met drie verschillende argumenten: het impliciete argument dat hij geen slechte politicus is, het argument dat zijn vrouw op de hoogte is van zijn privéleven en het argument dat hij een verplichting heeft tegenover zijn kiezers. Met dit laatste argument (1.3) doet hij een beroep op zijn *ethos* om het publiek ervan te overtuigen dat hij moet blijven als wethouder.¹³ Dit doet hij door te benadrukken door hoeveel mensen hij is gekozen en te stellen dat deze kiezers allemaal iets van hem verwachten. Hij probeert zijn publiek er dus van te overtuigen dat hij van groot belang is voor zijn kiezers. Het zich beroepen op een autoriteit is een veelgebruikte keuze uit het topisch potentieel in de argumentatiefase. Ook de presentatie van het argument ondersteunt de strekking van de boodschap (en sluit daarmee aan op de keuze uit het topisch potentieel): het noemen van de hoeveelheid stemmen in cijfers (50.000) concretiseert het ethosargument.

In het tweede argument (1.2) wordt geprobeerd om de ernst van de zaak te verminderen. Door erop te wijzen dat zijn vrouw op de hoogte is van zijn privéleven probeert Oudkerk het publiek ervan te overtuigen dat zijn laakbare gedrag minder erg is dan het lijkt. Wanneer hij alles zou hebben verzwegen voor zijn vrouw zou dit mogelijk nog negatiever zijn voor zijn imago. De keuze voor dit argument uit het topisch potentieel laat de negatieve gevolgen van het gedrag buiten beschouw en benadert het gedrag vanuit een positief perspectief. Dit effect probeert een spreker ook te bereiken door de imagoherstellende strategie *minimization* in te zetten.

Het impliciete argument 'ik ben geen slecht politicus' (1.1) wordt ondersteund met vijf verschillende argumenten. In 1.1.1 stelt Oudkerk dat hij 'niks strafbaars' heeft gedaan en

¹³ Ethos is het overtuigingsmiddel waarbij een spreker verwijst naar zijn eigen kwaliteiten.

in 1.1.2 dat hij ‘nooit chantabel’ is geweest. De keuze voor dit argument legt de nadruk op wat Oudkerk niet heeft gedaan en daardoor wordt verzwegen wat hij dan wel heeft gedaan. De gekozen presentatie benadrukt dit nogmaals: de boodschap wordt in krachtige termen uitgedrukt. Het effect is dat ernst van de zaak wordt afgezwakt: zijn gedrag vertoont misschien geen schoonheidsprijs, maar het kon altijd erger. Dit komt overeen met de strategie *transcendence*, waarbij een spreker de zaak in een andere context plaatst, zodat de bijbehorende negatieve gevoelens van het publiek niet meer bij de context passen.

Ook uit de keuze voor het derde argument blijkt dat Oudkerk zijn gedrag benadert vanuit een positief perspectief. Oudkerk probeert het publiek ervan te overtuigen dat het laakbare gedrag geen invloed heeft op zijn politieke geschiktheid. Wederom maakt hij hier gebruik van zijn eigen autoriteit: ‘naar mijn opvatting’ heeft dit geen invloed. Hij gebruikt in dit argument zijn eigen autoriteit om te oordelen over de gevolgen van zijn eigen gedrag. Dit lijkt mij geen redelijke argumentatie, want een spreker kan geen onbevooroordeelde autoriteit zijn op het terrein van zijn eigen gedrag. Oudkerk schendt hiermee de Geldigheidsregel die stelt dat ‘de redeneringen die in argumentatie als formeel geldig worden voorgesteld geen logische fouten mogen bevatten (Van Eemeren en Snoeck Henkemans 2006: 192). De redenering van Oudkerk is niet formeel geldig en daarmee begaat hij de drogreden *ad verecundiam* (autoriteitsdrogreden).

In argument 1.1.4 wordt een ontkenning uitgesproken. In tegenstelling tot de drie voorgaande argumenten is hier het gekozen perspectief niet de ik-vorm. Het effect van deze keuze is dat er letterlijk genomen staat dat Oudkerk ontkent dat wat Van Royen heeft geschreven waar is, maar legt hij zich niet vast op de uitspraak ‘ik gebruik geen cocaïne’. De strategische keuze voor dit perspectief toont dat Oudkerk ook hier weer kiest voor een gunstig uitgangspunt om zich te verdedigen tegen de beschuldigingen. Het publiek dat overigens niet op de hoogte is van de inhoud van Van Royen’s column zal hier dus enige informatie missen. Er wordt alleen duidelijk dat Oudkerk het onwaar acht wat ze schreef. De daadwerkelijke beschuldiging van Van Royen wordt hier strategisch vermeden door Oudkerk. Het ontkennen van een zaak komt overeen met de strategie *simple denial*.

Het vijfde argument is bevestigend van aard. Er wordt ingegaan op beschuldiging 1.1 (het kijken naar pornosites op de gemeentecomputer) met de eufemistische termen ‘op de vingers getikt’. Ook hier wordt vermeden het daadwerkelijke laakbare gedrag te noemen en wordt een veel zwakkere omschrijving gekozen. Dit heeft op de lezer een minder negatief effect dan de woordkeuze van beschuldiging 1.1. Bovendien wordt toegevoegd dat Oudkerk daarna op eigen verzoek anderhalf uur heeft gesproken met de Commissie Integriteit. Ook met deze toevoeging wordt het laakbare gedrag vanuit een ander perspectief gepresenteerd: Oudkerk staat niet lang stil bij zijn fout, maar benadrukt welke stappen hij daarna zelf heeft genomen om het op te lossen. Dit heeft mogelijk een positief effect op het imago van

Oudkerk, want de eufemistische termen en de nadruk op de oplossing zorgt ervoor dat de ernst van de zaak wordt geminimaliseerd. Wederom kan hier worden verwezen naar de strategie *minimization* die wordt ingezet om hetzelfde effect te bereiken.

In (2) wordt een standpunt ingenomen over het feit dat de informatie is uitgelekt. Een veelgehoorde reactie op het schandaal was dat Oudkerk er zelf schuld aan had door de informatie met de columniste te delen. Oudkerk geeft de confrontatie over dit punt weer door te beamen dat de informatie niet had mogen uitlekken (2). Dit standpunt wordt ondersteund met meervoudige argumentatie (2.1 en 2.2). Het eerste argument (2.1) en de bijbehorende argumenten (2.1.1 en 2.1.1.1a) richten zich op de fouten die Oudkerk zelf heeft gemaakt. De woorden ‘stomkop’ en ‘naïeveling’ hebben het effect dat Oudkerk wordt neergezet als naïef persoon die nu opgescheept zit met de gevolgen van zijn eigen fouten. Ook de uitspraak dat hij hiermee zijn eigen grenzen heeft overschreden, draagt bij aan deze lezing. Deze beeldvorming dient er mogelijk toe om empathie bij de lezers op te wekken.

De tweede argumentatielijn (2.2) heeft betrekking op Heleen van Royen. Het is goed voor te stellen dat Oudkerk kwaad is op haar, omdat zij vertrouwelijke informatie over hem heeft gelekt. De gekozen formuleringen in 2.2.2a hebben daarentegen een ander effect. Door te benadrukken dat er sprake was van veel lawaai en Oudkerk zich daarom kan voorstellen dat zij de informatie verkeerd heeft opgevat, wordt ook Van Royen afgeschilderd als naïef persoon. Oudkerk maakt hier gebruik van retorische middelen om te verbloemen dat hij kwaad is. Hij geeft daarbij aan dat hij zich kan verplaatsen in zijn tegenstander, wat eigenlijk tot effect heeft dat Oudkerk nog naïefer overkomt.

Alhoewel beide argumentatielijnen erop gericht zijn het publiek te overtuigen van het goede imago van Oudkerk, is het maar de vraag of dit effect ook wordt bewerkstelligd. Door te benadrukken dat hij naïef is geweest en aan te geven dat hij Van Royen ook wel begrijpt, lijkt hij eerder zijn eigen gezag te ondermijnen. Een politicus die beaamt dat hij onhandig heeft gehandeld, zou ik als kiezer niet snel meer vertrouwen in belangrijke zaken. Ook het betoog bij het eerste standpunt vind ik niet erg sterk: vele malen draait hij om de hete brij heen of gebruikt hij eufemistische termen, maar de vraag is of dit sterker is dan de feitelijke informatie die bekend is. Ook geeft hij argumenten (1.2 en 1.3) waarbij je als lezer kunt afvragen of deze nou zo overtuigend zijn. Daarbij komt de tekst over als een bijna letterlijke weergave van wat Oudkerk heeft besproken in het interview. Enerzijds zou dit een positief effect kunnen hebben, omdat het lijkt alsof hij vol emotie spreekt en daardoor authentiek overkomt. Anderzijds werkt deze authenticiteit hem ook tegen: de emoties zijn niet strategisch gestuurd op een manier die overtuigend is.

4.8 Bevindingen

4.8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zijn zes casussen geanalyseerd aan de hand van een vooraf opgesteld analysemodel. Het uitgangspunt daarbij was om in de confrontatie- en argumentatiefase te onderzoeken welke mogelijkheden politici hadden om strategisch te manoeuvreren. Door eerst het dialectische en retorische doel van de fasen uiteen te zetten, was het mogelijk om inzicht te krijgen in de te verwachten strategische manoeuvres. Een reconstructie van de argumentatiestructuur leverde vervolgens inzichten in de standpunten en argumenten die werden voor de verdediging tegen de geuite beschuldigingen. Vervolgens kon worden geanalyseerd welke effecten de strategische manoeuvres op de lezers hadden. Veel van deze effecten vertoonden overeenkomsten met de effecten van de imagoherstellende strategieën zoals besproken in paragraaf 2.5. De bevindingen zullen hieronder worden besproken.

4.8.2 Bevindingen

In de politieke apologieën probeerden de politici strategisch te manoeuvreren tussen het dialectische doel om het verschil van mening op te lossen en het retorische doel om de discussie te winnen. Een belangrijk onderdeel van dit retorische doel was om jezelf als spreker zo goed mogelijk te presenteren, zodat de schade aan het imago werd beperkt en mogelijk werd hersteld. In de confrontatiefase kwam dit manoeuvreren tot uiting door het verschil van mening op een gunstige manier te definiëren (keuze uit presentatiemiddelen), bepaalde aspecten wel of niet te noemen (keuze uit topisch potentieel) en de boodschap te richten tot een specifiek publiek met bepaalde voorkennis (keuze uit aanpassing aan het publiek). Er werd bijvoorbeeld gemanoevreerd door het verschil van mening in eufemistische termen te definiëren (Hoes), een vage definitie te kiezen (De Vries) of door helemaal niet op een bepaalde beschuldiging in te gaan (Oudkerk). Ook kwam het voor dat de discussie in een andere richting werd gestuurd door bepaalde standpunten te benadrukken (Samsom) of doordat er nieuwe standpunten werden opgeworpen (Huizing, De Vries en Oudkerk).

In de argumentatiefase werd gemanoevreerd door te kiezen voor bepaalde argumentatiestrategieën (Oudkerk), een argument strategisch meer of minder nadruk te geven (Huizing) en bepaalde argumenten nader te onderbouwen met onderschikkende of nevenschikkende argumentatie (Huizing, Brinkman) of dit juist niet te doen (Oudkerk). Soms leek een argument specifiek te zijn gericht aan een bepaald publiek (De Vries, Huizing) of werden argumenten zo gepresenteerd dat het leek alsof de spreker zich richtte tot een bekende (Hoes).

In het algemeen viel aan de teksten op dat er in korte tijd veel informatie moest worden gegeven. Niet alleen moest er snel gereageerd worden op een beschuldiging, ook moest de informatie niet te lang zijn. Aan de presentatie van de standpunten en argumenten viel op dat vaak werd geprobeerd om met ambigue en vage woorden en formuleringen te balanceren tussen de twee doelen. De teksten balanceerden hiermee soms op het randje van het schenden van de Taalgebruiksregel en in een aantal gevallen werd deze regel ook daadwerkelijk geschonden. Ook werd er volop gebalanceerd in de manier waarop de standpunten en argumenten werden aangepast aan het publiek. Om verder gezichtsverlies te voorkomen leken veel politici ervoor te kiezen om vooral niet teveel informatie te geven. In veel gevallen leken zij ervan uit te gaan dat het publiek genoeg voorkennis bezat om de discussie te kunnen volgen.

Een specifieke bevinding is dat er veel overeenkomsten waren met de imagoherstellende strategieën van Benoit (§2.5). De effecten die de manoeuvres op het imago van de politici hadden, waren er vooral op gericht om de ernst van de zaak te verminderen (overeenkomstig met *minimization*). Deze strategie werd door 4 van de 6 politici ingezet. Een tweede opvallende strategie was dat politici erop wezen dat de beschuldigingen juist waren, maar dat de politicus in kwestie er goede bedoelingen mee had. Dit kwam in drie van de casussen voor. Het effect van deze keuze komt overeen met de strategie *good intentions*, waarbij een spreker zichzelf positief probeert te positioneren door het publiek op zijn goede bedoelingen te wijzen. Tweemaal probeerden politici een beschuldiging volledig te ontkennen (overeenkomstig met de *simple denial*-strategie) en eveneens tweemaal werd geprobeerd de schuld te verminderen door een corrigerende handeling te ondernemen (*corrective action*). Zowel Hoes als De Vries gebruikten de strategie *attack accuser*, waarbij de media de schuldige is. Oudkerk en Hoes probeerden bovendien als enige twee het laakbare gedrag in een andere context te plaatsen, zodat het gedrag een heel andere lading krijgt (overeenkomstig *transcendence*). En in maar één geval werd er echt spijt betuigd (*mortification*), namelijk door Hero Brinkman. Hij spreekt als enige uit dat hij spijt heeft van zijn gedrag. De casus van Brinkman springt er sowieso tussenuit, omdat hij daadwerkelijk door het stof lijkt te gaan en niemand anders dan zichzelf de schuld geeft. Ook de casus Samsom verschilt op een aantal punten van de andere vijf casussen: Samsom probeert zijn imagoschade vooral te herstellen door te wijzen op zijn eigen goede eigenschappen als vader en politicus (*bolstering*) en door te bepleiten dat de scheiding een onverwachte wending in zijn leven is waar ook hij geen invloed op heeft gehad (*defeasibility*). De casus Oudkerk is het minst overtuigend van de zes casussen.

5 Conclusie

In deze scriptie heb ik geprobeerd een antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag ‘Op welke manier manoeuvreren Nederlandse politici strategisch in hun politieke apologie nadat zij in de media zijn beschuldigd van laakbaar gedrag op privéterrein?’ Op basis van een theoretische beschrijving en een casuonderzoek zijn de mogelijkheden en beperkingen voor strategisch manoeuvreren in de politieke apologie uiteengezet. Allereerst is daarvoor een beschrijving gegeven van de politieke apologie als specifiek actietype. In deze scriptie is een verdedigingsrede van een politicus opgevat als een politieke apologie. Aan de hand van de algemene definitie van de apologie is voorgesteld om het schema met voorbeelden van actietypen van Van Eemeren (figuur 3) uit te breiden met het actietype de politieke apologie. Gesteld is dat de politieke apologie zich anders gedraagt dan de ‘apology’ zoals Van Eemeren die heeft beschreven, dus is vastgesteld dat de politieke apologie een eigen plek toebedeeld moet krijgen. De uitbreiding van het schema betreft een toevoeging van het actietype de politieke apologie binnen het domein van de politieke communicatie en een uitbreiding van het genre ‘deliberation’ met de genres ‘adjudication’ en ‘promotion’. Alhoewel het actietype ook overeenkomsten vertoont met zowel het genre ‘adjudication’ als het genre ‘promotion’ is geconcludeerd dat wat betreft informele regels, de gedragsregels voor de politicus en de vorm een politieke apologie de meeste overeenkomsten met communicatie binnen het politieke domeinen vertoont (zie figuur 5).

Vervolgens is aangetoond dat de toepassing van de pragma-dialectische argumentatietheorie op de politieke apologie het mogelijk heeft gemaakt om de tekst van de verdedigingsrede te kunnen analyseren als een discussie. Door de politieke apologie vervolgens te plaatsen binnen het kader van de uitgebreide pragma-dialectische argumentatietheorie is aangetoond dat de tekst van de verdedigingsrede gezien kan worden als een discussie waarin een politicus niet alleen een redelijke bijdrage wil doen, maar ook een effectieve. Door vervolgens te omschrijven welke plek de politieke apologie als apart actietype in zou nemen binnen de pragma-dialectiek, kon beoordeeld worden of de bijdragen in de discussie toelaatbaar waren. Met de inzichten uit de image repair theory is vervolgens geanalyseerd dat de argumenten in de discussie bijdroegen aan het herstellen van het beschadigde imago van de politicus.

In deze scriptie heb ik laten zien dat de politieke apologie een duidelijk voorbeeld is van een teksttype waarin het dialectische en retorische doel met elkaar verzoend worden. Het dialectische doel van de politieke apologie is erop gericht de twijfel aangaande de beschuldigingen weg te nemen. Het retorische doel van de politieke apologie is erop gericht om met retorische middelen de discussie een gunstige richting op te sturen die de kans op winst voor de politicus vergroot. Daar komt bij dat de politieke apologie nog een doel dient.

De beschuldigingen hebben er namelijk voor gezorgd dat het imago van de politicus schade op heeft gelopen. Het imago is voor een politicus erg belangrijk, omdat een goede reputatie bijdraagt aan de mate waarin het publiek de persoon geloofwaardig vindt. Reputatie speelt een belangrijke rol bij het overtuigingsproces. Een negatief imago kan deze geloofwaardigheid ondermijnen en eventueel ook leiden tot minder electoraal succes. De politieke apologie dient dus ook om deze schade te beperken of zelfs volledig te herstellen. Een politicus zal zich dus niet alleen op een redelijke en effectieve manier willen verdedigen tegen de geuite beschuldigingen, maar zal het publiek ook willen overtuigen van zijn goede kwaliteiten.

Wat opviel is dat de beschuldigingen nooit werden verdedigd met argumenten die betrekking hadden op de politieke carrière van de sprekers. Niet één keer werd gewezen op successen van de partij of persoonlijke verworvenheden van de politicus. Laat staan dat iemand zou noemen dat hij een goed politicus was. Een beschuldiging werd eigenlijk altijd verdedigd met een argument waarin werd verwezen naar persoonlijke (karakter)eigenschappen of nadere informatie over het privéleven van de politicus. Dat er in alle casussen werd verwezen naar persoonlijke (karakter)eigenschappen van politici of meer privé-informatie werd gegeven en niet werd gewezen op de politieke verdiensten is waarschijnlijk verbonden aan het feit dat de onderzochte schandalen allemaal het karakter hadden van privéaangelegenheden die een publiek schandaal werden. Ook de tegenaanval die door veel politici werd ingezet richting de media (namelijk dat de media zich teveel bemoeide met het privéleven en privé zaken daardoor publieke zaken werd) lijkt daarmee verbonden te zijn: politici verwijzen wel zelf naar hun privéleven, maar de media mag dat niet.

Bovendien kan geconcludeerd worden dat in de meeste gevallen werd geprobeerd om een goed beeld van de politicus in kwestie neer te zetten, zodat het publiek overtuigd zou raken van het positieve imago van de politicus. In de casus Brinkman en Oudkerk was dit niet het geval. Beiden probeerden een eerlijk en authentiek beeld te presenteren dat niet vanzelfsprekend leidde tot een goed imago.

Op basis van deze bevindingen kan de volgende globale beschrijving worden gegeven van de manier waarop politici strategisch kunnen manoeuvreren in de politieke apologie: in het actietype de politieke apologie wordt gebalanceerd tussen zowel het dialectische doel om de twijfel over de beschuldigingen weg te nemen als het retorische doel om het geschil in eigen voordeel op te lossen. Daar komt bij dat de tekst ten doel heeft om de opgelopen imagoschade te herstellen. De casussen tonen dat dit laatste doel van groot belang is voor de politicus. Er wordt strategisch gemanoeuvreed in de confrontatiefase door het verschil van mening in eufemistische termen te definiëren, een vage definitie te kiezen of door helemaal

niet op een bepaalde beschuldiging in te gaan. Ook kwam het voor dat de discussie in een andere richting werd gestuurd door bepaalde standpunten te benadrukken of doordat er nieuwe standpunten werden opgeworpen. Om verder gezichtsverlies te voorkomen leken veel politici ervoor te kiezen om vooral niet teveel informatie te geven. In veel gevallen leken zij ervan uit te gaan dat het publiek genoeg voorkennis bezat om de discussie te kunnen volgen. Er werd dus vooral strategisch gemanoeuvreerd met presentatiemiddelen in de confrontatiefase.

In de argumentatiefase werd strategisch gemanoeuvreerd door te kiezen voor bepaalde argumentatiestrategieën, een argument strategisch meer of minder nadruk te geven en bepaalde argumenten nader te onderbouwen met onderschikkende of nevenschikkende argumentatie of dit juist niet te doen. Aan de presentatie van de argumenten viel op dat vaak werd geprobeerd om met ambigue en vage woorden en formuleringen te balanceren tussen de twee doelen.

De grenzen van de politieke apologie kunnen vastgesteld worden aan de hand van ontspoorde strategische manoeuvres: de balans kan overhellen naar de kant van de redelijkheid, wanneer de argumentatie onbedoeld voorbij ging aan de effectiviteit. Dubbelzinnige formuleringen misten een aantal keer het retorische doel: de bedoeling van de argumenten was onduidelijk en hierdoor niet effectief. Daarmee wordt een retorische blunder begaan.

De balans kan overhellen naar de andere kant, de kant van de effectiviteit, wanneer de argumentatie geen aanvaardbare verdediging is bij het standpunt. Daarmee wordt de Standpuntregel geschonden. Ook het verkeerd inzetten van de eigen autoriteit ter verdediging van een standpunt kan de strategische manoeuvre uit balans halen. Daarmee wordt de Geldigheidsregel geschonden. Soms balanceerden de manoeuvres op het randje van het schenden van de Taalgebruiksregel, omdat de presentatie van de argumentatie te vaag en ambigu was.

De effecten van deze strategische manoeuvres op de opgelopen imagoschade waren er vooral op gericht de ernst van de zaak te verminderen door het gedrag minder ernstig voor te stellen, door het gedrag in een andere context te plaatsen of door te compenseren voor het laakbare gedrag door te wijzen op positieve (karakter)eigenschappen of door te compenseren met een corrigerende actie.

Een aantal maal probeerden politici de verantwoordelijkheid voor het laakbare gedrag te verminderen of te ontduiken door de beschuldiging te ontkennen, de schuld te verschuiven naar een ander, door erop te wijzen dat de politicus geen invloed op het laakbare gedrag had of door te wijzen op de goede intenties die de politicus naar eigen zeggen had. Eén enkele maal werd er spijt betuigd en gevraagd om vergiffenis.

Om nader inzicht te krijgen in het strategisch manoeuvreren in de politieke apologie is het aan te raden om het corpus uit te breiden. In deze scriptie zijn zes casussen onderzocht, maar om meer in het algemeen iets te kunnen zeggen over het strategisch manoeuvreren in de politieke apologie zouden alle 16 casussen onderzocht moeten worden. Idealiter zou er onderzoek gedaan moeten worden naar strategisch manoeuvreren in alle schandalen uit de jaarlijkse Politieke Integriteitsindex van Vrij Nederland. Door een database van die schandalen aan te leggen en te onderzoeken wordt het mogelijk om algemene conclusies te trekken over de manier van strategisch manoeuvreren door politici. Daarop aansluitend zou het nuttig zijn om aanvullend een kwantitatieve onderzoeksmethode toe te passen op dit onderzoek. In deze scriptie is beschrijvend en exploratief onderzoek uitgevoerd, zodat daarmee de argumentatieve functie van de politieke apologie in kaart kon worden gebracht. Kwantitatief onderzoek zou antwoorden kunnen geven op een vraag als: wat is de meest gebruikte manier om strategisch te manoeuvreren?

Een beperking van het onderzoek in deze scriptie is bovendien dat de analyses gemaakt zijn op basis van subjectieve aannames. Een suggestie voor vervolgonderzoek zou zijn om te onderzoeken of de verdedigingsredes effectief zijn geweest. Op basis van empirisch onderzoek zou dan bepaald kunnen worden wat de meest effectieve manier is om imagoschade te herstellen. Het zou interessant zijn om empirische inzichten toe te voegen, zodat er een adviserende functie aan het onderzoek zou zitten. Daarop aansluitend zou empirisch onderzoek gedaan kunnen worden naar de verschillende vormen van politieke apologieën. In deze scriptie zijn vier persverklaringen en twee krantenberichten geanalyseerd, maar mogelijk hebben deze twee tekstsoorten verschillende effecten. Het zou nuttig zijn om te onderzoeken wat deze verschillen zijn en wat vervolgens de meest effectieve manier is om een verdedigingsrede te presenteren. Hetzelfde geldt voor het verschil tussen geschreven en gesproken apologieën: een mooie onderzoeksvraag zou kunnen zijn om de verschillende effecten tussen de gesproken en geschreven vorm te onderzoeken.

Bovendien zou het interessant zijn om te onderzoeken op welke manier er strategisch gemanoeuvreerd wordt door politici in andere situaties. In deze scriptie is alleen gekeken naar politieke apologieën van politici die in opspraak kwamen nadat een privéaangelegenheid een publiek schandaal werd, maar het zou interessant zijn om te onderzoeken of politici andere strategieën inzetten wanneer er geen sprake is van een privéaangelegenheid verworpen tot een publiek schandaal. Wellicht is hier sprake van een ander actietype met eigen eigenschappen, immers zoals Van Eemeren (2010: 144) aangaf liggen de actietypen niet vast. Mogelijk is er dan een onderscheid te maken tussen het actietype de politieke apologie en het actietype de privé-politieke apologie.

Literatuur

Primaire bronnen

- Burema, M. [Alias Pritt Stift]. (2009, 24 september). 'Hero Brinkman (PVV) beukt barman Nieuwspoort'. *Geenstijl.nl*. Geraadpleegd via: http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2009/09/hero_drinkman_pvv_beukt_barman.html. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.
- Gruijthuijsen, E. van. (2004, 17 januari). 'Ik ben nooit chantabel geweest, zegt Oudkerk'. *Het Parool*, p 1.
- 'Jack de Vries erkent relatie op werkvloer'. (2010, 11 mei). *NOS.nl*. Geraadpleegd via: <http://nos.nl/artikel/156580-jack-de-vries-erkent-relatie-op-werkvloer.html>. Laatst geraadpleegd op 20-6-2016.
- Koster, M. (2013, 19 augustus). 'Samsom heeft "geen spijt" van gezinsimago. PvdA-leider gaat scheiden: "Geen ander in spel"'. *Thepostonline.nl*. Geraadpleegd via: <http://politiek.thepostonline.nl/2013/08/19/Samsom-geen-spijt-van-gezinsimago/>.
- Stokmans, D. (2013, 19 augustus). 'Diederik Samsom en zijn vrouw gaan scheiden'. *NRC Handelsblad*, p 2.
- 'Verklaring Albert Verlinde en Onno Hoes'. (2013, 3 december). *Rtlboulevard.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.rtlnieuws.nl/boulevard/entertainment/verklaring-albert-verlinde-en-onno-hoes>. Laatst geraadpleegd op 20-6-2016.
- 'Verklaring burgemeester Onno Hoes'. (2014, 10 december). *Gemeentemaastricht.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.gemeentemaastricht.nl/over-maastricht/publicaties/nieuws/nieuws/artikel/verklaring-burgemeester-onno-hoes/>. Laatst geraadpleegd op 20-6-2016.
- 'Verklaring staatssecretaris De Vries'. (2010, 14 mei). *Defensie.nl*. Geraadpleegd via: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2010/05/14/verklaring-staatssecretaris-de-vries>. Laatst geraadpleegd op 20-6-2016.

VVD. (2013, 6 december). 'Verklaring Matthijs Huizing'. *VVD.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.vvd.nl/nieuws/262/verklaring-matthijs-huizing>. Laatst geraadpleegd op 20-6-2016.

Secundaire bronnen

Andone, C. (2012). 'Strategische reacties op beschuldigingen van inconsistentie in een politiek interview.' *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 34 (2): 156-167.

Aristoteles. (2004). *Retorica* (Vertaald door M. Huys). Groningen: Historische Uitgeverij.

Braet, A. (2003). "'Ik ben niet fout geweest, ik heb fouten gemaakt.'" Een retorische kritiek van de apologie van Willem Aantjes.' *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 25 (1), 14-33.

Braet, A. (2007). *Retorische kritiek: Overtuigingskracht van Cicero tot Balkenende*. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Benoit, W.L. (1997). 'Hugh Grant's Image Restoration Discourse: An Actor Apologizes.' *Communication Quarterly* 45(3), 251-267.

Benoit, W.L. (2014). *Accounts, Excuses, and Apologies: Image Repair Theory and Research*. [E-book], Albany: State University of New York Press. Verkregen via <http://web.a.ebscohost.com/ehost/search/basic?sid=fd8ea26b-f23a-45a0-8a8c-d8542c2b144e%40sessionmgr4003&vid=1&hid=4112>.

Downey, S.D. (1993). 'The Evolution of the Rhetorical Genre of Apologia.' *Western Journal of Communication* 57, 42-64.

Eemeren, F.H. van & R. Grootendorst (2000). *Kritische discussie*. Amsterdam: Boom, 138-161.

Eemeren, F.H. van & R. Grootendorst (2004). *A Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 57-58 en 123-157.

Eemeren, F.H. van & P. Houtlosser (1998). 'William the Silent's argumentative discourse.' In F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair & C.A. Willards (Eds.), *Proceedings*

of the Fourth Conference of the International Society for the Study of Argumentation (pp. 168-171). Amsterdam : Sic Sat.

- Eemeren, F.H. van & P. Houtlosser (2002a). 'Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse: Maintaining a Delicate Balance.' In F.H. van Eemeren & P. Houtlosser (Eds.), *Dialectic and Rhetoric: The Warp and Woof of Argumentation Analysis*. (pp 131-159). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Eemeren, F.H. van & P. Houtlosser (2002b). 'Strategisch manoeuvreren in argumentatieve teksten.' In: F.H. van Eemeren (eEd.), *Tussenstand. 25 jaar Tijdschrift voor Taalbeheersing*. (pp 53-66). Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Eemeren, F.H. van & P. Houtlosser (2003). 'De retoriek van Willem van Oranjes Apologie in dialectisch perspectief.' *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 25 (1), 57-74.
- Eemeren, F.H. van & P. Houtlosser (2006). 'Strategisch manoeuvreren, het model van een kritische discussie en conventionele actietypen.' *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 28 (1), 1-14.
- Eemeren, F.H. van, P. Houtlosser & A.F. Snoeck Henkemans (2005). *Argumentatieve indicatoren in het Nederlands: Een pragma-dialectische studie*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Eemeren, F.H. van & A.F. Snoeck Henkemans (2006). *Argumentatie: Inleiding in het analyseren, beoordelen en houden van betogen*. (Derde druk). Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Eemeren, F.H. van & A.F. Snoeck Henkemans (2011). *Argumentatie: Inleiding in het identificeren van meningsverschillen en het analyseren, beoordelen en houden van betogen*. (Vierde druk). Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Eemeren, F.H. van (2010). *Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse: Extending the Pragma-Dialectical Theory of Argumentation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Eemeren, F.H. van. (2013). 'Bien étonnés... Hoe de dialectische en de retorische benadering van argumentatie samenkwamen.' In R. Boogaart & H. Jansen (red.). *Studies in Taalbeheersing 4* (pp. 1-21). Assen: Van Gorcum.
- Haaften, T. van. (2012) 'Norm en taal in politiek Den Haag'. In M.C. Foblets e.a. (red.) *Liber Amicorum René Foqué*. (pp 631-645). Gent.
- Gorp, B. van (2005). 'Where is the Frame?: Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue'. *European Journal of Communication* 20 (4), 484-507.
- Vermaak, H. (2004, 20 januari). 'Oudkerk treedt af'. *De Telegraaf*, p. 1.
- Wagemans, J.H.M. (2009). *Redelijkheid en overredingskracht van argumentatie* (Dissertatie, Universiteit van Amsterdam). Enschede: Ipskamp Drukkers.
- Ware, B.L. & W.A. Linkugel (1973). 'They Spoke in Defense of Themselves: On the Generic Criticism of Apologia.' *Quarterly Journal of Speech* 59 (3), 273-283.

Webbibliografie

- Beusekamp, W. (2004, 19 januari). 'Oudkerk kwam op tippelzone Theemsweg'. *Volkskrant.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.volkskrant.nl/binnenland/oudkerk-kwam-op-tippelzone-theemsweg~a703387/>. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.
- Berends, L. (2004, 10 januari). 'Wat heeft Rob Oudkerk toch met rood licht?'. *Parool.nl*. Geraadpleegd via: https://www.nexis.com/results/enhdocview.do?docLinkInd=true&ersKey=23_T24242960137&format=GNBFI&startDocNo=501&resultsUrlKey=0_T24242960156&backKey=20_T24242960157&csi=259062&docNo=509. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.
- 'Boete voor bezopen VVD-Kamerlid Huizing uit Oegstgeest'. (2013, 11 december). *Omroepwest.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.omroepwest.nl/nieuws/2405550/Boete-voor-bezopen-VVD-Kamerlid-Huizing-uit-Oegstgeest>. Laatst geraadpleegd op 4-5-2016.
- Brinkman, H. [HeroBrinkman]. (2011, 31 maart). Ik moest niet liegen van Geert. Er is een verschil tussen soms teveel drinken en het zijn van een notoire alcoholist [Tweet].

Geraadpleegd via: <https://twitter.com/HeroBrinkman/status/53393164559589376>.

Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.

Burema, M. [Alias Pritt Stift]. (2009, 24 september). 'Hero Brinkman (PVV) beukt barman Nieuwspoor'. *Geenstijl.nl*. Bericht geplaatst op: http://www.geenstijl.nl/mt/archieven/2009/09/hero_drinkman_pvv_beukt_barman.html. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.

'Excuses PVV-Kamerlid voor intimidatie barman'. (2009, 24 september). *Nu.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.nu.nl/algemeen/2088264/excuses-pvv-kamerlid-intimidatie-barman.html>. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.

Graaf, P.de. (2015, 18 mei). 'Onno Hoes alsnog naar rechter om "lokhomo" PowNed'. *Volkskrant.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.volkskrant.nl/binnenland/onno-hoes-alsnog-naar-rechter-om-lokhomo-powned~a4030859/>. Laatst geraadpleegd op 10-5-2016.

Graaf, P. de. en A. Stoffelen (2014, 13 december). 'Raad Maastricht zegde vertrouwen in Hoes op'. *Volkskrant.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.volkskrant.nl/politiek/raad-maastricht-zegde-vertrouwen-in-hoes-op~a3810197/>. Laatst geraadpleegd op 8-7-2016.

Haakman, D. (2011, 31 maart). 'Hero Brinkman: alcoholprobleem was excuus van Wilders'. *Nrc.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.nrc.nl/nieuws/2011/03/31/hero-brinkman-alcoholprobleem-was-opgelegd-excuus-wilders>. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.

'Jack de Vries door echtgenote op straat gezet'. (2010, 10 mei). *Rtlboulevard.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.rtlnieuws.nl/boulevard/entertainment/jack-de-vries-door-echtgenote-op-straat-gezet>. Laatst geraadpleegd op 10-5-2016.

'Jack de Vries vader van een dochter.' (2015, 10 maart). *Rtlboulevard.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.rtlnieuws.nl/boulevard/entertainment/jack-de-vries-door-echtgenote-op-straat-gezet>. Laatst geraadpleegd op 10-7-2016.

'Jack de Vries woont tijdelijk in kazerne'. *Volkskrant.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.volkskrant.nl/binnenland/jack-de-vries-woont-tijdelijk-in-kazerne~a997601/>. Laatst geraadpleegd op 10-5-2016.

- Jong, S. de. (2013, 24 augustus). 'Een "ps" bij het verhaal van huisman Samsom'. *Nrc.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.nrc.nl/handelsblad/2013/08/24/een-ps-bij-het-verhaal-van-huisman-samsom-1283185>. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.
- Koning, B. de. (2015, 11 maart). 'De politieke integriteitsindex 2014.' *Vn.nl*. Geraadpleegd via: <https://www.vn.nl/politieke-integriteitsindex-2014/>. Laatst geraadpleegd op 15-6-2016.
- Koning, B. de. (2016, 27 januari). 'De politieke integriteitsindex 2015.' *Vn.nl*. Geraadpleegd via Blendle van: <https://www.vn.nl/de-politieke-integriteitsindex-2015/>. Laatst geraadpleegd op 15-6-2016.
- Laemers, J. (2013, 6 december). 'Matthijs Huizing (VVD) treedt per direct terug uit Tweede Kamer'. *Sargasso.nl*. Geraadpleegd via: <http://sargasso.nl/wvdd/matthijs-huizing-vvd-treed-per-direct-terug-uit-tweede-kamer/>. Laatst geraadpleegd op 3-5-2016.
- Lubben, S. van der. (2010, 22 mei). 'Journalistiek heeft zelf wat vragen te beantwoorden'. *Trouw.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1592206/2010/05/22/Journalistiek-heeft-zelf-wat-vragen-te-beantwoorden.dhtml>. Laatst geraadpleegd op 10-5-2016.
- Meijer, R. (2011, 1 april). 'Drankprobleem? Ik? Dat was een truc, zegt PVV'er Hero Brinkman'. *Volkscrant.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.volkscrant.nl/politiek/drankprobleem-ik-dat-was-een-truc-zegt-pvv-er-hero-brinkman~a1868076/>. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.
- Nieuwsposter. [Alias Nieuwsposter]. (2009, 24 september). 'PVV: Verklaring Hero Brinkman incident Nieuwspoot'. *Sargasso.nl*. Geraadpleegd via: <http://sargasso.nl/pvv-verklaring-hero-brinkman-incident-ni/>. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.
- 'Opgestapt VVD-Kamerlid verzweg aanhouding'. (2013, 9 december). *Omroepwest.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.omroepwest.nl/nieuws/2402783/Opgestapt-VVD-Kamerlid-verzweg-aanhouding>. Laatst geraadpleegd op 4-5-2016.
- 'Opvolger voor met drank gesnapt Kamerlid Matthijs Huizing uit Oegstgeest'. (2014, 7 januari). *Omroepwest.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.omroepwest.nl/nieuws>

/2427025/Opvolger-voor-met-drank-gesnapt-Kamerlid-Matthijs-Huizing-uit-Oegstgeest.
Laatst geraadpleegd op 4-5-2016.

Paternotte, B. (2013, 7 december). 'VVD-Kamerlid Huizing stapt op vanwege drank achter het stuur'. *Thepostonline.nl*. Geraadpleegd via: <http://politiek.tpo.nl/2013/12/07/vvd-kamerlid-stapt-op-vanwege-drank-achter-het-stuur/>. Laatst geraadpleegd op 3-5-2016.

'Politici Maastricht niet blij met zoenende Onno Hoes'. (2013, 4 december). *Volkskrant.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.volkskrant.nl/binnenland/politici-maastricht-niet-blij-met-zoenende-onno-hoes~a3556320/>. Laatst geraadpleegd op 10-5-2016.

Roosendaal, M. en H. Vermaak. (2004, 16 januari). 'Tom Egbers mysterieuze getuige bij Oudkerk-rel'. *De Telegraaf*, p. 1.

Stokmans, D. (2013, 19 augustus). 'PvdA-leider Samsom, die gezin bij campagne betrok, gaat scheiden'. *Nrc.nl*. Geraadpleegd via: <http://www.nrc.nl/nieuws/2013/08/19/pvda-leider-samsom-die-huwelijk-bij-campagne-betrok-gaat-scheiden>. Laatst geraadpleegd op 16-6-2016.

'Weer VVD'er uit de Kamer'. (2013, 7 december). *De Telegraaf*, p. 1.

Weijts, C. (2010, 17 mei). 'Dat krijg je dus als je zelf over je kids gaat twitteren'. *Nrc.nl*. Geraadpleegd via: <http://vorige.nrc.nl//opinie/article2545193.ece>. Laatst geraadpleegd op 10-5-2016.

Bijlage 1 Regels van de kritische discussie

De tien discussieregels (Van Eemeren en Snoeck Henkemans 2006: 192)

1. De Vrijheidsregel
De discussianten mogen elkaar niet beletten standpunten, argumenten of twijfel naar voren te brengen.
2. De Verdedigingsplichtregel
Een discussiant die een standpunt naar voren brengt, mag niet weigeren dit standpunt desgevraagd te verdedigen.
3. De Standpuntregel
Een aanval op een standpunt mag geen betrekking hebben op een standpunt dat niet werkelijk door de andere partij naar voren is gebracht.
4. De Relevantieregel
Een standpunt mag niet worden verdedigd door non-argumentatie naar voren te brengen of argumentatie die geen betrekking heeft op het standpunt.
5. De Verzwegen-argumentregel
Iemand mag de tegenpartij niet ten onrechte verzwegen argumenten toeschrijven of zich aan de verantwoordelijkheid voor één van zijn eigen verzwegen argumenten onttrekken.
6. De Uitgangspuntregel
Iemand mag niet ten onrechte iets als gemeenschappelijk uitgangspunt presenteren of ten onrechte ontkennen dat iets een gemeenschappelijk uitgangspunt is.
7. De Geldigheidsregel
De redeneringen die in argumentatie als formeel geldig worden voorgesteld mogen geen logische fouten bevatten.
8. De Argumentatieschemaregel
Een niet door een formeel geldige redenering bewezen standpunt mag niet als afdoende verdedigd worden beschouwd als de verdediging niet plaatsvindt door middel van een geschikt argumentatieschema dat correct is toegepast.

9. De Afsluitingsregel

Een niet-afdoende verdediging van een standpunt mag niet leiden tot het handhaven van dit standpunt door de protagonist en een afdoende verdediging van een standpunt mag niet leiden tot het handhaven van twijfel aan het standpunt door de antagonist.

10. De Taalgebruiksregel

De discussianten mogen geen formuleringen gebruiken die onvoldoende duidelijk of verwarrend dubbelzinnig zijn en ze mogen de formuleringen van de tegenpartij niet opzettelijk verkeerd interpreteren.

Bijlage 2 Verantwoording Politieke Integriteitsindex

(Naar Koning, B. de. 'Politieke Integriteitsindex 2014.' *Vrij Nederland*. Geraadpleegd via: <https://www.vn.nl/politieke-integriteitsindex-2014/>. Laatst geraadpleegd op 20-6-2016.

De Politieke Integriteits-index (PI-Index) wordt sinds 2013 samengesteld door Bart de Koning (in samenwerking met Vrij Nederland), Leo Huberts, hoogleraar bestuurskunde aan de VU en Muel Kaptein, hoogleraar integriteit aan de Erasmus Universiteit. We streven ernaar om systematisch alle gevallen waarin de persoonlijke integriteit van Nederlandse politici en bestuurders in het geding is in kaart te brengen. Dat maakt het mogelijk om meer gefundeerde uitspraken te doen over bijvoorbeeld het soort schendingen, verdeling over partijen en trends.

De criteria voor opname in de index:\n Het gaat om gekozen (of benoemde) Nederlandse politici die een functie hebben (of daarvoor kandidaat waren) bij gemeente, provincie, rijk of een Europese of internationale instelling. Functies bij semi-overheden of andere publieke organisaties vallen erbuiten.

– De affaire heeft na 1 januari 1980 plaatsgevonden. Omdat affaires binnen gemeentes vaak alleen in lokale media worden genoemd, is om praktische redenen tot 2003 teruggezocht. Alleen oudere lokale schandalen die de landelijke media hebben gehaald, zijn vermeld.

– De lijst vermeldt uitsluitend politici die regels of normen hebben overtreden in hun eigen voordeel en/of van wie de persoonlijke integriteit in twijfel is getrokken. Andere politieke affaires, zoals budget-overschrijdingen of verbroken verkiezingsbeloften, vallen erbuiten.

– Het gaat om een publieke affaire die de pers heeft gehaald.

– De betrokken politicus moet wegens de affaire zijn afgetreden en/of gesanctioneerd (formeel of informeel, bijvoorbeeld blijkend uit excuses, erkenning van schuld, terugbetaling). Ook als een politicus de affaire heeft 'overleefd', kan de zaak in de lijst worden genoemd, maar alleen als de feiten vaststaan of uit geloofwaardige bron komen, ze voldoende ernstig zijn en in de publiciteit tot serieuze vraagtekens over iemands integriteit hebben geleid. Dit betekent dus niet dat als iemand op de lijst staat er dus ook altijd sprake is van een integriteitsschending, noch dat er een formele gedragsregel is overschreden.

– Onder integriteitsschendingen wordt hier verstaan: corruptie; fraude of diefstal; dubieuze giften; onverenigbare functies; misbruik van bevoegdheden; misbruik van informatie;

ongewenste omgangsvormen en bejegening; wanprestatie en verspilling; wangedrag in de vrije tijd. Deze indeling is ontleend aan de oratie van Leo Huberts.

Deze lijst is tot stand gekomen door het zorgvuldig inventariseren van openbare bronnen. Er is onder andere gebruikgemaakt van de jaarlijkse wethoudersoverzichten die Henk Bouwmans opstelt, aanvankelijk voor 'Binnenlands Bestuur', later voor 'VNG Magazine', en van 'De vriendenrepubliek' van Joep Dohmen.

Bijlage 3 Schandalenlijst corpus

VVD

1. Carel van Gelder (wethouder Wijk bij Duurstede): verdacht van hebben van een wietplantage. Geraadpleegd via: <http://www.wijkbijduurstede.nl/zoeken/resultaten/van%20gelder/>.
2. Matthijs Huizing (Kamerlid): voor de tweede keer betrapt met drank op achter het stuur .
3. Onno Hoes (burgemeester Maastricht): verdacht van promiscuïteit en affaire. Henk de Greef (wethouder Wassenaar): seksuele opmerkingen gemaakt tegen raadslid op een uit de hand gelopen borrel. Geraadpleegd via: http://www.wassenaar.nl/inwoners-wassenaar/tijdslijn-met-relevante-documenten_41778/.

CDA

4. Jack de Vries (staatssecretaris van defensie): had buitenechtelijke relatie met een ondergeschikte.

PvdA

5. Jamal Nouhi (gemeenteraadslid Breda): foute uitspraken op internetforum. Geraadpleegd via: <http://www.bredavandaag.nl/nieuws/politiek/2014-07-10/verklaring-pvda-raadslid-jamal-nouhi-overuitlatingen-homos>.
6. Jaap Kuin (wethouder en locoburgemeester Assen): betrapt op diefstal van twee boortjes. Geraadpleegd via: <https://www.nieuwsinassen.nl/wethouder-jaap-kuin-geeft-toelichting-op-boortjes-incident/>.
7. Theo Maas (bestuurslid PvdA Breda): in dronken bui kerstpakket van buurthuis gestolen. Geraadpleegd via: <http://www.ad.nl/binnenland/pvda-er-treedt-terug-na-diefstal-kerstpakket~ade60620/>.
8. Ernest Owusu Sekyere (deelraadslid Amsterdam-Zuidoost): veroorzaakte een ongeluk met veel alcohol op en eerder betrapt op illegale drankverkoop. Geraadpleegd via: <https://amsterdam.pvda.nl/2008/12/18/ernest-owusu-sekyere-verlaat-pvda-fractie/>.
9. Ama Carr (deelraadslid Amsterdam-Zuidoost): aanhouding bij een verkeerscontrole; ze reed rond zonder rijbewijs en verzekering en gaf een valse identiteit op. Geraadpleegd via: <https://zuidoost.notubiz.nl/vergadering195440/Stadsdeelraad2013-04-2006>.
10. Rob Oudkerk (wethouder van Amsterdam): tegen columniste opgeschept over cocaïnegebruik en prostitutiebezoek.
11. Diederik Samsom (minister): maakt scheiding zelf bekend in de media.

D66

12. Vincent van den Bosch (wethouder van Steenbergen): ruzie met een lokale vlogger verscheen op internet. Geraadpleegd via: <https://raad.gemeente-steenbergen.nl/Vergaderingen/Oordeelvormende-vergadering/2015/11-november/19:30>

PVV

13. Hero Brinkman (Kamerlid): bedreiging barman in Nieuwspoot.

GroenLinks

14. John de Laet (bestuurslid afdeling Amsterdam-West): twitterde na de dood van Nelson Mandela over de 'dood van de hoofdpiet'. Geraadpleegd via: <http://amsterdam.old.groenlinks.nl/node/105193>.

ChristenUnie

15. Stoffer Jan Haan (wethouder Bedum): de arbeidsinspectie trof in 2009 voor de derde keer illegalen aan op zijn boerderij. Geraadpleegd via: <https://besluitvorming.bedum.nl/Vergaderingen/Gemeenteraad/2009/02-november/20:00>.

SGP

16. Frans Tollenaar (wethouder Borsele), zeer korte reactie: dronken tegen een paaltje gereden. Geraadpleegd van: Algemeen Dagblad 19 okt 2006 – Wethouder van Borsele weg na dronkenmansrit.

Bijlage 4 Persverklaring Onno Hoes bij zijn aftreden

Bron: <http://www.gemeentemaastricht.nl/over-maastricht/publicaties/nieuws/nieuws/artikel/verklaring-burgemeester-onno-hoes/>.

10 december 2014

Verklaring burgemeester Onno Hoes

Burgemeester Hoes blijft aan tot zijn opvolger geïnstalleerd is

Zojuist heb ik aan de Gemeenteraad van Maastricht en het College van Burgemeester en Wethouders bekendgemaakt dat ik mijn functie als burgemeester ter beschikking stel met ingang van de dag waarop een bij Koninklijk Besluit benoemde nieuwe burgemeester in functie zal treden. De stad worstelt enorm met de gevolgen van een zeer omstreden perspublicatie, en die worsteling kan ik de stad, zijn bestuur en mijzelf niet langer aandoen. Dit besluit kan rekenen op instemming van de gouverneur.

Vorige week is een deel van mijn privé leven tot mijn grote ontsteltenis moedwillig en schaamteloos publiek geworden. Ik bereid dan ook met mijn raadsman zorgvuldige juridische stappen voor tegen degenen die hiervoor verantwoordelijk zijn.

Ik zal er voor strijden dat een openbaar bestuurder niet vogelvrij wordt verklaard en er een zeker privé domein blijft zodat hij of zij in balans zijn of haar functie kan vervullen. Het privédomein moet voor een openbaar bestuurder worden beschermd en ik zal daarom de rechter vragen in dit conflict tussen 'privé' en 'publiek' een uitspraak te doen.

Bij mijn aantreden is gekozen voor een bepaald profiel van de nieuwe burgemeester. De rapportage die daarover onlangs met mij is besproken getuigt van een goede invulling van die taakopdracht.

Uiteraard zal ik mij in de komende maanden blijven inzetten voor een stad die de deuren en ramen naar haar directe omgeving en Europa wagenwijd openzet. De open houding voor de wereld om haar heen zal Maastricht helpen om haar transitie tot internationale, dynamische kennis- economische- en woonstad ruimte te geven. De verjonging en internationalisering die de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden en het herwonnen vertrouwen van de omgeving en de Euregio in de leidende positie van Maastricht moeten onverminderd doorgang vinden.

Daar zal ik met de Raad en het College hard aan blijven werken.

Bijlage 5 Persverklaring Jack de Vries bij zijn aftreden

Bron: <http://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2010/05/14/verklaring-staatssecretaris-de-vries>.

14 mei 2010

Verklaring staatssecretaris De Vries

Hierbij maak ik bekend dat ik de minister-president en de minister van Defensie heb laten weten af te zullen treden als staatssecretaris van Defensie. Deze beslissing houdt daarnaast in dat ik me zal terugtrekken uit de actieve politiek en na 9 juni geen zitting zal nemen in de Tweede Kamer.

Ik ben tot deze beslissing gekomen mede vanwege de voortgaande publicitaire druk. Deze legt een onevenredige druk op mijn naaste omgeving.

Bovendien wil ik voluit een ambassadeur zijn voor het ministerie van Defensie en de mannen en vrouwen van de krijgsmacht. Zij hadden en hebben mijn volledige steun. Het is een groot voorrecht geweest drie jaar met en voor hen te kunnen werken. Ik heb willen strijden voor hun draagvlak en wil daar nu geen afbreuk aan doen.

Ook geldt het partijbelang. Ik heb veel aan de partij te danken en wil ook het CDA niet langer met deze discussie belasten.

Politiek is mijn passie, maar het kan en mag niet meer ten koste gaan van datgene waar het echt om draait in het leven: je verantwoordelijkheid voor de mensen die je liefhebben.

Dat dit alles is gebeurd is mijn eigen verantwoordelijkheid. En die neem ik dan ook.

Bijlage 6 Reactie woordvoerder Samsom over scheiding

Bron: <http://politiek.thepostonline.nl/2013/08/19/Samsom-geen-spijt-van-gezinsimago/>.

Het was een mooi en verwarrend moment tijdens de afgelopen verkiezingscampagne. Niet CDA-lijsttrekker Buma, maar PvdA-jeune premier Diederik Samsom was de gezinsman tijdens de electorale wedloop. Terwijl de voorman van CDA-gezinspartij vrouw en kinderen naar eigen zeggen ‘bewust’ buiten de campagne hield, figureerde het gezin Samsom in Amerikaanse aandoende campagnespotsjes. Samsom’s gehandicapte dochter Benthe en zijn vrouw Tineke kwamen prominent in beeld in het propaganda-materiaal der sociaal-democraten.

Buma

Het verschil met Buma was groot. De christen-democraat werd in een CDA-verkiezingsclip neergezet als een hardwerkende huisvader die s’ avonds in zijn eentje de tafel dekt en met een doekje de kruimels van tafel veegt. Tegenover deze site maakte Buma een opmerking over de afwezigheid van vrouw en kinderen in het verkiezingsfilmje: ‘Door dit werk hebben mijn vrouw en kinderen al genoeg last van mijn werk. Ik ben weinig thuis, mijn privacy is bovendien ondergeschikt in deze baan. Mijn gezin heeft niet voor deze job gekozen dus dan moet ik ook respecteren dat ze een eigen leven leiden, en niet in beeld willen.’ Diederik Samsom maakte vandaag bekend te gaan scheiden. Normaal gesproken zouden alleen de privé-pagina’s aandacht besteden aan deze echtelijke crash, maar sinds hij zijn gezinsleven een politieke lading gaf is deze huwelijksbreuk groot Haags nieuws.

Beschaamd bellen

‘We doen er niet moeilijk over. What you see is what you get bij Diederik’, zegt zijn woordvoerder Saar van Bueren tegen ThePostOnline. ‘Dus, ja, dit is nieuws. We bevestigen dat hij gaat scheiden.’ Ze gniffelt enigszins: ‘ Wel leuk om te zien dat de gegoede journalistiek een beetje beschaamd opbelt en zegt dat ze het niet leuk vindt, maar er toch aandacht aan moet besteden.’ De ‘gegoede pers’ (NRC.nl) bracht het nieuws vandaag als eerste. Samsom woont gescheiden van zijn vrouw en resideert inmiddels in een nieuwe woning in Leiden, vlakbij het gezin dat hij heeft verlaten.

Buitenechtelijke affaire

Op internet, de dorpspomp voor verongelijkte betweters, werd de suggestie gewekt dat Samsom een buitenechtelijke affaire was gestart, onder meer met zijn niet oncharmant woordvoerder Saar van Bueren. Om voor deze stelling enige onderbouwing te vinden werden er ANP foto’s getoond waarop de twee in elkaars gezelschap verkeren. Weer lacht ze: ‘Over

het hoe en waarom doen we geen mededelingen', zegt ze. Okee, eentje dan: 'D'r zijn géén anderen in het spel. Dat mag je wel weten.'

Respect

Was het niet verstandiger geweest om misschien iets minder prominent met zijn gezin in beeld te komen? 'Nee, we hebben er geen spijt van. Soms lopen zaken anders dan gepland. We zijn hier open over. Als je met je gezin in de openbaarheid komt, kan dit het gevolg zijn', zegt Van Bueren. Buma heeft nog niet gereageerd op de echtelijke breuk van zijn politieke opponent. Eerder zei de CDA-voorman over de gezinspropaganda van Samsom tegen ThePostOnline: 'Ik respecteer dat iedere politicus op zijn eigen manier uitvoering probeert te geven aan het vertellen van zijn boodschap.'